

**De strafrechtelijke onachtzaamheid getoetst aan  
de burgerlijke onzorgvuldigheid**  
*Over de ontwikkeling van de eenheid van fout*

Aantal woorden: 46 885

Sarah van Veen

Studentennummer: 01201637

Promotor: Prof. dr. Tom Vander Beken

Commisaris: Prof. dr. Yente Neelen

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad Master in de richting Rechten

Academiejaar: 2016 - 2017

# Inhoudstafel

Inhoudstafel .....	2
Voorwoord .....	6
Inleiding.....	7
<b>Hoofdstuk 1. Situering van het begrip onachtzaamheid binnen de strafrechtelijke aansprakelijkheid.....</b>	<b>10</b>
Afdeling 1. Strafrechtelijke aansprakelijkheid .....	10
Afdeling 2. De constitutieve elementen van het misdrijf .....	11
1. Het materieel element.....	13
2. Het moreel element.....	13
2.1. Opzet.....	14
2.1.1. Begrip .....	14
2.1.2. Graden van opzet .....	14
a. Algemeen opzet.....	14
b. Bijzonder opzet.....	14
c. Gans bijzonder opzet .....	15
2.1.3. Modaliteiten van opzet .....	15
a. Rechtstreeks opzet .....	15
b. Onrechtstreeks opzet.....	15
2.1.4. “Had moeten weten”-test.....	16
2.2. Onachtzaamheid .....	18
2.2.1. Begrip .....	18
2.2.2. Modaliteiten van onachtzaamheid.....	18
a. Bewuste onachtzaamheid .....	18
b. Onbewuste onachtzaamheid .....	19
Afdeling 3. De strafrechtelijke schuld .....	19
Afdeling 4. Conclusie.....	22
<b>Hoofdstuk 2. De onachtzaamheidsmisdrijven.....</b>	<b>23</b>
Afdeling 1. Schuldvorm vereist voor het misdrijf.....	23
1. De klassieke leer.....	23
1.1. Opzettelijke misdrijven en onachtzaamheidsmisdrijven.....	23
1.2. Materiële inbreuken.....	24
2. De theorie van Robert Legros .....	26

2.1. Opzettelijke misdrijven en onachtzaamheidsmisdrijven.....	27
2.2. Materiële inbreuken.....	27
2.3. Nieuwe opdeling van het moreel element.....	28
2.4. Aanvaarding of verwerping? .....	28
Afdeling 2. De onachtzaamheidsmisdrijven uit het Strafwetboek.....	30
1. Onopzettelijke doding en onopzettelijke slagen en verwondingen.....	30
1.1. Een gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg .....	31
1.2. De schade .....	32
1.3. Causaal verband .....	32
2. Onopzettelijk toedienen van stoffen .....	33
3. Onopzettelijk veroorzaakt treinongeval .....	34
4. Onopzettelijke brandstichting.....	35
5. De overtredingen zonder bepaling van schuldvorm .....	36
Afdeling 3. De onachtzaamheidsmisdrijven uit de bijzondere strafwetten.....	37
1. Bijzondere wetten met hoofdzakelijk strafrecht .....	38
1.1. Drugswet .....	39
1.2. Wapenwet.....	40
2. Bijzondere wetten met accessoir strafrecht .....	41
2.1. Sociaal strafrecht.....	41
2.2. Milieustrafrecht.....	42
2.3. Fiscaal strafrecht .....	46
2.4. Wegverkeerstrafrecht .....	47
Afdeling 4. Conclusie.....	49
<b>Hoofdstuk 3. De evolutie en ontwikkeling van de <i>bonus pater familias</i> als onachtzaamheids criterium.....</b>	<b>51</b>
Afdeling 1. De strafrechtelijke en burgerlijke fout onafgescheiden .....	51
1. Het Romeins Recht.....	51
2. De Middeleeuwen.....	52
Afdeling 2. De opsplitsing van de strafrechtelijke en burgerlijke fout.....	53
1. Vanaf de late middeleeuwen tot de 18 <sup>e</sup> eeuw.....	53
1.1. Het onachtzaamheidsbegrip binnen het strafrecht .....	53
1.2. De algemene zorgvuldigheidnorm binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.....	55
2. De codificaties vanaf de Franse Revolutie .....	56
2.1. De Code Pénal van 1810.....	56
2.1.1. Historische achtergrond .....	56
2.1.2. Het onachtzaamheidsbegrip .....	57

2.2.	Het Strafwetboek van 1867 .....	58
2.2.1.	Historische achtergrond .....	58
2.2.2.	Het onachtzaamheidsbegrip .....	58
2.3.	Het Burgerlijk Wetboek van 1804 .....	59
2.3.1.	Historische achtergrond .....	59
2.3.2.	De algemene zorgvuldigheidnorm .....	60
Afdeling 3. De eenheid van strafrechtelijke en burgerlijke fout .....		61
1.	De totstandkoming van de eenheid van fout.....	62
2.	De <i>bonus pater familias</i> als beoordelingscriterium .....	64
2.1.	De algemene zorgvuldigheidnorm.....	64
2.2.	De <i>culpa levissima in abstracto</i> .....	65
2.2.1.	<i>Culpa levissima</i> .....	65
2.2.2.	<i>In abstracto</i> .....	66
2.3.	Subjectivering van het beoordelingscriterium .....	67
2.3.1.	Dezelfde feitelijke omstandigheden.....	67
2.3.2.	Voorzienbaarheid van de schade .....	69
2.3.3.	Andere elementen die bij de beoordeling worden betrokken .....	70
a.	Beroepsbekwaamheid .....	70
b.	Leeftijd.....	71
c.	Ervaring of kennis .....	73
d.	Fysieke toestand.....	73
2.3.4.	Poging tot verklaring .....	74
3.	Gevolgen voor het procesrecht.....	76
3.1.	Burgerlijke partijstelling .....	77
3.2.	Gezag van strafrechtelijk gewijsde .....	78
3.3.	Opschorting burgerlijke vordering .....	79
3.4.	De verjaring .....	80
4.	Kritiek op de eenheid van fout.....	80
4.1.	Het subsidiariteitsbeginsel binnen het strafrecht .....	81
4.2.	De objectiveringstendens binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.....	83
Afdeling 4. Conclusie .....		86
<b>Hoofdstuk 4. De strafrechtelijke fout versus de buitencontractuele fout .....</b>		<b>88</b>
Afdeling 1. De bestanddelen van de fout.....		88
1.	De buitencontractuele fout.....	88
1.1.	Het objectief element .....	89
1.1.1.	De schending van de algemene zorgvuldigheidnorm .....	89
a.	Algemeen.....	89

b.	Voorzienbaarheid van de schade .....	89
1.1.2.	De overtreding van de wet .....	90
a.	Algemeen.....	90
b.	De overtreding van de strafwet .....	91
1.2.	Subjectief element .....	92
1.2.1.	Schuldbekwaamheid .....	93
1.2.2.	Verwijtbaarheid.....	94
a.	Schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm .....	95
b.	De overtreding van de wet.....	96
2.	De strafrechtelijke fout .....	97
2.1.	Objectief element.....	98
2.1.1.	Het materieel element van het misdrijf .....	98
2.1.2.	Reglementaire misdrijven .....	99
2.1.3.	Zorgplichten uit de milieuwetgeving.....	100
2.2.	Subjectief element .....	100
2.2.1.	Het moreel element van het misdrijf .....	100
a.	Opzet .....	101
b.	Onachtzaamheid .....	102
2.2.2.	De strafrechtelijke schuld.....	102
a.	Schuldbekwaamheid .....	102
b.	Verwijtbaarheid.....	103
Afdeling 2.	De schulduitsluitingsgronden .....	104
1.	De strafrechtelijke schulduitsluitingsgronden .....	104
1.1.	Dwang .....	105
1.1.1.	Begrip .....	105
1.1.2.	Onweerstaanbaarheid.....	106
1.2.	Dwaling.....	108
1.2.1.	Begrip .....	108
1.2.2.	Onoverkomelijkheid .....	108
1.2.3.	De dwaling moet slaan op een constitutief element van het misdrijf .....	110
2.	De buitencontractuele schulduitsluitingsgronden .....	110
2.1.	Dwang .....	111
2.2.	Dwaling.....	112
Afdeling 3.	Conclusie.....	114
<b>Conclusie</b>	.....	<b>117</b>
<b>Bibliografie</b>	.....	<b>121</b>

## Voorwoord

Na een zeer intensieve periode van lezen, onderzoeken en schrijven heb ik mijn masterproef dan toch tot een goed einde kunnen brengen. Tijdens het schrijven van deze masterproef werden mijn schrijfvaardigheden en redeneercapaciteiten buitengewoon op de proef gesteld. Het was dus zeker een uitdaging en een waardig sluitstuk van de opleiding Rechten. Gelet op mijn interesse voor zowel het strafrecht als het burgerlijk recht, heb ik mij dan ook met veel plezier verdiept in het gekozen onderwerp.

Deze masterproef had ik niet kunnen realiseren zonder de hulp van enkele bijzondere personen. Mijn dank gaat eerst en vooral uit naar mijn promotor Prof. Dr. Tom Vander Beken, die mij met zijn advies en feedback van de nodige ondersteuning heeft voorzien. Ik apprecieer het bovendien enorm dat ik vrij werd gelaten in mijn onderwerp en dat ik dus volledig mijn eigen ding mocht doen.

Daarnaast wil ik ook mijn ouders en mijn zus bedanken die de tijd genomen hebben om mijn masterproef te lezen en mij zodus op schrijffouten konden wijzen. Ook wil ik hen bedanken omdat zij steeds in mij geloofd hebben en altijd een steun voor mij waren. Zonder hen had ik mijn rechtenopleiding nooit met zoveel trots kunnen afwerken.

Ook mijn vrienden wil ik bedanken. In het bijzonder kon ik tijdens deze periode terecht bij Saida en Sarah voor advies wanneer ik door de bomen het bos even niet meer zag. Beseffen dat zij met min of meer dezelfde problemen geconfronteerd werden bij hun masterproef gaf mij moed om door te zetten.

Ten slotte mag mijn vriend Jay niet ontbreken. De morele steun en begrip die hij tijdens deze intensieve periode getoond heeft, heeft mij extra gemotiveerd om deze masterproef tot een goed einde te brengen. Ook heb ik heel veel respect voor het feit dat hij de moeite heeft genomen om mijn masterproef te lezen terwijl ik goed beseft dat dit niet binnen zijn interessegebied ligt. Hiervoor wil ik hem dan ook uitdrukkelijk bedanken.

## Inleiding

Binnen het strafrecht worden zowel opzettelijke als onopzettelijke gedragingen gestraft. Deze tweede soort misdrijven worden ook wel onachtzaamheidsmisdrijven genoemd, aangezien deze worden gepleegd door een gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg. Het typevoorbeeld van dit soort misdrijven zijn de onopzettelijke slagen en verwondingen en onopzettelijke doodslag.

Het gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg wordt de onachtzaamheid genoemd. Deze onachtzaamheid wordt beoordeeld op grond van het criterium van de normaal, zorgvuldige persoon in dezelfde omstandigheden geplaatst. Dit wordt ook wel als het criterium van 'de goede huisvader', of de *bonus pater familias* omschreven. De lichtste fout kan aldus leiden tot strafrechtelijke aansprakelijkheid. Dit is hetzelfde criterium dat gehanteerd wordt bij de beoordeling van onzorgvuldig gedrag binnen het burgerlijk recht, meer bepaald de beoordeling van schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. Dit identiek foutcriterium is de 'eenheid van fout'.

De eenheid van fout is een principe dat sinds het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw in het Belgisch strafrecht is geïntroduceerd. Deze eenheid van fout heeft als gevolg dat bij onachtzaamheidsmisdrijven het onzorgvuldig gedrag door één en dezelfde rechtbank onderzocht en beoordeeld wordt. Dit is de strafrechtbank omwille van de voorrang van de openbare orde op privé belangen. Dit betekent dat de burgerlijke rechter uit de feiten geen schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm meer zal kunnen afleiden wanneer de strafrechter geoordeeld heeft dat de dader zich niet onachtzaam heeft gedragen. Bijgevolg is het de strafrechter die beslist of de schadelijder al dan niet recht heeft op een vergoeding.

Op de eenheid van fout is binnen de rechtsleer veel kritiek omdat dit niet zou stroken met de aard en functie van het strafrecht. Ook gelet op de huidige hervormingen die minister Koen Geens binnen justitie wil doorvoeren, wordt de eenheid van fout de dag van vandaag weer onder druk gezet.

Minister Koen Geens wil justitie namelijk hervormen door de invoering van nieuwe strafwetboeken.<sup>1</sup> In de loop van 2016 werd dan ook een voorstel van voorontwerp van een nieuw Boek I van het Strafwetboek opgesteld. Vervolgens moeten de regering, de Raad van State, en het Parlement zich over deze tekst gaan buigen.<sup>2</sup> In dit voorontwerp wordt voorgesteld om de eenheid van fout af te schaffen en 'de zware fout' als onachtzaamheids criterium te hanteren.<sup>3</sup> Het onderwerp van de eenheid van fout is zo dus terug heel actueel.

---

<sup>1</sup> K. GEENS, *De sprong naar het recht voor morgen*, Federale Overheidsdienst Justitie, 2016,

<sup>2</sup> J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE, M. TAEYMANS, "Het voorstel van voorontwerp van nieuw Boek I Strafwetboek. Na 150 jaar eindelijk tijd om 'de sprong' te wagen ...", *NC* 2017, afl. 1, (1) 1-2.

<sup>3</sup> J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE, M. TAEYMANS, *Voorstel Commissie voor de Hervorming van het Strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I Van het Strafwetboek*, Brugge, Die Keure, 2017, 49.

Het behoort dan ook tot het opzet van deze masterproef om na te gaan in welke mate vandaag kan gesproken worden van een eenheid van strafrechtelijke en burgerlijke fout, gelet op de evolutie die het strafrecht en het burgerlijk recht hebben ondergaan. Aldus kan de vraag gesteld worden hoe men ertoe gekomen is om onachtzaamheid te toetsen aan het criterium van de *bonus pater familias* en hoe dit beoordelingscriterium zich verder zal ontwikkelen. Kortom, deze masterproef behandelt de *bonus pater familias* als onachtzaamheids criterium en kadert dit concept niet alleen binnen het strafrecht, maar ook binnen de geschiedenis en het burgerlijk recht.

Deze masterproef zal dus de focus leggen op de inhoudelijke aspecten van de eenheid van fout. Aspecten die verband houden met het procesrecht worden maar heel summier besproken. Verder zal de eenheid van fout besproken worden vanuit het strafrechtelijk perspectief, aangezien het criterium van de *bonus pater familias* geen evidentie is binnen het strafrecht. De argumenten tot afschaffing van de eenheid van fout situeren zich dan ook in meerdere mate in het strafrechtelijk kamp.

Aangezien het onachtzaamheids criterium zowel in een historisch kader als in een burgerrechtelijke kader zal bestudeerd worden, zal naast uitgebreid bronnenonderzoek, de rechtsvergelijkende methode gehanteerd worden. Meer specifiek zal de historische en interne rechtsvergelijking aan bod komen. Bij de historische rechtsvergelijking zullen de strafrechtelijke en de burgerlijke fout en ook het criterium van de normaal zorgvuldige persoon vergeleken worden met de betekenis van deze concepten in vroegere tijdvakken. Ook is hier reeds sprake van interne rechtsvergelijking, aangezien de vergelijking zal worden gemaakt van enerzijds de evolutie van de strafrechtelijke fout, en anderzijds de evolutie van burgerlijke fout. Het betreft immers een vergelijking van eenzelfde concept binnen twee rechtstakken van eenzelfde rechtsstelsel.

Een meer uitgebreide interne rechtsvergelijking komt op het einde aan bod, wanneer de strafrechtelijke fout en de burgerlijke fout in brede zin naast elkaar gelegd worden.

Daarnaast zal niet enkel gebruik gemaakt worden van formele rechtsbronnen, maar wordt ook aandacht geschonken aan de toepassing in de praktijk. Er wordt dus gebruik gemaakt van functionele rechtsvergelijking. Bijgevolg zal ook rechtspraakonderzoek aan bod komen. De rechtspraak speelt immers een belangrijke rol bij het ontstaan en de invulling van de eenheid van fout. Hierbij heb ik mij evenwel beperkt tot rechtspraak van het Hof van Cassatie. Een uitgebreid rechtspraakonderzoek van de lagere rechtbanken zou deze masterproef immers te ver leiden.



Samengevat zullen volgende onderdelen aan bod komen:

- In het eerste hoofdstuk wordt het onachtzaamheidsbegrip in zijn strafrechtelijke context geplaatst en wordt het begrip afgebakend.
- In het tweede hoofdstuk zullen vervolgens de verschillende onachtzaamheidsmisdriven aan bod komen. Dit zijn de misdrijven waarbij het criterium van de *bonus pater familias* een rol speelt.
- Het derde hoofdstuk behandelt het ontstaan van het onachtzaamheids criterium en plaatst dit binnen de historische context. De eenheid van fout zal hier aan bod komen.
- Het laatste en vierde hoofdstuk vergelijkt de strafrechtelijke en burgerlijke fout in bredere zin. In dit hoofdstuk wordt het onderscheid tussen de strafrechtelijke onachtzaamheid en de burgerlijke onzorgvuldigheid dan ook verder uitgediept.

## Hoofdstuk 1. Situering van het begrip onachtzaamheid binnen de strafrechtelijke aansprakelijkheid

Om onachtzaamheid te situeren binnen het strafrecht, is het in de eerste plaats noodzakelijk om te bepalen wat strafrechtelijke aansprakelijkheid is. In dit hoofdstuk worden vervolgens de constitutieve elementen van het misdrijf nader bekeken. Op die manier zal het begrip 'onachtzaamheid' in zijn context geplaatst worden en komt een duidelijke afbakening van het begrip naar voor. Tot slot wordt het concept van de 'strafrechtelijke schuld' toegelicht.

### Afdeling 1. Strafrechtelijke aansprakelijkheid

In tegenstelling tot burgerrechtelijke aansprakelijkheid, is de strafrechtelijke aansprakelijkheid beperkt tot de gedragingen die de strafwetgever in de strafwetgeving heeft opgenomen.<sup>4</sup> Zo is iemand strafrechtelijk aansprakelijk wanneer hij een inbreuk pleegt op een als strafbaar omschreven gedraging. Met andere woorden, iemand is strafrechtelijk aansprakelijk wanneer hij een misdrijf pleegt. Hierbij wordt niet de vergoeding van de schade beoogd, maar het sanctioneren van bepaald gedrag.<sup>5</sup>

Een belangrijk verschil tussen burgerlijk recht en strafrecht is dat het burgerlijk recht toelaat dat alle handelingen die aanleiding geven tot schade in aanmerking komen voor aansprakelijkheid, terwijl dit bij het strafrecht beperkt is tot de gevallen in de strafwet bepaald. Bij deze laatste gedragingen is bovendien niet noodzakelijk de vereiste van schade vooropgesteld.

Dit verklaart waarom het burgerlijk recht een vergoedend systeem en het strafrecht een sanctionerend systeem is. Iedereen die schade lijdt door de daad van een ander moet vergoed worden. Zo wordt voornamelijk aandacht geschonken aan schadeherstel en zijn slachtoffers steeds minder geneigd de schade ten laste te nemen.<sup>6</sup>

Met sancties moet daarentegen zuinig omgesprongen worden, wat volgt uit het subsidiariteitsbeginsel en het legaliteitsbeginsel.<sup>7</sup>

---

<sup>4</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 13; J. JEUNEHOMME, "Introduction à la théorie générale des obligations", *La Revue en ligne du Barreau de Liège* 2004, 160.

<sup>5</sup> J. JEUNEHOMME, "Introduction à la théorie générale des obligations", *La Revue en ligne du Barreau de Liège* 2004, 160.;

<sup>6</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 10.

<sup>7</sup> Zie *infra* Hoofdstuk 3.

In de Nederlandstalige strafrechtswetgeving wordt veelal de term ‘verantwoordelijkheid’ gebruikt in plaats van ‘aansprakelijkheid’. Dit laatste begrip is een term die eerder binnen het burgerlijk recht gehanteerd wordt. ‘Aansprakelijkheid’ heeft bovendien een meer juridische draagwijdte en kan ook verwijzen naar objectieve aansprakelijkheid. ‘Objectieve verantwoordelijkheid’ is daarentegen een contradictie omdat ‘verantwoordelijkheid’ verwijst naar het morele besef in te staan voor je eigen gedrag. Het morele bestanddeel wordt aldus geïmpliceerd.<sup>8</sup>

Omdat ‘aansprakelijkheid’ een meer juridisch begrip is en burgerlijk recht ook aan bod zal komen in deze masterproef, zal ik de term ‘aansprakelijkheid’ in plaats van ‘verantwoordelijkheid’ hanteren.

## Afdeling 2. De constitutieve elementen van het misdrijf

Een misdrijf is een gedraging die door de wet is omschreven en waarop een straf is gesteld. De wet is de materiële rechtsbron van misdrijven en straffen, wat voortvloeit uit het legaliteitsbeginsel. Het legaliteitsbeginsel bepaalt dat niemand kan worden vervolgd dan in de gevallen die de wet bepaalt. Er kan geen straf worden ingevoerd dan krachtens de wet. Dit wordt uitgedrukt met het adagium *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*.<sup>9</sup>

De constitutieve elementen van het misdrijf zijn de voorwaarden die aan alle misdrijven gemeen zijn. Het zijn bestaansvoorwaarden voor het misdrijf als rechtsgrond voor bestraffing.<sup>10</sup> Slechts wanneer aan deze elementen voldaan is, is de dader strafrechtelijk aansprakelijk en kan hij bestraft worden.

De ‘klassieke’ opdeling van het misdrijf die bij het opstellen van het Belgisch Strafwetboek werd aangenomen splitst het misdrijf op in twee bestanddelen: een materieel element en een moreel element.<sup>11</sup> Het materieel element is de waarneembare gedraging vereist voor het bestaan van het misdrijf. Er moet dus sprake zijn van een gedraging, welke kan bestaan uit een handeling of een verzuim. Het moreel element is

---

<sup>8</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 31-32.

<sup>9</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 176-177.

<sup>10</sup> L. DUPONT, “De constitutieve elementen van het misdrijf” in P. ARNOU en A. VANDEPLAS, *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 207.

<sup>11</sup> L. DUPONT, “De constitutieve elementen van het misdrijf” in P. ARNOU en A. VANDEPLAS, *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 208.

het subjectieve bestanddeel dat de ingesteldheid van de dader weergeeft.<sup>12</sup> Het is de schuldvorm waarmee de gedraging wordt gesteld. Dit kan bestaan uit opzet of onachtzaamheid.

Volgens de klassieke visie van J.J. Haus wordt 'de strafrechtelijke schuld' ook onder het moreel element geplaatst. De schuld wordt hier dan ingevuld als de toerekenbaarheid van de gedraging aan de dader.<sup>13</sup> Andere auteurs oordelen dan weer dat de schuld een bijkomend constitutief bestanddeel is van een misdrijf.<sup>14</sup>

Verder wordt er soms ook nog een ander constitutief bestanddeel in aanmerking genomen, namelijk de wederrechtelijkheid.<sup>15</sup> Een gedraging is wederrechtelijk indien de dader niet het recht had zich zo te gedragen, wat neerkomt op de afwezigheid van rechtvaardigingsgronden, zoals de wettige verdediging en het wettelijk voorschrift. Rechtvaardigingsgronden zorgen er dus voor dat een schijnbaar verboden gedraging toch geoorloofd is.<sup>16</sup> Hierbij wordt in de rechtsleer opgemerkt dat het vaak als vanzelfsprekend wordt aangenomen dat alleen wederrechtelijke handelingen strafbaar kunnen zijn en dit begrip als bijkomend constitutief bestanddeel daarom te verwaarlozen is.<sup>17</sup> Er heerst bovendien een vermoeden van wederrechtelijkheid. Slechts wanneer er met een zekere geloofwaardigheid een rechtvaardigingsgrond wordt aangevoerd, zal de tegenpartij de onjuistheid ervan moeten aantonen en dus bewijzen dat het strafbaar feit wederrechtelijk is.<sup>18</sup>

Hieronder wordt enkel het materieel en het moreel element besproken. Het moreel element komt louter in zijn betekenis van schuldvorm aan bod.

---

<sup>12</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 52.

<sup>13</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU en A. VANDEPLAS, *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 208-209.

<sup>14</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 71.

<sup>15</sup> L. DUPONT, *Handboek Belgisch strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 207.

<sup>16</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 59-60.

<sup>17</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU en A. VANDEPLAS, *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 210.

<sup>18</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU en A. VANDEPLAS, *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 218.

## 1. Het materieel element

Het materieel element slaat op de wettelijke omschrijving van een misdrijf. Het is de uiterlijk waarneembare verschijningsvorm. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen handelingsmisdrijven en onthoudingsmisdrijven.

Handelingsmisdrijven vereisen een positief handelen. Het betreft het stellen van de door de wet strafbaar gestelde handeling. Onthoudingsmisdrijven verwijzen naar het niet eerbiedigen van wettelijke bepalingen die een bepaald gedrag voorschrijven. Er is sprake van een verzuim of nalatigheid. Soms wordt in de delictomschrijving niet bepaald of een handelen, dan wel een onthouding vereist is. In dat geval zal één van beide voldoende zijn.<sup>19</sup>

## 2. Het moreel element

Het moreel element is de psychologische relatie tussen dader en daad.<sup>20</sup> Het wordt ook het subjectieve element van het misdrijf genoemd en is het tweede bestanddeel dat vereist is om van een strafbare daad te kunnen spreken.<sup>21</sup>

Ook impliceert het de afwezigheid van schulduitsluitingsgronden.<sup>22</sup> Schulduitsluitingsgronden zoals dwaling en dwang worden door de dader ingeroepen wanneer hij niet vrij kon handelen. Ofwel was zijn wil aangetast door een onwetendheid of vergissing (dwaling), ofwel handelde hij op een bepaalde manier omdat hij echt niet anders kon (dwang).<sup>23</sup> Wanneer er dus een moreel element kan aangetoond worden, handelde de dader uit vrije wil en kunnen er geen schulduitsluitingsgronden ingeroepen worden.

Voor elk misdrijf is een moreel element vereist. Dit kan afgeleid worden uit de voorbereidende werken van het Strafwetboek. Dit principe is evenwel niet in het Strafwetboek zelf geïmplementeerd, maar werd wel meermaals herhaald in de rechtspraak. Ook heeft het Hof van Cassatie dit meermaals bevestigd.<sup>24</sup>

Het moreel element kan bestaan uit opzet of onachtzaamheid. Dit zijn de schuldvormen die bepaald worden in de wet en waaraan moet voldaan zijn om strafrechtelijk aansprakelijk gesteld te worden.<sup>25</sup>

---

<sup>19</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 39.

<sup>20</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 286.

<sup>21</sup> K., DUERINCKX, *Algemeen strafrecht voor professionele bachelors*, Antwerpen, Maklu, 2014, 52.

C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 178.

<sup>23</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 323.

<sup>24</sup> A. CATALDO, A. PÜTZ, M. CADELLI, N. COLETTE-BASECQZ, N. ESTIENNE, B. FOSSÉPREZ, B. GOFFAUX, R. MARCHETTI, en E. MONTERO, *Trois conditions pour une responsabilité civile: sept regards*, Limal, Anthemis, 2016, 30-31.

## 2.1. Opzet

### 2.1.1. Begrip

Opzet vereist dat de dader een strafbaar gestelde handeling heeft gewild. Meer specifiek dient de handeling *wetens* en *willens* te worden gesteld. Dit wil zeggen dat de dader de strafbare handeling heeft gewild, terwijl hij wist of moest weten dat de handeling strafbaar was.<sup>26</sup> De persoonlijke motieven van de dader spelen geen rol.<sup>27</sup>

### 2.1.2. Graden van opzet

De rechtsleer onderscheidt verschillende graden van opzet naargelang de specificiteit van het opzet. Zo is er sprake van algemeen, bijzonder en gans bijzonder opzet. Deze verschillende graden zijn terug te vinden in de delictomschrijving van het misdrijf.

#### a. *Algemeen opzet*

Algemeen opzet vereist het wetens en willens stellen van een strafbare gedraging. In het Strafwetboek wordt evenwel soms de term ‘wetens’ of ‘vrijwillig’ gehanteerd. Algemeen opzet vereist zowel het wetens als het willens element.<sup>28</sup>

#### b. *Bijzonder opzet*

Bijzonder opzet gaat verder dan het louter wetens en willens handelen. De dader moet ook een bijzondere beweegreden gehad hebben om zich op een bepaalde manier te gedragen. Dit kan soms impliciet blijken uit de aard van het misdrijf, zoals bij smaad of valsmunterij. Veelal is het bijzonder opzet bepaald in de wet, bijvoorbeeld met de woorden “bedrieglijk” of “kwaadwillig”.<sup>29</sup>

---

<sup>25</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 211.

<sup>26</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 56; K., DUERINCKX, *Algemeen strafrecht voor professionele bachelors*, Antwerpen, Maklu, 2014, 32.

<sup>27</sup> K., DUERINCKX, *Algemeen strafrecht voor professionele bachelors*, Antwerpen, Maklu, 2014, 32.

<sup>28</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 41.

<sup>29</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 41.

c. *Gans bijzonder opzet*

Met gans bijzonder opzet wordt bedoeld dat de dader een welbepaald doel moet nagestreefd hebben. Dit wordt vermeld in de delictomschrijving, bijvoorbeeld “doden met oogmerk om te doden”.<sup>30</sup>

2.1.3. Modaliteiten van opzet

Ook kunnen verschillende modaliteiten onderscheiden worden, die dan weer betrekking hebben op het volitief element of het “willens” handelen, en het cognitief element, of het “wetens” handelen van het opzet.<sup>31</sup> De modaliteiten van het opzet nuanceren het wetens en willens handelen, waardoor de grens tussen opzet en onachtzaamheid dunner wordt. Om het onderscheid tussen opzet en onachtzaamheid duidelijk af te bakenen, is het dan ook noodzakelijk deze modaliteiten nader te bekijken.

Om te beginnen kan een opdeling gemaakt worden tussen rechtstreeks opzet en onrechtstreeks opzet.

a. *Rechtstreeks opzet*

Bij rechtstreeks opzet, ook wel direct opzet genoemd, wilt de dader de gedraging en haar gevolgen. Rechtstreeks opzet kan verder opgedeeld worden in bepaald opzet en onbepaald opzet.

Indien er sprake is van bepaald opzet, was de dader op de hoogte van de gevolgen die zijn gedraging zou teweegbrengen. Bij onbepaald opzet wist de dader niet welke de gevolgen zouden zijn van zijn daad, maar hij wil de mogelijke gevolgen wel teweegbrengen.<sup>32</sup>

b. *Onrechtstreeks opzet*

Onrechtstreeks opzet, ook wel indirect, eventueel of mogelijk opzet genoemd, is van toepassing bij de gevolgdelicten. Dit zijn misdrijven waarbij een bepaald gevolg strafbaar wordt gesteld, zoals het misdrijf toebrengen van slagen of verwondingen of doodslag.<sup>33</sup>

Bij onrechtstreeks opzet wou de dader de handeling zonder rechtstreeks de gevolgen te willen. Toch zet hij zijn wil door, ook al weet hij dat het mogelijk is dat bepaalde gevolgen kunnen intreden.<sup>34</sup> Het gevolg is een

---

<sup>30</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 42.

<sup>31</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 309.

<sup>32</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 313-314; F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 42.

<sup>33</sup> Zie *infra* Hoofdstuk 2.

soort ongewild neveneffect van de gedraging. Bijvoorbeeld een gevangene die een gevangenis muur laat ontploffen met het oog op zijn ontsnapping en daarbij een cipier doodt, zal veroordeeld worden voor opzettelijke doodslag. Hij wou de muur laten ontploffen, terwijl hij wist dat hierbij doden zouden kunnen vallen. Dit risico heeft hij erbij genomen.<sup>35</sup>

In de rechtsleer is er onenigheid of het eventueel opzet wel onder de categorie van het opzet thuishoort, dan wel of het een modaliteit zou kunnen zijn van onachtzaamheid. Zowel bij onachtzaamheid als bij eventueel opzet zijn de gevolgen immers niet gewild. Anderzijds wordt gesteld dat het kenniselement bij eventueel opzet wel degelijk aanwezig is, en dat een loutere afzwakking niet tot gevolg heeft dat het wilselement ontbreekt. De gevolgen worden niet letterlijk “gewild”, maar de dader heeft ze voorzien en heeft ze a priori aanvaard. Als de dader de gevolgen niet gewild had, had hij kunnen afzien van zijn handeling.<sup>36</sup> Bij onachtzaamheid heeft de dader de gevolgen niet voorzien, maar had hij ze moeten voorzien. Dit is dan de onachtzaamheid.<sup>37</sup>

Dit toont aan dat opzet breed geïnterpreteerd wordt, wat een verlichting van de bewijslast voor het openbaar ministerie met zich meebrengt.<sup>38</sup>

#### 2.1.4. “Had moeten weten”-test

Omdat het niet eenvoudig is aan te tonen dat de dader “wetens” handelde, wordt er in sommige wetten gebruik gemaakt van het criterium dat de dader “moest weten of had moeten weten”.<sup>39</sup> In de rechtsleer wordt hierbij opgemerkt dat deze formulering zou kunnen overeenstemmen met de schuldvorm onachtzaamheid.<sup>40</sup>

Het Hof van Cassatie interpreteert het element ‘wetens’ evenwel soepel: Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen effectief weten en potentieel weten. Zo heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat ‘wetens’

---

<sup>34</sup> D. VANDERMEERSCH, *Eléments de droit pénal et de procédure pénale*, Brussel, La Chartre, 2009, 162; R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 55-56; F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 42.

<sup>35</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 315.

<sup>36</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 56.

<sup>37</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 316.

<sup>38</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 42.

<sup>39</sup> Zie bijvoorbeeld Art. 505 2° en 442bis SW.

<sup>40</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 318.



handelen impliceert dat de dader in de omstandigheden waarin de strafbare gedraging werd gesteld, wist of moest weten dat hij de strafwet overtrad.<sup>41</sup> Bijgevolg zal het Openbaar Ministerie niet moeten bewijzen dat de dader effectief wist dat hij handelde in strijd met de strafwetgeving, maar dat hij het had moet weten, gezien de omstandigheden.

Bovendien heeft Het Hof van Cassatie geoordeeld dat bij het misdrijf 'witwassen' de kennis van de criminele oorsprong van de zaak kan worden afgeleid uit alle feitelijke omstandigheden die voldoende vermoedens uitmaken om te besluiten dat de kennis aanwezig is.<sup>42</sup>

Binnen de rechtsliteratuur wordt vervolgens de vraag gesteld of de "had moeten weten"-test verenigbaar is met het vermoeden van onschuld. Het vermoeden van onschuld is een algemeen rechtsbeginsel dat is opgenomen in mensenrechtenverdragen. Door te stellen dat de dader iets "had moeten weten" wordt het moeilijker voor de dader om aan de aansprakelijkheid te ontsnappen. Aantonen dat de dader iets niet wist is niet voldoende. Het potentieel weten impliceert een vermoeden van schuld en legt de bewijslast om zijn onschuld te bewijzen eerder bij de dader. Uit rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens<sup>43</sup> is evenwel gebleken dat "de had moeten weten"-test het vermoeden van onschuld niet schendt wanneer er geen onweerlegbare vermoedens worden gecreëerd. Indien de dader de schulditsluitingsgronden nog kan invoeren is er dus voldaan aan deze voorwaarde.<sup>44</sup>

Een ander opmerkelijk standpunt in de rechtsleer is de gelijkstelling van het 'wetens' element met een zware fout<sup>45</sup>. Het is immers niet meer vereist dat men het werkelijk wist, maar dat men het had moeten weten. Echt sprake van opzet is er dan niet.<sup>46</sup> Dit is volgens mij een terechte opmerking. Eigenlijk zou men in theorie kunnen zeggen dat 'had moeten weten' een vorm van onachtzaamheid is, in de zin van een 'zware onzorgvuldigheid'. Het lijkt immers zo dat bij 'had moeten weten' de onaanvaardbare onwetendheid wordt bestraft. Uit de rechtspraak van het Hof van Cassatie kan evenwel afgeleid worden dat het louter een manier is om de bewijslast voor het Openbaar Ministerie te verlichten.<sup>47</sup> Toch kan de vraag gesteld worden of dit *de facto* niet neerkomt op onachtzaamheid.

---

<sup>41</sup> Cass. 6 maart 1972, *Arr. Cass.* 1972, 625.

<sup>42</sup> Cass. 29 september 2010, *Arr. Cass.* 2010, 2349.

<sup>43</sup> SALABIYAKU v. Frankrijk, E.H.R.M 7 oktober 1988, *Publ. E.C.H.R.*, Serie A, vol. 141; PHAM HOANG v. Frankrijk, E.H.R.MM 25 september 1992, *Publ. E.C.H.R.*, Serie A, vol.243.

<sup>44</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 295- 296.

<sup>45</sup> Een 'zware fout' heeft als kenmerk de ernst of de zwaarwichtigheid van het onzorgvuldig gedrag.

<sup>46</sup> D. VANDERMEERSCH, *Eléments de droit pénal et de procédure pénale*, Brussel, La Chartre, 2009, 162, 165.

<sup>47</sup> Cass. 6 maart 1972, *Arr. Cass.* 1972, 625.

## 2.2. Onachtzaamheid

### 2.2.1. Begrip

Onachtzaamheid vereist dat de dader een bepaalde handeling heeft gesteld en heeft willen stellen, maar de gevolgen hiervan niet heeft gewild. Deze gevolgen had hij moeten voorzien, maar door gebrek aan voorzichtigheid is hij hier niet in geslaagd. Pas wanneer de gevolgen onvoorzienbaar waren, is er geen onachtzaamheid en is het moreel bestanddeel niet voorhanden waardoor er geen sprake is van een misdrijf.<sup>48</sup>

In de wet is geen definitie bepaald van het concept “onachtzaamheid”. In art. 418 Sw. wordt evenwel een omschrijving gegeven van het onopzettelijk doden of onopzettelijk toebrengen van lichamelijke letsel<sup>49</sup>:

*“Schuldig aan onopzettelijk doden of aan onopzettelijk toebrengen van letsel is hij die het kwaad veroorzaakt door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg, maar zonder het oogmerk om de persoon van een ander aan te randen.”*

Onachtzaamheid kan aldus begrepen worden als een gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg. Dit concept komt overeen met ‘de algemene zorgvuldigheidsnorm’ uit het burgerlijk recht. Hier wordt later op ingegaan.<sup>50</sup>

### 2.2.2. Modaliteiten van onachtzaamheid

Ook onachtzaamheid kent verschillende modaliteiten: bewuste onachtzaamheid en onbewuste onachtzaamheid.<sup>51</sup>

#### a. *Bewuste onachtzaamheid*

Bij de bewuste onachtzaamheid weet de dader dat zijn handeling bepaalde strafrechtelijke gevolgen kan hebben, maar hij vertrouwt erop dat de gevolgen niet zullen intreden. Hierbij is het vereist dat de dader de zorgvuldigheidsnorm niet respecteert.

---

<sup>48</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 52; K., DUERINCKX, *Algemeen strafrecht voor professionele bachelors*, Antwerpen, Maklu, 2014, 33; F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 42.

<sup>49</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 43.

<sup>50</sup> Zie *infra* Hoofdstuk 4.

<sup>51</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 57.

Deze modaliteit van onachtzaamheid leunt dicht aan bij eventueel opzet. Het verschil is echter dat bij eventueel opzet, de dader de gevolgen van zijn handelen heeft voorzien en aanvaard, terwijl bij bewuste onachtzaamheid de dader de gevolgen niet voorzien had door onzorgvuldig gedrag. De dader had de gevolgen niet gewild of aanvaard.<sup>52</sup>

#### b. *Onbewuste onachtzaamheid*

Van onbewuste onachtzaamheid is sprake wanneer de dader zich er niet van bewust was dat zijn handeling bepaalde strafrechtelijke gevolgen kon hebben. Hij had deze gevolgen echter wel moeten voorzien.<sup>53</sup>

### **Afdeling 3. De strafrechtelijke schuld**

De strafrechtelijke schuld is één van de moeilijkste vraagstukken binnen het strafrecht. Aangezien er over dit vraagstuk niets uitdrukkelijk geregeld is in de wet, heeft de rechtsleer en de rechtspraak zich hierover al meermaals gebogen.<sup>54</sup>

Het begrip “schuld” kent verschillende betekenissen. In de rechtsleer wordt het begrip op volgende manieren ingevuld:

- Het moreel element van het misdrijf, namelijk opzet of onachtzaamheid. Dit is de enge betekenis van schuld.<sup>55</sup>
- De dader heeft niet ingezien wat hij had moeten doen om het misdrijf te voorkomen. In deze betekenis wordt er eigenlijk verwezen naar de onachtzaamheid. Dit is een nog beperktere invulling.<sup>56</sup>
- De schuldbekwaamheid met betrekking tot minderjarigen en geestesgestoorden. Dit wordt ook de toerekeningsvatbaarheid genoemd.<sup>57</sup>

---

<sup>52</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 57.

<sup>53</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 57.

<sup>54</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 286.

<sup>55</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 181; F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 40.

<sup>56</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 40.

<sup>57</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 181; F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 40.

- De toerekenbaarheid in die zin dat de dader besef moet hebben over zijn concrete gedraging. Zijn handelingen moeten aan hem verweten kunnen worden.<sup>58</sup>
- Een combinatie van het moreel element en de toerekenbaarheid.<sup>59</sup>

Wel is het adagium *nullum poena sine culpa* algemeen aanvaard, wat inhoudt in dat geen straf mag opgelegd worden zonder schuld. Hieruit volgt enerzijds dat een objectieve aansprakelijkheid niet is toegelaten in het strafrecht.<sup>60</sup> Zo heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat steeds een materieel en moreel element vereist is, ook al werd dit niet uitdrukkelijk vermeld.<sup>61</sup> Ook heeft het Europees Hof voor de rechten van de Mens zich hierover uitgesproken op gelijkaardige wijze.<sup>62</sup> In deze zin wordt met ‘schuld’ dus het moreel element bedoeld, namelijk opzet of onachtzaamheid.

Anderzijds kan uit dit adagium afgeleid worden dat men geen straf mag opleggen aan iemand die het niet kwalijk kan worden genomen dat hij op een bepaalde manier handelde. Dit slaat dan op de morele toerekening van de gedraging aan de dader. Buiten het moreel element als schuldvorm kan met schuld dus ook de toerekenbaarheid bedoeld worden.<sup>63</sup> Om deze reden wordt in bepaalde rechtsleer aangenomen dat de schuld in de zin van toerekenbaarheid een bijkomend constitutief bestanddeel van het misdrijf is. Zo stelt men dat het vervullen van het materieel en het moreel element niet voldoende is om iemand te straffen. De gedraging moet ook aan iemand toerekenbaar zijn.<sup>64</sup> Dit omvat een oordeel over een concrete, individuele persoon.<sup>65</sup> ‘Schuld’ wordt in deze hypothese ingevuld als de toerekenbaarheid.

Samengevat kan gesteld worden dat ‘schuld’ zowel het moreel element als de toerekenbaarheid kan omvatten. Het is evenwel zo dat het moreel element bewezen moet worden en de toerekenbaarheid niet.<sup>66</sup>

---

<sup>58</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 40.

<sup>59</sup> L. DUPONT, “De constitutieve elementen van het misdrijf” in P. ARNOU, en A. VANDEPLAS (eds.), *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 208.

<sup>60</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 292

<sup>61</sup> Cass. 12 mei 1987, *Arr. Cass.* 1986-87, 1194, concl. J. DU JARDIN.

<sup>62</sup> SALABIAKU v. Frankrijk, E.H.R.M 7 oktober 1988, *Publ. E.C.H.R.*, Serie A, vol. 141.

<sup>63</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 71.

<sup>64</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 70-71.

<sup>65</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 71.

<sup>66</sup> Tenzij de beklagde een schulduitsluitingsgrond aanvoert die geloofwaardig is.

Daarom is het aangewezen dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen het moreel element en de toerekenbaarheid en dat men niet zomaar spreekt van 'schuld'.<sup>67</sup>

---

<sup>67</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU, en A. VANDEPLAS (eds.), *Om deze redenen. Liber amoricum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 209.

## Afdeling 4. Conclusie

De onachtzaamheid situeert zich binnen het moreel element van het misdrijf. Het is een voorwaarde opdat iemand strafrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld voor het plegen van een onachtzaamheidsmisdrijf. De onachtzaamheid moet worden bewezen door de vervolgende partij.

De afbakening van onachtzaamheid zelf is niet vanzelfsprekend. Zo is er soms verwarring bij het eventueel opzet en het potentiële weten bij opzet. Toch wordt algemeen aangenomen dat onachtzaamheid begrensd wordt door enerzijds louter toevallige situaties waarbij de dader het misdrijf niet kon voorzien en anderzijds het eventueel opzet, waarbij de dader de gevolgen wel had voorzien, maar ze aanvaard heeft.<sup>68</sup>

Wat het schuldbegrip betreft, is er heel veel onenigheid. Zo worden er constant andere omschrijvingen gebruikt om de schuld aan te duiden. Wel lijkt de onachtzaamheid hier ook een rol te spelen, aangezien het moreel element onder het schuldbegrip kan vallen. Wat deze rol precies is zal ik in een later hoofdstuk verder nagaan.<sup>69</sup>

---

<sup>68</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 43.

<sup>69</sup> Zie *Infra* Hoofdstuk 4.

## Hoofdstuk 2. De onachtzaamheidsmisdrijven

Om een volledig beeld te krijgen van het concept onachtzaamheid binnen het Belgisch strafrecht, wordt in dit hoofdstuk een summier overzicht gegeven van enkele onachtzaamheidsmisdrijven. Er zijn hiervoor veel voorbeelden te vinden in het Strafwetboek, maar ook in bijzondere wetgeving.

Het is hierbij echter niet altijd eenvoudig om een misdrijf te kwalificeren als een onachtzaamheidsmisdrijf. Daarom wordt in de eerste afdeling nagegaan hoe de schuldvorm van een misdrijf kan bepaald worden. Daarna zullen de onachtzaamheidsmisdrijven uit het Strafwetboek en de bijzondere strafwetten aan bod komen.

### Afdeling 1. Schuldvorm vereist voor het misdrijf

We kunnen in het strafwetboek verschillende categorieën van misdrijven onderscheiden naargelang het morele element. Zo zijn er opzettelijke misdrijven en onachtzaamheidsmisdrijven. Een combinatie van opzet en onachtzaamheid is ook mogelijk, waarbij de wetgever opzet voor bepaalde delictselementen vereist en onachtzaamheid voor andere delictselementen. Moeilijker wordt het wanneer uit de delictsommschrijving niet duidelijk blijkt of een opzettelijk of onopzettelijk element vereist is.<sup>70</sup>

In dit geval is het is dus aan de rechtsleer en rechtspraak om dit af te leiden uit de wettekst.<sup>71</sup> Er kunnen zo twee theorieën worden onderscheiden: De klassieke leer en de leer van Legros.

#### 1. De klassieke leer

##### 1.1. Opzettelijke misdrijven en onachtzaamheidsmisdrijven

De aanhangers van de klassieke leer stellen dat er twee schuldvormen zijn, met name opzet en onachtzaamheid.

Voor misdaden<sup>72</sup> en wanbedrijven<sup>73</sup> uit het Strafwetboek wordt steeds opzet vereist als moreel element, ook al is dit niet uitdrukkelijk bepaald. Bij overtredingen<sup>74</sup> moet opzet expliciet blijken uit de wet.<sup>75</sup> Wanneer in

---

<sup>70</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 52- 53.

<sup>71</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 58.

<sup>72</sup> Misdaden zijn feiten waarop criminele straffen staan. Dit zijn vrijheidsstraffen met een minimum van vijf jaar en geldboeten van 26 euro en meer. (Art. 1, art. 9, art. 11, art. 38 lid 2 Sw.)

de wettelijke omschrijving geen vereiste schuldvorm wordt bepaald, volstaat de onachtzaamheid voor overtredingen.<sup>76</sup>

Opzet is ook vereist voor wanbedrijven uit bijzondere strafwetten die hoofdzakelijk of uitsluitend strafbepalingen omvatten, zoals de Drugswet of de Wapenwet.<sup>77</sup> Overtredingen en wanbedrijven die daarentegen accessoir in andere wetgeving werd opgenomen, zoals misdrijven uit het sociaal strafrecht en milieustrafrecht, zijn veelal onachtzaamheidsmisdrijven.<sup>78</sup> In sommige gevallen kan uit de misdrijfomschrijving impliciet of expliciet blijken dat opzet vereist is.<sup>79</sup>

Volgens de klassieke leer is dus voor elk misdrijf waarbij geen schuldvorm bepaald is minstens onachtzaamheid als schuldvorm vereist. Deze misdrijven kunnen evenwel ook met opzet gepleegd worden.<sup>80</sup>

Deze theorie is gedurende jaren echter onder druk komen te staan, onder andere omwille van de discussie omtrent de materiële misdrijven.<sup>81</sup>

## 1.2. Materiële inbreuken

Naast opzettelijke misdrijven en onachtzaamheidsmisdrijven wordt aangenomen dat er nog een derde categorie bestaat, namelijk de materiële inbreuken, ook reglementaire misdrijven genoemd. Het betreft misdrijven waarbij geen schuldvorm bepaald is door de strafwetgever. Volgens de theorie van de materiële

---

<sup>73</sup> Wanbedrijven zijn feiten waarop correctionele straffen staan. Dit zijn vrijheidsstraffen die in in principe vijf jaar niet overtreffen, geldboeten van 26 euro en meer en werkstraffen van 46 tot 300 uur. (Art. 1, art. 25, art. 37quinquies §2, art. 38 lid 2 Sw.)

<sup>74</sup> Overtredingen zijn feiten waarop politiestraffen zijn gesteld. Dit zijn vrijheidsstraffen van één tot zeven dagen, geldboeten van één tot 25 euro en werkstraffen van 20 tot 45 uur. (Art. 1, art. 28, art. 37quinquies §2, lid 1 Sw.)

<sup>75</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 305.

<sup>76</sup> P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 26.

<sup>77</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 59.

<sup>78</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 59; strafrecht als roeping p131

<sup>79</sup> P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 26.

<sup>80</sup> P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 27.

<sup>81</sup> P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 28.



inbreuken volstaat de materiële overtreding en is er geen moreel element vereist. Het zijn de overtredingen uit het Strafwetboek en wanbedrijven met kenmerk van overtreding uit bijzondere wetten.<sup>82</sup>

Het Hof van Cassatie heeft deze theorie betreffende materiële misdrijven evenwel verworpen.<sup>83</sup> Binnen het strafrecht wordt immers geen objectieve strafrechtelijke aansprakelijkheid aanvaard. Een moreel bestanddeel is altijd vereist, wat tot uiting komt in het adagium *nullum crimen sine culpa*.<sup>84</sup> Het Hof van Cassatie voegde hier echter aan toe dat er een onderscheid moet gemaakt worden tussen de strafbaarheid van het misdrijf en de bewijslast. Het bestaan van het moreel element kan volgens het Hof worden vermoed door het louter uitvoeren van het materiële bestanddeel.<sup>85</sup>

Het Hof van Cassatie heeft zo de klassieke leer 'uitgebreid' door te erkennen dat er een soort 'derde categorie' van misdrijven bestaat waarbij het moreel element wordt vermoed. Het is dus de bewijslast die deze misdrijven onderscheidt van de onachtzaamheidsmisdrijven en de opzettelijke misdrijven. Het Openbaar Ministerie zal enkel moeten bewijzen dat de wet is overtreden. Een schuldvorm aantonen is niet vereist. De dader zal wel nog schulditsluitingsgronden kunnen aanvoeren om zich te bevrijden.<sup>86</sup> Bovendien, wanneer het bestaan van het moreel element geloofwaardig wordt weerlegd, zal toch uitdrukkelijk bewijs verleend moeten worden.<sup>87</sup> Met andere woorden, de rechter kan de schuld afleiden uit het materiële feit van de overtreding voor zover de overtreder geen grond van rechtvaardiging of enige andere schulditsluitingsgrond aannemelijk maakt. Het betreft dus geen volledige omkering van de bewijslast, aangezien het voldoende is dat de beklaagde een geloofwaardig argument naar voor brengt.

Toch is er op deze verdeling van de bewijslast kritiek. Zo wordt geoordeeld dat het moreel element moet aangetoond worden door de vervolgende partij. Het zou volgens sommigen in strijd zijn met het vermoeden van onschuld vervat in art. 6.2 EVRM. Het Hof van Cassatie ziet echter geen probleem in het feit dat het bewijs van het bestaan van het moreel element voortvloeit uit de overtreding van de wet zelf. Het is volgens

---

<sup>82</sup> R. LEGROS, *Opzet*, Brussel, Larcier, 1959, 12; P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 28.

<sup>83</sup> Cass. 12 mei 1987, *Arr. Cass.* 1986-87, 1194, concl. J. DU JARDIN; Cass 13 december 1994, *Arr. Cass.* 1994, 1104; Cass. 26 februari 2002, *Pas.* 2002, afl. 2, 541.

<sup>84</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 43.

<sup>85</sup> Cass. 8 april 2008, *Arr.Cass.* 2008, 866; Cass. 24 februari 2014, *Arr. Cass.* 2014, 513; P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 29.

<sup>86</sup> D. VANDERMEERSCH, *Éléments de droit pénal et de procédure pénale*, Brussel, La Chartre, 2009, 157-158; F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 43.

<sup>87</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 59 (voetnoot 89); E. VAN DOOREN, "Douane & accijnzen: moreel element van het misdrijf" in A. VANDEPLAS, P. ARNOU, en S. VAN OVERBEKE (eds.), *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, (1) 137.

het Hof omwille van de eigenheid van de strafbaar gestelde gedraging dat er geen strijdigheid is met de algemene beginselen van het strafrecht.<sup>88</sup> Het is bovendien geen wettelijk vermoeden van de aanwezigheid van het moreel element, maar een feitelijk vermoeden. De dader kan dus niet enkel de schulditsluitingsgronden inroepen, maar kan het vermoeden vrij weerleggen.<sup>89</sup>

De overtredingen uit het Strafwetboek en wanbedrijven met kenmerk van overtreding uit bijzondere wetten vereisen dus wel degelijk een moreel element, maar dit moreel element wordt vermoed. Eerst werd geoordeeld dat deze inbreuken onachtzaamheid vereisen als schuldvorm, nu wordt geoordeeld dat het moreel element wordt vermoed, ongeacht of het misdrijf opzettelijk of onopzettelijk werd gepleegd.

Mijns inziens zijn deze misdrijven niet noodzakelijk 'een derde categorie', maar kunnen deze misdrijven als onachtzaamheidsmisdrijven beschouwd worden. Onachtzaam gedrag impliceert immers dat men niet handelt zoals een normaal zorgvuldig persoon in dezelfde omstandigheden geplaatst. Het is dus ook onachtzaam om met opzet een inbreuk te plegen op deze misdrijven. De goede huisvader zal geen wet overtreden, en al zeker niet met opzet. Het enige onderscheid met de 'echte' onachtzaamheidsmisdrijven is de bewijslast en het feit dat wanneer het misdrijf opzettelijk gepleegd wordt ook zal voldaan zijn aan de delictomschrijving. Dit laatste is niet zo bij de 'echte' onachtzaamheidsmisdrijven.

## 2. De theorie van Robert Legros

Ook al wordt de klassieke leer algemeen aanvaard en onderwezen, toch werd op deze theorie jarenlang kritiek geleverd. Zo was het bij overtredingen niet duidelijk waaruit de schuldvorm moest bestaan. De klassieke leer lijkt logisch opgebouwd te zijn, toch bleek ze volgens sommigen niet geschikt om in de praktijk te hanteren.<sup>90</sup>

Robert Legros is een Belgische filosoof die in 1952 een opmerkelijke theorie heeft neergeschreven in zijn doctoraatsproefschrift "L'élément moral dans les infractions". Volgens Legros is de klassieke leer te abstract opgebouwd en mist het een wettelijke grondslag. Zo wordt door de klassieke leer aanvaard dat opzet een bestanddeel van misdaden en wanbedrijven is, zonder dit nader te onderzoeken. Daarom is Robert Legros op zoek gegaan naar een nieuwe, uit de rechtspraak afgeleide theorie.<sup>91</sup>

---

<sup>88</sup> Cass. 27 september 2005, *Arr. Cass.* 2005, 1749; E. VAN DOOREN, "Douane & accijnzen: moreel element van het misdrijf" in A. VANDEPLAS, P. ARNOU, en S. VAN OVERBEKE (eds.), *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, (1) 136-137.

<sup>89</sup> P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 31.

<sup>90</sup> R. LEGROS, *Opzet*, Brussel, Larcier, 1959, 14.

<sup>91</sup> R. LEGROS, *Opzet*, Brussel, Larcier, 1959, 14.

## 2.1. Opzettelijke misdrijven en onachtzaamheidsmisdrijven

Wat de opzettelijke misdrijven betreft, is Legros van oordeel dat wanneer in de delictomschrijving het moreel element niet nader bepaald is, de loutere overtreding voldoende is om te bewijzen dat de dader een misdrijf heeft gepleegd.

Hij is van mening dat de notie 'algemeen opzet' niets toevoegt en een kunstmatig begrip is. De begrippen 'wetens' en 'willens' komen immers overeen met de schulditsluitingsgronden dwaling en dwang. Zo betekent 'wetens' dat de dader niet dwaalde en 'willens' dat hij niet onder dwang handelde. Legros pleit dus voor een afschaffing van het algemeen opzet. Dit heeft als gevolg dat het wetens en willens handelen van de dader niet meer moet aangetoond worden. Volgens Legros volstaat de loutere inbreuk op de wet, de 'schuld door wetsinbreuk'.<sup>92</sup>

Deze stelling heeft enkele praktische gevolgen. Binnen de klassieke leer is het immers zo dat wanneer algemeen opzet aangenomen wordt als schuldvorm, aangetoond moeten worden dat de dader wetens en willens handelde. Hierbij wordt niet onderzocht of de dader handelde volgens de algemene zorgvuldigheidsnorm. Indien niet kan aangetoond worden dat de dader wetens en willens heeft gehandeld, zijn de constitutieve bestanddelen niet vervuld en gaat de dader vrijuit.

Indien de theorie van Legros wordt gevolgd en de loutere inbreuk op de wet zou volstaan voor deze misdrijven, zal men enkel kunnen ontsnappen door de schulditsluitingsgronden aan te voeren. Hierbij zal de dader moeten aantonen dat hij zorgvuldig handelde. De constitutieve bestanddelen zullen sneller vervuld zijn, waardoor het voor de dader moeilijker wordt om vrijgesproken te worden.<sup>93</sup>

Misdrijven waarbij een bijzonder moreel element vereist is, zoals een bijzonder opzet of onachtzaamheid, stellen geen probleem. Wanneer er echter geen moreel bestanddeel bepaald is, zal de inbreuk op de wet volstaan.<sup>94</sup>

## 2.2. Materiële inbreuken

Wat de materiële inbreuken betreft, stelt Legros dat deze misdrijven zonder moreel element niet kunnen bestaan. Legros verwerpt evenwel dat het moreel element wordt vermoed. Dat iemand vermoed wordt schuldig te zijn lijkt volgens hem in strijd met het beginsel dat iedereen onschuldig is tot het tegendeel is bewezen.

Daarom zegt Legros dat de inbreuk op de wet een fout impliceert. Het overtreden van de wet is immers onzorgvuldig. Deze fout komt dan vervolgens overeen met het moreel element van het misdrijf. Het feit dat

---

<sup>92</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 44.

<sup>93</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 310.

<sup>94</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 44.

de beklaagde schulduitsluitingsgronden kan invoeren bevestigt dit. Het moreel element van deze misdrijven is het feit dat men de wet overtreedt. Daarom wordt dit de 'schuld door wetsinbreuk' genoemd.<sup>95</sup>

### 2.3. Nieuwe opdeling van het moreel element

Volgens Legros is het moreel element bij elk misdrijf hetzelfde wanneer deze niet uit de delictsomschrijving blijkt: de schuld door wetsinbreuk. Deze inbreuk op de wet is het moreel element. Het algemeen opzet is volgens hem een overbodig begrip waardoor ook hier schuld door wetsinbreuk moet toegepast worden. De dader kan evenwel aan de bestraffing ontsnappen door zich te steunen op schulduitsluitingsgronden.<sup>96</sup>

Zo komt Legros tot de volgende opdeling van het moreel element: Enerzijds de 'schuld door wetsinbreuk', anderzijds de misdrijven die een bijzonder moreel bestanddeel vereisen zoals bijzonder opzet of onachtzaamheid.<sup>97</sup>

### 2.4. Aanvaarding of verwerping?

Op de theorie van Robert Legros is kritiek in de rechtsleer. Zo wordt gesteld dat het overtreden van de wet inderdaad een fout inhoudt, maar dat de fout niet tot stand komt door het louter uitvoeren van het materieel element. Er moet ook voldaan worden aan de andere constitutieve elementen van het misdrijf. Het volledige misdrijf moet zijn gepleegd om te kunnen spreken van een strafrechtelijke fout.<sup>98</sup> Dit is volgens mij een terechte opmerking. Er moet immers een onderscheid gemaakt worden tussen de strafrechtelijke fout en de buitencontractuele fout. Dit wordt in een volgend hoofdstuk verder besproken.<sup>99</sup>

Legros oordeelt dat het moreel element vervat ligt in de overtreding van de wet en dat de beklaagde kan ontsnappen via schulduitsluitingsgronden. Op deze manier wordt het moreel element *de facto* wettelijk vermoed. Dit lijkt in strijd met het vermoeden van onschuld. Ook om deze reden is de theorie van Legros af te wijzen. Het Hof van Cassatie heeft daarom mijns inziens terecht geoordeeld dat er daarentegen sprake is van een feitelijk vermoeden.

---

<sup>95</sup> R. LEGROS, *L'élément moral dans les infractions*, Luik, Desoer, 1952, 328-329.

<sup>96</sup> R. LEGROS, *L'élément moral dans les infractions*, Luik, Desoer, 1952, 330-332.

<sup>97</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 310; R. LEGROS, *L'élément moral dans les infractions*, Luik, Desoer, 1952, 332-333.

<sup>98</sup> P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 29.

<sup>99</sup> Zie *Infra* Hoofdstuk 4.

Toch wordt de theorie binnen de rechtspraak soms aanvaard.<sup>100</sup> Zo oordeelde het Hof van Cassatie in zijn arrest van 27 april 1964 dat het feit dat er twijfel was in hoofde van de dader, niet als gevolg heeft dat er geen opzet is.<sup>101</sup> Het opzet stond volgens het Hof dus al vast terwijl opzet aangetoond moet worden door de eiser. Dit is volgens de klassieke leer immers ook zo wanneer er geen schuldvorm bepaald is bij misdaden en wanbedrijven.

In dezelfde lijn oordeelde het Hof in een arrest van 6 februari 1987 dat dwaling slechts bevrijdend werkt als deze onoverkomelijk is. Besluiten dat er geen opzet is, volstaat niet om de dader vrij te spreken.<sup>102</sup> Het Hof van Cassatie oordeelt dus telkens dat niet onderzocht mag worden of de dader “wetens” handelde. De rechter moet daarentegen nagaan of de dader “niet dwaalde”. Er wordt dus een soort wettelijk vermoeden toegepast. Uit deze bewoordingen kan afgeleid worden dat het Hof van Cassatie schuld door wetsinbreuk aanvaardt.

Daar tegenover staan de arresten van het Hof van Cassatie waarin opzet wel moet aangetoond worden. Zo heeft het Hof beslist in zijn arrest van 9 oktober 2012 dat er sprake is van een opzettelijk misdrijf en dat *“dit veronderstelt dat de pleger de bij wet verboden handeling wil stellen, in de objectieve wetenschap dat deze immoreel of obsceen is.”* In casu sprak het Hof zich uit over het misdrijf ‘aanranding van de eerbaarheid’, waarbij ook geen expliciete schuldvorm bepaald is in de wet.<sup>103</sup> Ook heeft het Hof zich uitgesproken over het moreel element bij de misdaden en wanbedrijven in de bijzondere wetten met hoofdzakelijk strafrecht. Ook hier moet de dader het strafbaar gestelde feit ‘wetens en willens’ gepleegd hebben wanneer geen schuldvorm kon afgeleid worden uit de strafbepaling.<sup>104</sup>

Dan zijn er nog de arresten van het Hof van Cassatie die betrekking hebben op de overtredingen uit de Strafwet en de overtredingen en wanbedrijven uit bijzondere wetten. Het Hof heeft hier telkens geoordeeld dat steeds een moreel element vereist is, en dat dit moreel element kan afgeleid worden uit de materiële gedraging.<sup>105</sup> Hieruit kan dan weer afgeleid worden dat het Hof de schuld door wetsinbreuk afwijst.

Er kan dus geconcludeerd worden dat wat misdaden en wanbedrijven uit de Strafwet betreft, door sommige cassatierechters de leer van Legros gevolgd wordt. Wat overtredingen en wanbedrijven uit bijzondere wetten betreft, wijst Het Hof herhaaldelijk de schuld door wetsinbreuk af en lijkt de leer van Legros niet

---

<sup>100</sup> Zie bv. Brussel, 4 december 1996, *Rev.dr.pén.* 1997, 677.: De rechter oordeelde dat het wetens en willens materieel overtreden van een strafbepaling in se een fout impliceert, zodat de dader strafrechtelijk aansprakelijk is.

<sup>101</sup> Cass. 27 april 1964, *Pas.* 1964, I, 909.

<sup>102</sup> Cass. 6 februari 1987, *Arr. Cass.* 1986-87, 753.

<sup>103</sup> Cass. 9 november 2012, *Arr.Cass.* 2012, 2139.

<sup>104</sup> Cass. 5 oktober 1988, *Arr. Cass.* 1988-89, 142.

<sup>105</sup> Cass. 12 mei 1987, *Arr. Cass.* 1986-87, 1194; Cass. 4 september 1990, *Pas.* 1991, I, 3; Cass. 13 december 1994, *Arr. Cass.* 1994, 1104; Cass. 27 september 2005, *Pas.* 2005, afl. 9-10, 1751; Cass. 8 april 2008, *Arr.Cass.* 2008, 866; Cass. 24 februari 2014, *Arr.Cass.* 2014, 513.

gevolgd te worden. De dubbelzinnigheid binnen de rechtspraak heeft als gevolg dat er rechtsonzekerheid heerst omtrent de te volgen leer.<sup>106</sup>

## Afdeling 2. De onachtzaamheidsmisdrijven uit het Strafwetboek

In deze afdeling wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste onachtzaamheidsmisdrijven uit het Strafwetboek. Hierbij worden zowel de onachtzaamheidsmisdrijven besproken die onachtzaamheid als moreel element vereisen, als de onachtzaamheidsmisdrijven waarbij het onzorgvuldig gedrag vermoed wordt. Dit zijn de overtredingen zonder bepaling van schuldvorm.

### 1. Onopzettelijke doding en onopzettelijke slagen en verwondingen

Zelden is een schending van de zorgvuldigheidsnorm strafbaar. Dit is onder andere zo bij de onopzettelijke doodslag of onopzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen. Het leven en de fysieke integriteit worden in het strafrecht dus niet alleen bij opzettelijke aantasting bestraft, maar ook bij aantasting door een gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg.<sup>107</sup>

Art. 419 Sw. stelt de onopzettelijke doding strafbaar:

*“Hij die onopzettelijk iemands dood veroorzaakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaar en met geldboete van vijftig euro tot duizend euro.”*

Art. 420 Sw. bestraft onopzettelijke slagen en verwondingen:

*“Indien het gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg alleen slagen of verwondingen ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en met geldboete van vijftig euro tot vijfhonderd euro of met een van die straffen alleen.”*

De constitutieve bestanddelen van deze misdrijven zijn dus de volgende:

- een gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg
- overlijden of slagen en verwondingen
- oorzakelijk verband tussen gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg en het overlijden of slagen en verwondingen

---

<sup>106</sup> L. DUPONT, *Handboek Belgisch strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 265-266.

<sup>107</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 215; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 111.

De structuur van het misdrijf komt overeen met art. 1382-1383 BW. Hierbij moet immers fout, schade en causaal verband aangetoond worden. Het verschil is dat bij het misdrijf een bepaald soort schade geïndiceerd wordt, namelijk de slagen en verwondingen of overlijden.<sup>108</sup>

### 1.1. Een gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg

Er is een gebrek aan voorzichtigheid wanneer de dader een bepaalde gedraging stelt, of iets nalaat, zonder zich de mogelijke gevolgen te realiseren. Hij had deze gevolgen echter moeten voorzien. Er is een gebrek aan voorzorg wanneer de dader er niet voor zorgt dat de ermee verbonden gevolgen niet optreden, terwijl hij dit had kunnen doen.<sup>109</sup> Het gedrag wordt getoetst aan het gedrag van de goede huisvader, de *bonus pater familias*. Dit is de normale voorzichtige en zorgvuldige persoon geplaatst in dezelfde omstandigheden.<sup>110</sup>

Het misdrijf onopzettelijke doodslag die een gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg impliceert, wordt door het Hof van Cassatie zo geïnterpreteerd dat alle mogelijke fouten in aanmerking komen.<sup>111</sup> Zo mag ook het geheel van fouten die blijken uit de feiten in aanmerking genomen worden.<sup>112</sup> Bovendien is het de lichtste fout die in aanmerking wordt genomen als gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg.<sup>113</sup>

Om als gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg in aanmerking te komen, moet de gedraging niet noodzakelijk schade kunnen veroorzaken. Het volstaat dat de schade een mogelijk gevolg is van de gedraging.<sup>114</sup> De dader gedraagt zich dus onzorgvuldig wanneer hij geen rekening heeft gehouden met het feit dat hij mogelijks een letsel kan toebrengen, terwijl dit voorzienbaar was. Tevens is hij onzorgvuldig indien hij geen maatregelen heeft genomen die een normaal persoon in dezelfde omstandigheden wel had genomen.<sup>115</sup> Effectieve kennis van de schadeverwekkende gevolgen is niet vereist.<sup>116</sup>

---

<sup>108</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 774.

<sup>109</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 775.

<sup>110</sup> Cass. 18 december 1979, *Arr. Cass.* 1979-80, 481.

<sup>111</sup> Cass. 27 september 1985, *RW* 1985-86, 1388.

<sup>112</sup> Cass. 31 mei 2000, *Arr. Cass.* 2000, 1017; Cass. 16 oktober 2012, *Arr. Cass.* 2012, 2195.

<sup>113</sup> Cass. 15 december 1992, *Arr. Cass.* 1991-92, 1437; Cass. 12 september 2007, *Arr. Cass.* 2007, 1603.; L. CORNELIS, *Beginnelen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 66; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 216.

<sup>114</sup> Cass. 16 juni 1969, *Arr. Cass.* 1969, 1027.

<sup>115</sup> Cass. 10 mei 1994, *Arr. Cass.* 1994, 468.; Cass. 11 december 2002, *Verkeersrecht* 2003, 109.

<sup>116</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 216; Cass 22 okt 2008, *Arr. Cass.* 2008, afl. 10, 2333.

Het misdrijf onopzettelijke slagen en verwondingen vereist niet noodzakelijk dat een wetsbepaling wordt overtreden. Wanneer dit toch zou voorkomen, kan dit een gebrek aan zorgvuldigheid impliceren.<sup>117</sup>

## 1.2. De schade

Om iemand aansprakelijk te stellen op grond van het misdrijf onopzettelijke doodslag, dient de dader een persoon te doden. Wat het misdrijf onopzettelijke slagen en verwondingen betreft, moet de dader iemand 'slagen of verwondingen toebrengen'. Een lichamenlijk letsel dus.

Het lichamenlijk letsel kan breed geïnterpreteerd worden. Ieder uitwendig of inwendig letstel dat op het lichaam van buiten door een mechanische of chemische oorzaak inwerkt wordt als letstel beschouwd.<sup>118</sup> Zo kan het veroorzaken van pijn, leed en smart volstaan om te spreken van een lichamenlijk letsel. Een bedreiging van de gezondheid of de angst dat men ziek zal worden is daarentegen niet voldoende. Er moet een reële schade van de gezondheid zijn.<sup>119</sup>

Door de ruime invulling van het begrip 'letsel', kent deze strafbepaling een ruime toepassing. Zo kunnen toepassingen gevonden worden in het medisch aansprakelijkheidsrecht, de sport, arbeidsongevallen, ongevallen op school en door dieren toegebrachte verwondingen.<sup>120</sup> Ook wordt dit misdrijf toegepast bij verkeersongevallen zonder dat er een inbreuk op een specifieke reglementering moet zijn.<sup>121</sup>

## 1.3. Causaal verband

Het veroorzaken van een gevolg is een constitutief bestanddeel van het misdrijf. Slechts wanneer het gevolg zich realiseert, is het misdrijf voltrokken. Daarom worden dit ook wel 'gevolgmisdrijven' genoemd.<sup>122</sup> Het

---

<sup>117</sup> Zie Cass. 8 oktober 1973, *Arr. Cass.* 1974, 140.

<sup>118</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 774.

<sup>119</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 218- 219; P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 775.

<sup>120</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 789; A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 217- 218.

<sup>121</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 217.

<sup>122</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 226.



causaal verband moet zeker en werkelijk zijn. Bij twijfel hierover kan men niet vaststellen dat er een causaal verband is. Een waarschijnlijk of mogelijk oorzakelijk verband volstaat niet.<sup>123</sup>

Zoals in het burgerlijk recht wordt de equivalentie leer toegepast. Dit betekent dat wanneer de schade zich niet zou hebben voorgedaan zoals ze zich heeft voorgedaan zonder de fout van de beklaagde, het causaal verband vaststaat.<sup>124</sup>

## 2. Onopzettelijk toedienen van stoffen

Art 421 Sw. stelt het toedienen van giftige stoffen strafbaar:

*“Met gevangenisstraf van acht dagen tot een jaar en met geldboete van zesentwintig euro tot tweehonderd euro of met een van die straffen alleen wordt gestraft hij die onopzettelijk bij een ander een ziekte of ongeschiktheid tot het verrichten van persoonlijke arbeid veroorzaakt door hem stoffen toe te dienen, die de dood kunnen teweegbrengen of de gezondheid zwaar kunnen schaden.”*

De constitutieve bestanddelen zijn de volgende:

- de toediening
- van stoffen die de dood kunnen veroorzaken of de gezondheid zwaar kunnen schaden
- een ziekte of een ongeschiktheid als gevolg
- een onopzettelijk element

Het onopzettelijk element dat bij dit misdrijf vereist is houdt verband met de gevolgen. De dader had de gevolgen niet gewild.<sup>125</sup> Het werkwoord “toedienen” wijst er op dat de toediening opzettelijk gebeurt. Het misdrijf van art. 421 Sw. bevat dus zowel een opzettelijk als een onopzettelijk element.<sup>126</sup>

Het moreel element van deze bepaling is de onachtzaamheid. De inhoud hiervan is hetzelfde als het gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg bij art. 418 ev.<sup>127</sup>

---

<sup>123</sup> L. CORNELIS, *Beginnelen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 68; <sup>123</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 223; Cass. 3 april 1987, *Arr. Cass.* 1987, 1012.

<sup>124</sup> Cass. 3 maart 1999, *Rev.dr.pén.* 1999, 1197; P. TRAEEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 790.

<sup>125</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 229.

<sup>126</sup> Cass. 24 oktober 1938, *Arr.Cass.* 1938, 221.

<sup>127</sup> P. TRAEEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 793.

Met toedienen worden alle handelingen bedoeld die noodzakelijkerwijs kunnen leiden tot de toediening bedoeld in art. 421 Sw.<sup>128</sup> Zo komen alle handelingen in aanmerking die als gevolg hebben dat de stof in het lichaam werd opgenomen. Bijgevolg is het niet ondenkbaar dat iemand die per vergissing een verkeerde stof aflevert en hierdoor schade veroorzaakt toch onder de toepassing van deze strafbepaling valt.<sup>129</sup>

Dit misdrijf beoogde vooral het nalatig gedrag van apothekers en geneesheren. Niets staat er evenwel aan in de weg dat dit misdrijf ook in andere sectoren toepassing kan vinden, zoals landbouw, voeding en restaurants.<sup>130</sup>

Omdat het misdrijf van onopzettelijke slagen en verwondingen of onopzettelijke doodslag een zodanige ruime toepassing kent, zal een er vaak een samenloop zijn met dit misdrijf.<sup>131</sup>

Art. 421 Sw. kan tegenover art. 402 Sw. geplaatst worden. Dit artikel bestraft personen die opzettelijk schadelijke stoffen toedienen. In dit geval wou de dader het slachtoffer wel schade berokkenen.<sup>132</sup>

### 3. Onopzettelijk veroorzaakt treinongeval

Art 422 Sw. stelt het onopzettelijk veroorzaken van een treinongeval strafbaar:

*“Wanneer zich een treinongeval voordoet, dat de personen die zich in de trein bevinden, in gevaar kan brengen, wordt hij die onopzettelijk de oorzaak ervan is, gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot twee maanden en met geldboete van zesentwintig euro of met een van die straffen alleen.*

*Indien het ongeval enig lichamelijk letsel ten gevolge heeft, wordt de schuldige gestraft met gevangenisstraf van een maand tot drie jaar en met geldboete van vijftig euro tot driehonderd euro.*

*Indien het ongeval de dood van een persoon ten gevolge heeft, is de gevangenisstraf zes maanden tot vijf jaar en de geldboete honderd euro tot zeshonderd euro.”*

De constitutieve elementen van het misdrijf zijn de volgende:

- een treinongeval

---

<sup>128</sup> Cass. 3 september 1986, *Arr.Cass.* 1986-87, 16.

<sup>129</sup> P. TRAEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 792.

<sup>130</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 228; P. TRAEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 791.

<sup>131</sup> P. TRAEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 792.

<sup>132</sup> P. TRAEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 795.

- onopzettelijk veroorzaakt
- de personen in de trein kunnen in gevaar gebracht worden

Bij dit misdrijf is het niet vereist dat het ongeval slagen en verwondingen dan wel de dood tot gevolg heeft gehad. Wel kan dit leiden tot een strafverzwaring. Effectieve schade is dus niet vereist, gevaarstelling volstaat. Dit betekent dat het in gevaar brengen van andere personen wordt bestraft.<sup>133</sup> Wie het ongeval veroorzaakt heeft, bijvoorbeeld het spoorwegpersoneel of weggebruikers, doet er niet toe.<sup>134</sup>

Er wordt dus een risico beoogt in plaats van een bepaald soort schade. Dit soort misdrijf wordt een gevaarzettingsmisdrijf genoemd, waarbij een bepaalde gedraging vereist is, maar geen werkelijke schade.<sup>135</sup> Gevaarzettingsmisdrijven zijn dus misdrijven die geen eigenlijke aantasting bestraffen. Het zijn preventieve incriminaties, waardoor al in een vroeg stadium kan opgetreden worden, voordat er een aantasting plaatsvindt. Het potentiële gevaar dat tot schade zou kunnen leiden, wordt bestraft.<sup>136</sup> Op die manier worden de personen die zich in de trein bevonden beschermd.<sup>137</sup>

Dit is een misdrijf gepleegd uit onachtzaamheid. Wanneer er opzettelijk een treinongeval veroorzaakt wordt, kan eventueel art. 406 Sw. ingeroepen worden. Dit artikel bestraft het (opzettelijk) in gevaar brengen van verkeerswegen.<sup>138</sup>

#### 4. Onopzettelijke brandstichting

Art. 519 Sw. bestraft de onopzettelijke brandstichting:

*“Met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en met geldboete van zesentwintig euro tot vijfhonderd euro of met een van die straffen alleen wordt gestraft het veroorzaken van brand van andermans roerende of onroerende eigendommen, hetzij door ouderdom of gebrek aan herstelling of reiniging van nabijgelegen ovens, schoorstenen, smederijen, huizen of fabrieken, hetzij door het aansteken van vuren op*

<sup>133</sup> P. TRAEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 794.

<sup>134</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 229-230; P. TRAEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS, en R. STEENNOT, (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 795.

<sup>135</sup> P. TRAEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 774.

<sup>136</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 227.

<sup>137</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 229-230.

<sup>138</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 230.

*het veld op minder dan honderd meter afstand van huizen, gebouwen, wouden, heiden, bossen, boomgaarden, beplantingen, hagen, mijten, tassen graan, stro, hooi, voeder of van enige andere stapel brandbare stoffen, hetzij door vuur of licht te dragen of te laten staan of vuurwerk aan- of af te steken zonder voldoende voorzorg.“*

De constitutieve elementen zijn de volgende:

- brand veroorzaken
- van andermans roerende of onroerende eigendommen
- door één van de opgesomde nalatige handelingen

In de misdrijfschrijving worden de oorzaken van de brand op beperkende wijze opgesomd. Niet elk onachtzaam gedrag komt dus in aanmerking.<sup>139</sup> Dit misdrijf vereist dat andermans roerende of onroerende eigendommen worden aangetast. Het in brand steken van eigen goederen wordt niet beoogd. Er is dus een bepaalde schade vereist om het misdrijf te voltrekken.

Dit misdrijf kan aldus beschouwd worden als een uitzondering op het feit dat enkel de onopzettelijke aantasting van de fysieke integriteit en niet van goederen wordt bestraft.

## **5. De overtredingen zonder bepaling van schuldvorm**

De overtredingen uit het Strafwetboek waarbij de wetgever geen schuldvorm bepaald heeft, worden ook materiële inbreuken of reglementaire misdrijven genoemd. Wanneer geen schuldvorm bepaald is, zal de loutere overtreding volstaan om bestraft te worden. Het moreel element wordt immers vermoed.<sup>140</sup>

Sinds 1 april 2005 zijn bepaalde overtredingen uit de Strafwet gehaald en toevertrouwd aan de gemeenten.<sup>141</sup> Deze inbreuken worden voortaan bestraft via een administratieve geldboete indien ze zijn opgenomen in het politiereglement.<sup>142</sup> Nadien werden enkele bepalingen terug toegevoegd aan het Strafwetboek.<sup>143</sup>

---

<sup>139</sup> A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 435; P. TRAEST, “Strafrechtelijke aspecten” in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 796.

<sup>140</sup> Zie *Supra* Hoofdstuk 2.

<sup>141</sup> Zie Art. 4 wet van 17 juni 2004 tot wijziging van de Nieuwe Gemeentewet, *B.S.*, 23 juli 2004.

<sup>142</sup> S. MALEFASON, “De GAS-Wet: op het kruispunt van bestuurlijk sanctierecht en strafrecht”, *T. Strafr.* 2015, afl. 6, (330) 334.

<sup>143</sup> Zie verder MALEFASON, S., “De GAS-Wet: op het kruispunt van bestuurlijk sanctierecht en strafrecht”, *T. Strafr.* 2015, afl. 6, 330-355.

Eén van deze artikelen is art. 561 1° Sw. dat nachtlawaai bestraft:

*“Met geldboete van tien euro tot twintig euro en met gevangenisstraf van een dag tot vijf dagen of met een van die straffen alleen worden gestraft zij die zich schuldig maken aan nachtgerucht of nachtrumoer waardoor de rust van de inwoners kan worden verstoord.”*

In deze strafbepaling wordt louter de strafbare gedraging beschreven, namelijk het veroorzaken van nachtlawaai. Ook is er geen bepaalde schade vereist. Het is voldoende dat de rust van de inwoners kan worden verstoord.

Bij dit misdrijf is er verder geen schuldvorm bepaald. Het maakt dus niet uit of het misdrijf wordt gepleegd met opzet of door onachtzaamheid en het moreel element wordt vermoed. Dit heeft het Hof van Cassatie uitdrukkelijk bevestigd in zijn arrest van 4 september 1990.<sup>144</sup> Het Hof oordeelde dat nachtlawaai een overtreding is die *“ofwel een opzettelijke daad, ofwel een schuldige nalatigheid”* vereist. Ook stelde het Hof dat de dader niet zal gestraft worden wanneer hij passende maatregelen heeft genomen om de nachtsrust niet te verstoren. Dit laatste verwijst duidelijk naar het gedrag van de goede huisvader.

Tot slot kan de beoogde hervorming van het Strafwetboek aangehaald worden. Zo wordt in het voorontwerp van Boek I van het Strafwetboek de afschaffing van de overtredingen voorop gesteld. Het voorontwerp opteert ervoor om enkel nog misdrijven van een zekere ernst strafrechtelijk te beteugelen, waardoor enkel nog misdaden en wanbedrijven gehanteerd worden. De overtredingen zullen bijgevolg op een andere manier moeten gesanctioneerd worden, bijvoorbeeld door administratieve sancties, burgerrechtelijke afhandeling,...<sup>145</sup>

### **Afdeling 3. De onachtzaamheidsmisdrijven uit de bijzondere strafwetten**

Bijzondere wetten hebben een sterke toename gekend de laatste tiental jaren.<sup>146</sup> Deze bijzondere wetten leggen vaak verplichtingen op en voorzien in strafbepalingen die Boek II van het Strafwetboek aanvullen. Het zijn dus misdrijven met bijhorende straffen die niet in het Strafwetboek staan.<sup>147</sup> Bijzondere wetten hebben

---

<sup>144</sup> Cass. 4 september 1990, *Pas.* 1991, I, 3.

<sup>145</sup> J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE, M. TAEYMANS, *Voorstel Commissie voor de Hervorming van het Strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I Van het Strafwetboek*, Die Keure, 2017, 39.

<sup>146</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 10.

<sup>147</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 55.

betrekking op bepaalde materies of bepaalde categorieën van personen. Ze zijn vaak ingevoerd onder invloed van sociale, economische of politieke doelstellingen.<sup>148</sup>

Complementaire wetten daarentegen vullen het Strafwetboek aan. In deze wetten worden algemene beginselen gehanteerd. Hierdoor maken ze deel uit van het gemeen strafrecht, ook al zijn ze niet in het Strafwetboek opgenomen. Voorbeelden van deze wetten zijn de wet op de kindbescherming van 15 mei 1912 en de wet op de voorwaardelijke invrijheidsstelling van 31 mei 1888.<sup>149</sup> Deze wetten worden niet besproken.

In plaats van het Strafwetboek te wijzigen, voert de strafwetgever dus via bijzondere wetgeving nieuwe strafbepalingen in. Gelet op het feit dat de dag van vandaag voortdurend wijzigingen worden ingevoerd en men snel nieuwe strafwetgeving wil invoeren, is dit een praktische oplossing.<sup>150</sup> Dit heeft echter als gevolg dat het adagium *nemo censetur ignorare legem* (iedereen wordt geacht de wet te kennen) onder druk komt te staan.<sup>151</sup> Wel probeert men deze bijzondere wetgeving samen te bundelen, zodat er een duidelijkere samenhang is. Dit is bijvoorbeeld het geval met het Sociaal Strafwetboek.<sup>152</sup>

## 1. Bijzondere wetten met hoofdzakelijk strafrecht

Sommige bijzondere wetten bevatten uitsluitend of hoofdzakelijk strafrecht. Dit is zo voor de Drugswet<sup>153</sup> en de Wapenwet<sup>154</sup>. Volgens de klassieke leer is bij stilzwijgen van de wetgever opzet vereist als moreel bestanddeel bij misdaden en wanbedrijven.<sup>155</sup> Bij overtredingen wordt het moreel element vermoed en kan deze bestaan uit opzet of onachtzaamheid. Bij deze misdrijven geldt dus dezelfde regel als bij misdrijven uit het Strafwetboek.

---

<sup>148</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 9.

<sup>149</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 9.

<sup>150</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 770.

<sup>151</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 56.

<sup>152</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 770.

<sup>153</sup> De wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van gifstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, psychotrope stoffen, ontsmettingsstoffen en antiseptica en van de stoffen die kunnen gebruikt worden voor de illegale vervaardiging van verdovende middelen en psychotrope stoffen, *BS* 6 maart 1921.

<sup>154</sup> De wet van 8 juni 2006 houdende regeling van economische en individuele activiteiten met wapens, *B.S.*, 9 juni 2006.

<sup>155</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 59; P. ARNOU, "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, (25) 26.

## 1.1. Drugswet

De regelen omtrent drugs worden in hoofdzaak geregeld door de Drugswet.<sup>156</sup> Deze wet bestraft de productie, het bezit en de verkoop van illegale drugs en bestrijdt de drugshandel.

Bij misdrijven uit de Drugwet heeft de rechtspraak herhaaldelijk gesteld dat er geen kwaadwillig opzet vereist is wanneer dit niet uit de delictsomschrijving blijkt. Het algemeen opzet zal dan volstaan. Zo bepaalt de wet geen schuldvorm bij de misdrijven ‘misbruik door de beoefenaars van de geneeskunde’<sup>157</sup> en ‘invoer van verdovende middelen’<sup>158</sup>. De drijfveer van de dader heeft dus geen invloed op het bestaan van het misdrijf. Het is voldoende dat de dader het strafbare feit wetens en willens heeft gepleegd.<sup>159</sup> Bijgevolg moet algemeen opzet aangetoond worden door de vervolgende partij. Dit strookt met de klassieke visie omtrent de schuldvorm bij stilzwijgen van de wetgever.

De Drugswet bevat geen strafbepalingen waarbij onachtzaamheid uitdrukkelijk als schuldvorm werd aangeduid. In het kader van deze masterproef is het evenwel interessant om het (opzettelijk) misdrijf ‘misbruik door de beoefenaars van de geneeskunde’ nader te bekijken. Dit misdrijf wordt als volgt in de Drugswet omschreven:

*“Met de straffen gesteld in artikel 2bis, en volgens het daarin gemaakte onderscheid, worden gestraft de beoefenaars van de geneeskunde, van de diergeneeskunde of van een paramedisch beroep die misbruik maken van het voorschrijven, toedienen of afleveren van geneesmiddelen die slaapmiddelen, verdovende middelen of psychotropische stoffen bevatten welke afhankelijkheid kunnen teweegbrengen, onderhouden of verergeren”.*

Het begrip ‘misbruik’ heeft aanleiding gegeven tot discussies. Zo werd door sommige rechters ‘misbruik’ op die wijze geïnterpreteerd dat ook onzorgvuldigheid in aanmerking komt. *In casu* had de geneesheer de

---

<sup>156</sup> De wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, psychotrope stoffen, ontsmettingsstoffen en antiseptica en van de stoffen die kunnen gebruikt worden voor de illegale vervaardiging van verdovende middelen en psychotrope stoffen, *BS* 6 maart 1921.

<sup>157</sup> Art. 3 derde lid Wet 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsstoffen en antiseptica en van de stoffen die kunnen gebruikt worden voor de illegale vervaardiging van verdovende middelen en psychotrope stoffen, *BS* 6 maart 1921.

<sup>158</sup> Art. 2bis Wet 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsstoffen en antiseptica en van de stoffen die kunnen gebruikt worden voor de illegale vervaardiging van verdovende middelen en psychotrope stoffen, *B.S.*, 6 maart 1921; Art. 11 K.B. 31 december 1930 houdende regeling van de slaapmiddelen en de verdovende middelen en betreffende risicobeperking en therapeutisch advies, *BS* 10 januari 1931.

<sup>159</sup> Cass. 15 september 1987, *Arr.Cass.*, 1987-88, 1176.; Cass. 5 oktober 1988, *Arr.Cass.* 1988-89, 142; Cass. 21 mei 2002, *Arr.Cass.* 2002, 1327.

betrokken personen immers niet aan enig onderzoek onderworpen en had een grote hoeveelheid van een geneesmiddel op eenvoudig verzoek meegegeven.<sup>160</sup> Andere rechters gingen na of het gedrag van de geneesheer medisch verantwoord is. Ook hier werd rekening gehouden met het feit dat de geneesheer de betrokken personen niet had onderzocht en grote hoeveelheden van het geneesmiddel meegaf.<sup>161</sup>

Het Hof van Cassatie heeft benadrukt dat de term 'misbruik' werd gekozen in plaats van de term 'zonder noodzaak', om te verhinderen dat de rechter moet nagaan of het afleveren van het geneesmiddel gegrond was.<sup>162</sup> Oordelen of het gedrag van de geneesheer al dan niet medisch verantwoord is, lijkt in die optiek te verregaand. De rechter zal dus elk geval afzonderlijk moeten beoordelen, rekening houdend met de normale beoefening van de therapeutische vrijheid.<sup>163</sup> Ook heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat een geneesheer misbruik heeft gemaakt wanneer hij de geneesmiddelen op ongeoorloofde wijze, in strijd met de regels, heeft voorgeschreven. *In casu* waren de betrokken personen jongvolwassenen die niet zijn gewone patiënten waren, een valse reden opgaven en ook geen objectief symptoom vertoonden.<sup>164</sup>

De rechtspraak lijkt de vereiste van algemeen opzet als schuldvorm af te zwakken. Zo heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat ook 'ongeoorloofd gedrag' in aanmerking komt en lijken de lagere rechtbanken het gedrag van de geneesheer te vergelijken met het 'juiste' gedrag van een normaal zorgvuldige geneesheer. Dit getuigt eerder van een beoordeling van de normaal zorgvuldige persoon. Uit de rechtspraak blijkt immers dat de geneesheer bestraft zal worden wanneer hij zich niet zorgvuldig heeft gedragen. Als dit klopt, is dit misdrijf *de facto* een onachtzaamheidsmisdrijf.

Dit zou evenwel niet verenigbaar zijn met de rechtspraak van het Hof van Cassatie. Enerzijds werd benadrukt dat een beoordeling of het gedrag medisch verantwoord is, niet verwacht wordt. Anderzijds is algemeen opzet vereist. Ook de tekst van de wet, die 'misbruik' voorschrijft lijkt een veroordeling op basis van onzorgvuldig gedrag niet toe te staan. Bijgevolg kan 'misbruik' volgens mij zo ingevuld worden dat het in theorie een soort 'zware onzorgvuldigheid' veronderstelt, maar in de praktijk als opzet moet gekwalificeerd worden. Zoals bij de "had moeten weten"-test<sup>165</sup> wordt opzet dus zodanig breed geïnterpreteerd dat de grens met onachtzaamheid begint te vervagen.

## 1.2. Wapenwet

De wapenwetgeving is verspreid over verschillende wetteksten. Zo is er de Wapenwet<sup>166</sup>, maar ook nog de decreten betreffende de jacht<sup>167</sup>, het sportschieten<sup>168</sup> en de in-, uit- en doorvoer van wapens...<sup>169</sup>

---

<sup>160</sup> Brussel van 16 december 1986, *Pas.*, 1987, II, 51.

<sup>161</sup> Antwerpen 12 oktober 1988, *R.W.*, 1988-89, 818; Antwerpen 9 december 1988, *R.W.*, 1989-90, 19, noot D. Merckx.

<sup>162</sup> Cass. 15 september 1987, *Arr.Cass.*, 1987-88, 1176.; Cass. 21 mei 2002, *Arr.Cass.* 2002, 1327.

<sup>163</sup> A. DE NAUW, "Tien jaar Drugwet (1985-1995)", *RW* 1996-97, (449) 451.

<sup>164</sup> Cass. 22 mei 1980, *Pas.* 1980, I, 1166.

<sup>165</sup> Zie *Supra* Hoofdstuk 1.

<sup>166</sup> De wet van 8 juni 2006 houdende regeling van economische en individuele activiteiten met wapens, *BS* 9 juni 2006.



De Wapenwet regelt de rechten en plichten van personen die een wapen bezitten. De strafbepalingen liggen vervat in hoofdstuk XII van de Drugswet. Hierin staat dat wie de bepalingen uit de Wapenwet overtreedt, strafrechtelijk gesanctioneerd wordt.<sup>170</sup> Er is geen specifieke schuldvorm bepaald, waardoor deze bepalingen volgens de klassieke leer 'wetens en willens' zullen moeten overtreden zijn alvorens iemand aansprakelijk kan gesteld worden.

## 2. Bijzondere wetten met accessoir strafrecht

Vaak zijn bijzondere wetten regelen uit andere rechtstakken met slechts enkele strafbepalingen.<sup>171</sup> Deze wetten regelen dan eerder technische materies. In dit geval is het strafrecht slechts een middel om deze regels af te dwingen.<sup>172</sup>

Volgens het Hof van Cassatie wordt bij het stilzwijgen van de wetgever het moreel element voor de wanbedrijven met kenmerk van overtreding vermoed. Zowel opzet als onachtzaamheid is mogelijk.<sup>173</sup>

Hieronder worden de onachtzaamheidsmisdrijven uit enkele uiteenlopende rechtstakken besproken, met name het sociaal recht, het mileurecht, het fiscaal recht en het wegverkeerrecht. Deze opsomming is evenwel niet exhaustief.

### 2.1. Sociaal strafrecht

Sociaal strafrecht is de combinatie van strafrecht en sociaal recht. De strafbepalingen moeten de naleving van de regels uit het sociaal recht bevorderen.<sup>174</sup>

Sinds 1 juli 2011 is het Sociaal Strafwetboek in werking getreden. Alle bepalingen van het sociaal strafrecht die verspreid waren in verschillende wettelijke bepalingen worden zo samen gebundeld in één wetboek.<sup>175</sup>

---

<sup>167</sup> Het Jachtdecreet van 24 juli 1991, *BS* 7 september 1991.

<sup>168</sup> Decreet van 11 mei 2007 houdende het statuut van de sportschutter, *BS* 8 juni 2007.

<sup>169</sup> Decreet van 15 juni 2012 betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandhavingsmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen en munitie, *BS* 4 juli 2012.

<sup>170</sup> Art. 23 lid 1 De wet van 8 juni 2006 houdende regeling van economische en individuele activiteiten met wapens, *BS* 9 juni 2006.

<sup>171</sup> F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 10.

<sup>172</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 55.

<sup>173</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 59; strafrecht als roeping p131.

<sup>174</sup> R. NELISSEN, "Sociaalrechtelijke aspecten omtrent de adagia 'le criminel tient le civil en état' en 'le criminel emporte le civil'", *T. Strafr.* 2004, (246) 248; C.-E. CLESSE, *Droit pénal social*, Brussel, Bruylant, 2016, 503.

Met de invoering van het Sociaal Strafwetboek werden een aantal bepalingen gedepenaliseerd. In plaats van een strafsanctie, kan voor lichte inbreuken een administratieve geldboete worden opgelegd.<sup>176</sup>

In boek 2 van het Sociaal Strafwetboek worden de strafbepalingen opgesomd en gekoppeld aan een sanctieniveau. Voorbeelden van sociale misdrijven zijn zwartwerk<sup>177</sup>, daden van geweld of pesterijen op het werk<sup>178</sup>, maaltijdcheques niet bezorgen,....<sup>179</sup>

De strafbepalingen in het sociaal strafrecht bevatten in de meerderheid van de gevallen geen aanduiding omtrent de schuldvorm.<sup>180</sup> Het moreel element kan worden afgeleid uit het materieel gepleegde feit. Indien de beklaagde op een geloofwaardige wijze het vermoeden van moreel element kan weerleggen, zal de eiser het moreel element moeten bewijzen. Dit moreel element zal minstens uit onachtzaamheid bestaan.<sup>181</sup>

Slechts een beperkt aantal bepalingen vereist dat de inbreuk 'wetens en willens' geschied.<sup>182</sup> Deze inbreuken worden dan ook vaak zwaarder gesanctioneerd.<sup>183</sup> Ook zijn er enkele misdrijven waarbij een bijzonder opzet vereist is.<sup>184</sup>

## 2.2. Milieustrafrecht

De handhaving van het milieurecht gebeurt via administratieve, civielrechtelijke of strafsancties. In 2009 is het Milieuhandhavingsdecreet van kracht gegaan. Dit Vlaams decreet getuigt van een verschuiving van het strafrecht naar de administratieve handhaving.<sup>185</sup> Ook in 2009 heeft het Waals gewest een nieuw

---

<sup>175</sup> P. BRAEKMANS, Overzicht rechtspraak sociaal handhavingsrecht : toezicht op de sociale wetgeving en het sociaal strafrecht, Mechelen, Kluwer, 2014, 35; X., "Sociaal Strafwetboek", *NJW* 2016, afl. 342, 372.

<sup>176</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 210.

<sup>177</sup> Art. 181 Sociaal Strafwetboek, *BS* 1 juli 2010.

<sup>178</sup> Art. 119 Sociaal Strafwetboek, *BS* 1 juli 2010.

<sup>179</sup> Art. 166 Sociaal Strafwetboek, *BS* 1 juli 2010.

<sup>180</sup> W. VAN EECKHOUTTE, "Afdwingen van het arbeidsrecht door de overheid" in W. VAN EECKHOUTTE, *Sociaal Compendium. Arbeidsrecht met fiscale notities. 2016-2017*, Mechelen, Kluwer, 2016, 3 dln., (2815) 2908.

<sup>181</sup> Cass. 24 februari 2014, *Arr.Cass.* 2014, 513; C.-E. CLESSE, *Droit pénal social*, Brussel, Bruylant, 2016, 509.

<sup>182</sup> Art. 208, art. 214, art. 233, art. 234 Sociaal Strafwetboek, *BS* 1 juli 2010.

<sup>183</sup> Zwartwerk wordt bijvoorbeeld zwaarder gesanctioneerd in hoofde van de wergever indien dit wetens en willens gepleegd is (art. 181 §1 lid 2 Sociaal Strafwetboek). In hoofde van de werknemer is zwartwerk slechts strafbaar als dit opzettelijk is (art. 183/1 Sociaal Strafwetboek).

<sup>184</sup> Art. 232 en art. 235 Sociaal Strafwetboek, *BS* 1 juli 2010.

<sup>185</sup> M. FAURE, "Bestuurlijke en strafrechtelijke afdoening van milieustrafzaken in het Vlaamse Gewest" in F. DERUYCK en M. ROZIE, *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, (257) 258.

milieuhandhavingsdecreet uitgevaardigd. Ook hier is meer aandacht voor administratieve handhaving.<sup>186</sup> Het Milieuhandhavingsdecreet is van toepassing op de wetten en decreten die milieubepalingen bevatten.<sup>187</sup> Het decreet kan teruggevonden worden in titel XVI van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een milieu-inbreuk en een milieumisdrijf. Een milieu-inbreuk is een gedraging die in strijd is met de voorschriften van het Milieuhandhavingsdecreet. Het betreft administratieve of niet-administratieve inbreuken die geen milieuschade of gezondheidsschade veroorzaken. Deze inbreuken worden administratiefrechtelijk gesanctioneerd. In de uitvoeringsbesluiten van het handhavingsdecreet is een limitatieve lijst opgenomen van inbreuken.<sup>188</sup> Alle andere gedragingen zijn milieumisdrijven en worden dus strafrechtelijk gesanctioneerd. Dit zijn gedragingen die strijdig zijn met een voorschrift dat door het milieuhandhavingsdecreet wordt gehandhaafd en die strafrechtelijk worden gesanctioneerd.<sup>189</sup>

Het opzettelijk of onopzettelijk schenden van de volledige milieuregelgeving die onder het Milieuhandhavingsdecreet valt is strafbaar.<sup>190</sup> Het strafrecht zal op die manier administratief afhankelijk zijn omdat de inhoud van de normen bepaald wordt door de administratie. Overtredingen van de milieuwetgeving zijn dus ofwel opzettelijke misdrijven, ofwel onachtzaamheidsmisdrijven. Wanneer het misdrijf opzettelijk gepleegd wordt, zal de straf zwaarder zijn dan wanneer dit uit onachtzaamheid is gepleegd.

De onachtzaamheidsmisdrijven in het Milieuhandhavingsdecreet kunnen opgesomd worden als volgt:

- Het overtreden van de milieuregelgeving, gehandhaafd onder het Milieuhandhavingsdecreet, door gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid.<sup>191</sup>
- In strijd met wettelijke voorschriften of een milieuvergunning, stoffen, micro-organismen, geluid,.. verspreiden die het leefmilieu in gevaar brengen, door gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid.<sup>192</sup>
- In strijd met wettelijke voorschriften of een milieuvergunning, afvalstoffen achterlaten, beheren of overbrengen, door gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid<sup>193</sup>

---

<sup>186</sup> M. FAURE, "Bestuurlijke en strafrechtelijke afdoening van milieustrafzaken in het Vlaamse Gewest" in F. DERUYCK en M. ROZIE, *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, (257) 268-269.

<sup>187</sup> Art. 16.1.1 ev. Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

<sup>188</sup> M. FAURE, "Bestuurlijke en strafrechtelijke afdoening van milieustrafzaken in het Vlaamse Gewest" in F. DERUYCK en M. ROZIE, *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, (257) 259.

<sup>189</sup> T. RENDERS en A. STAS, "Het Milieuhandhavingsdecreet: een analyse van de Vlaamse Hoge Raad voor de Milieuhandhaving, het systeem van toezichthouders en de bestuurlijke handhaving (Deel II)", *MER* 2011, (161) 165 ev.

<sup>190</sup> Art. 16.6.1 Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

<sup>191</sup> Art. 16.6.1 §1 Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

<sup>192</sup> Art.16.6.2 §1 lid 2 Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

- In strijd met wettelijke voorschriften of een milieuvergunning, beschermde dier-en plantensoorten in bezit hebben, vangen, toe-eigenen,... door gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid.<sup>194</sup>
- In strijd met wettelijke voorschriften of een milieuvergunning nesten, rustplaatsen of voortplantingsplaatsen van beschermde diersoorten beschadigen, door gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid.<sup>195</sup>
- In strijd met wettelijke voorschriften of een milieuvergunning schade toebrengen aan een habitat van bepaalde soorten, door gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid.<sup>196</sup>
- In strijd met wettelijke voorschriften of een milieuvergunning handelingen stellen waardoor een met bomen begroeide oppervlakte geheel of gedeeltelijk verdwijnt en aan de grond een andere bestemming wordt gegeven, door gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid<sup>197</sup>
- In strijd met het Mestdecreet<sup>198</sup> spuistroom of spuiwater afzetten, gebruiken of vervoeren, door gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid.<sup>199</sup>

Relevant voor deze masterproef zijn verder de milieubepalingen die zorgplichten opleggen. Een zorgplicht houdt in dat men de nodige maatregelen moet nemen om schade en hinder te voorkomen. De graad van zorgvuldigheid en de te nemen maatregelen zijn vaak niet nader bepaald. De nadere invulling wordt aan de rechter overgelaten.

Sommige bepalingen die deze zorgplicht bevatten zijn door het Gronwettelijk Hof als te onduidelijk en te ruim bevonden. Door de vaagheid van de zorgplicht kan men immers rechtsonzekerheid creëren. Dit was het geval voor de natuurzorgplicht van het Natuurdecreet.<sup>200</sup> Die stelde het volgende:

*“Ieder die handelingen verricht of hiertoe de opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden ver- nietigd of ernstig geschaad, is verplicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen gevegd om de vernietiging of de schade te voorkomen, te beperken of indien dit niet mogelijk is, te herstellen”*

---

<sup>193</sup> Art. 16.6.3 §1 lid 2 Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

<sup>194</sup> Art. 16.6.3ter lid 2 1° Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

<sup>195</sup> Art. 16.6.3ter lid 2 2° Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

<sup>196</sup> art. 16.6.3quater lid 2 Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid.

<sup>197</sup> Art. 16.6.3quiquies lid 2 Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

<sup>198</sup> Decreet van 22 december 2006 houdende de bescherming van water tegen de verontreiniging door nitraten, *BS* 29 december 2006.

<sup>199</sup> Art. 16.6.3sexies Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *BS* 3 juni 1995.

<sup>200</sup> Vlaamse decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, *BS* 10 januari 1998; GwH arrest 27 mei 2008, *A.GrwH* 2008, afl. 3, 1301.

Het Grondwettelijk Hof gaf als argument aan dat de zorgplicht voor *iedereen* geldt en van toepassing is op *elke* handeling. Het is dus een te ruim toepassingsgebied waardoor de zorgplicht te vaag is.<sup>201</sup> In navolging van dit arrest is de zorgplicht gedetailleerder en uitgebreider omschreven:<sup>202</sup>

*“Iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die manueel, met mechanische middelen of pesticiden en met vaste of mobiele geluidsbronnen ingrijpt op of in de onmiddellijke omgeving van natuurlijke en deels natuurlijke habitats of ecosystemen, op waterrijke gebieden, op natuurlijke en halfnatuurlijke vegetaties, op wilde inheemse fauna of flora of trekkende wilde diersoorten of hun respectieve habitats of leefgebieden, of op kleine landschapselementen, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat deze habitats, ecosystemen, waterrijke gebieden, vegetaties, fauna, flora of kleine landschapselementen daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, is verplicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of de schade te voorkomen, te beperken of indien dit niet mogelijk is, te herstellen.”*<sup>203</sup>

De zorgplichten worden als problematisch beschouwd in de context van het *lex certa* beginsel, dat voortvloeit uit het legaliteitsbeginsel. Het legaliteitsbeginsel stelt dat geen straf mag opgelegd worden dan in de gevallen in de wet bepaald. Het *lex certa* beginsel houdt in dat het voor de rechtsonderhorigen duidelijk moet zijn welke gedragingen leiden tot aansprakelijkheid. Hieruit vloeit voort dat de strafwetgever duidelijke strafwetten moet opstellen.<sup>204</sup> Wanneer de norm aldus te vaag is, kan er besloten worden tot een schending van het *lex certa* beginsel.<sup>205</sup>

Soms laat de wetgever een bepaling bewust zo vaag, om voldoende aangepast te zijn aan de werkelijkheid die continue aan ontwikkelingen onderhevig is. De wetgever weet zelf nog niet welke gedragingen onder de norm zullen vallen. Bij de zorgplichtbepaling zit de vaagheid in het feit dat dat er geen graad van zorgvuldigheid wordt aangegeven.<sup>206</sup>

Wanneer iemand opzettelijk of omwille van zijn onzorgvuldig gedrag niet alle maatregelen neemt die redelijkerwijze van hem kunnen worden verwacht om de schade te beperken, zal hij een strafsancie riskeren. Omdat niet duidelijk wordt gemaakt welke concrete maatregelen moeten worden genomen, zou

---

<sup>201</sup> F. VAN VOLSEM, B. MEGANCK, “Milieurecht en straf(proces)recht: een aantal bedenkingen met onder meer aandacht voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen”, *TMR* 2008, afl. 6, (746) 753-755.

<sup>202</sup> B. VANHEUSDEN en G. VAN HOORICK, *Milieurecht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 273.

<sup>203</sup> Art. 14 Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu.

<sup>204</sup> M. FAURE, en J. VANHEULE, “Afscheid van zorgplichtbepalingen in het milieustrafrecht?” in L. DUPONT en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht als roeping : liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven Universitaire pers, 2005, (79) 86-87.

<sup>205</sup> M. FAURE, en J. VANHEULE, “Afscheid van zorgplichtbepalingen in het milieustrafrecht?” in L. DUPONT en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht als roeping : liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven Universitaire pers, 2005, (79) 88.

<sup>206</sup> M. FAURE, en J. VANHEULE, “Afscheid van zorgplichtbepalingen in het milieustrafrecht?” in L. DUPONT en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht als roeping : liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven Universitaire pers, 2005, (79) 88-89.

de zorgplicht gekwalificeerd kunnen worden als een inspanningsverbintenis. Dit houdt in dat men louter verplicht is een inspanning te leveren om het gewenste resultaat te bereiken.<sup>207</sup> Bij een inspanningsverbintenis zal het gedrag dus getoetst worden aan de normaal zorgvuldige persoon, in dezelfde omstandigheden geplaatst. Wanneer de rechter oordeelt dat de beklaagde zich niet gedragen heeft zoals de *bonus pater familias*, dan is dit bovendien een uitspraak over het moreel element.<sup>208</sup> De zorgplicht komt dus eigenlijk neer op een algemeen geformuleerde verplichting om te handelen zoals de *bonus pater familias*. Het is een strafrechtelijke algemene zorgvuldigheidsnorm met als specifieke voorwaarde schade en hinder aan het milieu voorkomen of herstellen.

### 2.3. Fiscaal strafrecht

Het strafrecht sanctioneert inbreuken op fiscale wetten. Ook kunnen er administratieve boetes opgelegd worden.<sup>209</sup> Voor misdrijven met betrekking tot inkomstenbelastingen en BTW wordt bijzonder opzet vereist. Een loutere overtreding van fiscale wetboeken kan enkel resulteren in een administratieve sanctie.<sup>210</sup>

Het fiscaal strafrecht heeft tot doel de belastingontduiking te sanctioneren. Belastingontduiking of fiscale fraude is het zich onttrekken aan de belastingplicht waarbij er tegelijk een fiscale of andere wettelijke norm wordt overtreden. Belastingontduiking vereist altijd bijzonder opzet om bestraft te worden. Wanneer er van dit opzet geen sprake is, noemt men dit 'materiële belastingontduiking'. Het gaat dan om een fiscale wetsinbreuk die het gevolg is van een vergetelheid of een nalatigheid. Voorbeelden zijn het verkeerdelijk invoeren van een btw-vrijstelling, de verkeerde kwalificatie van een beroepsinkomen als divers inkomen,... De materiële belastingontduiking wordt niet strafrechtelijk gesanctioneerd.<sup>211</sup>

Het strafrecht inzake douane en accijnzen neemt een bijzondere plaats in binnen het fiscaal strafrecht. Het douane- en accijnzenrecht kent eigen strafbaarstellingen die niet vergelijkbaar zijn met het de fiscale

---

<sup>207</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 142. Dit in tegenstelling tot de meeste misdrijven in het strafrecht, die concreet omschreven gedragingen opleggen of verbieden. Dit zijn resultaatsverbintenissen, waarbij een welbepaald resultaat moet bereikt worden.

<sup>208</sup> M. FAURE, en J. VANHEULE, "Afscheid van zorgplichtbepalingen in het milieustrafrecht?" in L. DUPONT en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht als roeping : liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven Universitaire pers, 2005, (79) 101-102.

<sup>209</sup> F. DESTERBECK, *Krachtlijnen van het fiscaal strafrecht en fiscaal strafprocesrecht : met inbegrip van vaak samenhangende misdrijven*, Brussel, Larcier, 2015, 42; M. MAUS, *Handboek fiscale sanctionering*, Brugge, Die Keure, 2017, 4.

<sup>210</sup> E. VAN DOOREN, "Douane & accijnzen: moreel element van het misdrijf" in A. VANDEPLAS, P. ARNOU, en S. VAN OVERBEKE (eds.), *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, (1) 115.

<sup>211</sup> M. MAUS, *Handboek fiscale sanctionering*, Brugge, Die Keure, 2017, 10.

misdrijven uit de andere fiscale wetboeken.<sup>212</sup> Zo wordt bij douane- en accijns misdrijven niet altijd een expliciete schuldvorm vermeld, in tegenstelling tot het klassieke fiscale strafrecht. In de regel zal uit de loutere overtreding van de regelen inzake douane en accijnzen het moreel element afgeleid kunnen worden. De intenties van de overtreder zijn aldus irrelevant en het moreel element wordt vermoed.<sup>213</sup> Dit moreel element zal minstens onachtzaamheid zijn. Het argument dat de dader nalatig of onzorgvuldig was zal hier dus niet zo eenvoudig kunnen ingeroepen worden als bij de traditionele fiscale misdrijven.

## 2.4. Wegverkeerstrafrecht

De Wegverkeerswet<sup>214</sup> vormt de basis voor het Belgische wegverkeerstrafrecht. Hierin wordt bepaald welke gedragingen strafbaar worden gesteld.

Zo is de overtreding van de verkeersreglementen strafbaar.<sup>215</sup> Dit zijn de reglementen die zijn uitgevaardigd op grond van de Wegverkeerswet.<sup>216</sup> Omdat er in de strafbepaling geen aanduiding van de schuldvorm is, wordt het moreel element vermoed door het plegen van het materieel element.<sup>217</sup> Dit is minstens onachtzaamheid.

Zware overtredingen, zoals het niet in acht nemen van de voorrangregels<sup>218</sup>, de maximum toegelaten snelheid overschrijden met meer dan 10 km/u<sup>219</sup> of een rood of oranje licht niet in acht nemen<sup>220</sup> kunnen ook door onachtzaamheid gepleegd worden, want er is geen aanduiding van de vereiste schuldvorm. Het is niet omdat deze als 'zwaar' omschreven worden, dat een zware fout vereist zou zijn. De lichtste fout volstaat. Ook hier speelt er een feitelijk vermoeden.<sup>221</sup>

---

<sup>212</sup> M. MAUS, *Handboek fiscale sanctionering*, Brugge, Die Keure, 2017, 117.

<sup>213</sup> Cass. 29 april 2003, *Arr.Cass.* 2003, 1069; E. VAN DOOREN, "Douane & accijnzen: moreel element van het misdrijf" in A. VANDEPLAS, P. ARNOU, en S. VAN OVERBEKE (eds.), *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, (1) 16-17.

<sup>214</sup> Koninklijk Besluit van 16 maart 1968 tot coördinatie van de wetten betreffende de politie over het wegverkeer, *BS* 27 maart 1968.

<sup>215</sup> Art. 29 tweede lid Wegverkeerswet, *BS* 27 maart 1968.

<sup>216</sup> P. ARNOU en M. DE BUSSCHER, *Misdrijven en sancties in de wegverkeerswet*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 17-18.

<sup>217</sup> Cass. 12 mei 1987, *Arr.Cass.* 1986-87, 1194.; Cass 13 december 1994, *Arr. Cass.* 1994, nr 553.

<sup>218</sup> Art. 12 Koninklijk besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg (Wegcode), *BS* 9 december 1975.

<sup>219</sup> Art. 11 en art. 5 Wegcode, *BS* 9 december 1975.

<sup>220</sup> Art. 61.1 en art. 63.2 Wegcode, *BS* 9 december 1975.

<sup>221</sup> P. ARNOU en M. DE BUSSCHER, *Misdrijven en sancties in de wegverkeerswet*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 44.

Algemeen kan gesteld worden dat de wetgever meestal geen aanduiding geeft omtrent het moreel element. Het is slechts uitzonderlijk dat er wel een bijzonder moreel bestanddeel moet aangetoond worden, zoals opzet of 'wetens' handelen.<sup>222</sup>

---

<sup>222</sup> Zie bijvoorbeeld art. 31 Wegverkeerswet, art. 32 Wegverkeerswet, art. 33 §1 Wegverkeerswet, art. 49 Wegverkeerswet, *BS* 27 maart 1968.



## Afdeling 4. Conclusie

Een overzicht geven van onachtzaamheidsmisdrijven is niet zo voor de hand liggend. Er heerst immers onduidelijkheid over de indeling van misdrijven volgens schuldvorm. Zo valt niet duidelijk af te leiden uit de rechtspraak of de klassieke leer of de leer van Legros gevolgd wordt, wat aanleiding geeft tot rechtsonzekerheid. De keuze tussen de klassieke leer en de leer van Legros heeft immers grote gevolgen wat de bewijslast betreft. Zo zal een dader eerder vrijgesproken worden wanneer de klassieke leer toegepast wordt, aangezien de bewijslast veelal bij het Openbaar Ministerie ligt. De leer van Legros vereist dat de beklaagde zelf het bewijs van zijn onschuld aanvoert omdat het overtreden van de strafwet op zich al een fout uitmaakt.

Samenvattend kunnen volgens mij twee verschillende types van onachtzaamheidsmisdrijven onderscheiden worden:

- Het eerste type zijn de onachtzaamheidsmisdrijven waarbij de onachtzaamheid als schuldvorm door de wetgever is opgegeven. De eiser moet deze schuldvorm aldus bewijzen.

Deze onachtzaamheidsmisdrijven kunnen dan weer opgesplitst worden in twee subtypes<sup>223</sup>:

- Zo zijn er de misdrijven die samenvallen met de artikelen 1382 en 1383 BW. Er wordt ook fout, schade en causaal verband vereist. Onopzettelijke slagen en verwondingen en onopzettelijke doodslag kan hierbij als voorbeeld aangehaald worden.
  - Vervolgens zijn er misdrijven die geen schade vereisen. Het kan hier dan gaan om gevaarszettingsdelicten zoals het onopzettelijk veroorzaken van een treinongeval.
- Het tweede type zijn de reglementaire misdrijven of de 'materiële inbreuken' waarbij uit de loutere wetsovertreding het moreel element kan afgeleid worden. Deze misdrijven worden soms als een derde categorie beschouwd in de rechtsleer, naast opzettelijke misdrijven en onachtzaamheidsmisdrijven. Ik ben evenwel van mening dat dit ook onachtzaamheidsmisdrijven zijn, ook al kunnen deze misdrijven ook opzettelijk gepleegd worden. Voorbeelden van deze misdrijven zijn talrijk binnen de bijzondere strafwetten.

Wat het eerste type van onachtzaamheidsmisdrijven betreft, getuigt de onachtzaamheid als moreel element van een ruime bescherming. Het zijn dan ook enkel het leven en de fysieke integriteit die op deze manier worden beschermd. Eigendom wordt daarentegen enkel tegen opzettelijke gedragingen beschermd, met als uitzondering onopzettelijke brandstichting. Deze bescherming is te verklaren door het feit dat brandstichting ook levensbedreigend kan zijn. In dat opzicht is onopzettelijke brandstichting ook een gevaarszettingdelict. Een andere uitzondering zijn de strafbepalingen binnen het milieustrafrecht. Schending van het milieu wordt immers ook bestraft wanneer dit onopzettelijk is. Het is duidelijk dat het eerste type van

---

<sup>223</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 774.

onachtzaamheidsmisdrijven tot doel heeft bepaalde rechtsgoederen en belangen te beschermen tegen onzorgvuldig gedrag.

Bij het tweede type van onachtzaamheidsmisdrijven heeft het strafrecht een ondergeschikte rol, namelijk de overtreding van bepaalde regels sanctioneren. Het is bij deze strafbepalingen dus vooral belangrijk dat de regels worden nageleefd. In tegenstelling tot het eerste type van onachtzaamheidsmisdrijven worden er geen bepaalde rechtsgoederen of belangen beschermd, maar dient het strafrecht louter ter ondersteuning om de regels af te dwingen. Dit verklaart ook waarom de overtreding van de wet reeds tot strafrechtelijke aansprakelijkheid kan leiden en het bewijs van een moreel element bijzaak is.

## Hoofdstuk 3. De evolutie en ontwikkeling van de *bonus pater familias* als onachtzaamheids criterium

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op het beoordelingscriterium dat gehanteerd wordt bij onachtzaamheids misdrijven, namelijk de '*bonus pater familias*'. Meer specifiek wordt het ontstaan van de 'eenheid van fout' toegelicht en zal het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht voor het eerst aan bod komen. Wanneer men het heeft over de eenheid van strafrechtelijke en burgerlijke fout, kunnen het burgerlijk recht en het strafrecht immers niet volledig los van elkaar besproken worden. Bovendien delen beide rechtstakken eenzelfde voorgeschiedenis, waarna ze op hun eigen manier zijn gaan evolueren.<sup>224</sup>

In dit hoofdstuk zal dus een chronologisch overzicht gegeven worden van de evolutie van het onachtzaamheidsbegrip en de algemene zorgvuldigheidsnorm.

### Afdeling 1. De strafrechtelijke en burgerlijke fout onafgescheiden

#### 1. Het Romeins Recht

Het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht kent zijn oorsprong al sinds de Romeinen. De lex Aquilia kon ingeroepen worden wanneer iemand schade (*damnum*) had door een onrechtmatigheid (*iniuria*). Fout, schade en causaal verband was vereist, zoals nu het geval is bij buitencontractuele aansprakelijkheid.<sup>225</sup>

De Lex Aquilia stelde echter geen algemeen principe voorop, er moest geval per geval nagegaan worden of een slachtoffer recht had op vergoeding.<sup>226</sup> Na verloop van tijd werd de Lex Aquilia door de rechtspraak breder geïnterpreteerd. Elke beschadiging die aan de goederen van iemand anders werd toegebracht, in strijd met het recht, kon bestraft worden.<sup>227</sup> De krenking van een persoon, fysiek of psychisch, viel niet onder de Lex Aquilia, maar was een apart misdrijf, de *iniuria*.<sup>228</sup>

Ook kwamen aanvankelijk enkel opzettelijke daden in aanmerking. Later werd nalatigheid of onzorgvuldigheid ook voldoende geacht. Dit was reeds de *culpa levissima* of lichtste fout. Men kon dus snel besluiten tot aansprakelijkheid.<sup>229</sup>

---

<sup>224</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 29.

<sup>225</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 369-370.

<sup>226</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 369-370.

<sup>227</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 693.

<sup>228</sup> E.J.M.F.C. BROERS, *Geschiedenis van het straf- en schadevergoedingsrecht*, Apeldoorn, Maklu, 2012, 21-22.; D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 370-372.

<sup>229</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 371.

De straf in de vorm van een geldboete waarin de Lex Aquilia voorzag impliceerde ook een schadevergoeding.<sup>230</sup> Het burgerlijk recht en het strafrecht viel zo dus samen.

## 2. De Middeleeuwen

Tijdens de Middeleeuwen verdween het relatief ontwikkelde en georganiseerde Romeins recht inzake de onrechtmatige daad.<sup>231</sup> Zo was er sprake van collectieve of persoonlijke wraakneming. Men kon wraak nemen van zodra er schade was. Hierbij was het irrelevant of deze schade al dan niet foutief was toegebracht. Bijgevolg werd geen onderscheid meer gemaakt tussen opzettelijke en onopzettelijke daden.<sup>232</sup> Ook bestond de individuele aansprakelijkheid niet meer. Elke daad van een individu bond de hele familie, waardoor men ook wraak kon nemen op een familielid, in plaats van de aansprakelijke alleen.<sup>233</sup> Een overheid die straffen oplegde was er niet. Bijgevolg goldt de wet van de sterkste en viel het burgerlijk recht en het strafrecht samen.<sup>234</sup>

Wanneer de economie begint op te bloeien wordt de wraak vervangen door een *compositio*. Dit is zoengeld of bloedgeld, het afkopen van de wraak door een vergoeding.<sup>235</sup> Deze afkoopsom was zowel een boete en een schadevergoeding. Een klein deel ervan ging naar de koning, wat erop wees dat de schadevergoeding belangrijker was.<sup>236</sup>

Vanaf de 11<sup>de</sup> eeuw worden vanuit de overheid regels en wetten ingevoerd om misdrijven te beteugelen.<sup>237</sup> Zo wordt de *compositio* of de vergoeding vastgelegd door de staat. Deze vergoedingen hebben eerst nog zowel de functie van een vergoeding als een straf, waarna men de vergoeding en vergelding meer uit mekaar begint te halen.<sup>238</sup> Men maakt zo een onderscheid tussen de schadevergoeding voor het slachtoffer en een boete voor de overheid.<sup>239</sup> Het is nu de staat die instaat voor de bestraffing. Het slachtoffer gaat geen

---

<sup>230</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 372.

<sup>231</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 374.

<sup>232</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 694.

<sup>233</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 694.

<sup>234</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 29.

<sup>235</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 29; D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 374

<sup>236</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, Heirbaut 374.

<sup>237</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 375.

<sup>238</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 30.

<sup>239</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 375.

wraak meer nemen, maar eist herstel van de werkelijk geleden schade.<sup>240</sup> Dit leidde tot twee aparte rechtsvorderingen. Wanneer een misdrijf werd gepleegd, werd de burgerlijke vordering uitgeoefend door het slachtoffer en de strafvordering door het Openbaar Ministerie. De burgerlijke vordering wordt zo een afzonderlijke procedure die volledig los staat van de strafvordering. Het slachtoffer kan op die manier een vergoeding verkrijgen van de dader voor zijn materiële en morele schade die voortvloeit uit het misdrijf.<sup>241</sup>

Deze geleidelijke opsplitsing zorgt ervoor dat het strafrecht en het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht op hun eigen manier verder zijn gaan evolueren.

## **Afdeling 2. De opsplitsing van de strafrechtelijke en burgerlijke fout**

Deze afdeling toont de evolutie die het strafrecht en het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht doormaken, nadat ze van elkaar werden gescheiden. Meer specifiek wordt de focus gelegd op de strafrechtelijke 'onachtzaamheid', respectievelijk de buitencontractuele 'onzorgvuldigheid'. Op deze manier worden de gelijkenissen en verschillen in de evolutie van beide rechtstakken naast elkaar gelegd.

### **1. Vanaf de late middeleeuwen tot de 18<sup>e</sup> eeuw**

#### **1.1. Het onachtzaamheidsbegrip binnen het strafrecht**

In de late Middeleeuwen<sup>242</sup> werden nieuwe regels uitgevaardigd die strafrechtelijke delicten beteugelden. Hierbij werd vaak teruggegrepen naar het Romeins Recht, zoals de regels van de Lex Aquilia.<sup>243</sup> De Lex Aquilia werd evenwel terug toegepast in aangepaste vorm. Zo bestond de fout ook uit opzet of onachtzaamheid, maar onder invloed van de christelijke moraalfilosofie werd daaraan toegevoegd dat ook schuld en toerekenbaarheid vereist is.<sup>244</sup> Men ging er immers van uit dat iemand vanaf een bepaalde leeftijd een eigen wil had. Wanneer iemand een misdrijf pleegt, is hij dus strafrechtelijk verantwoordelijk voor zijn

---

<sup>240</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 30.

<sup>241</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 347.

<sup>242</sup> Ca. 1270 tot 1500.

<sup>243</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 375-376.

<sup>244</sup> L.-T. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 473.; D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 377.

daden. De beklaagde kon wel steeds bewijzen dat hij niet handelde als een normaal persoon omdat hij op het moment van het strafbaar feit geen vrije wil had.<sup>245</sup>

Er werd dus opnieuw een onderscheid gemaakt tussen opzet en onachtzaamheid. Opzet was zwaarder en leidde zo ook tot een zwaardere bestraffing. Als er noch opzet, noch onachtzaamheid aan de orde was, sprak men van 'toeval', waardoor de dader vrijuit ging. Onachtzaamheid werd ingevuld als "*elke onvrijwillige, schadelijke daad, voortspruitende uit onvoorzichtigheid, verzuim of gemis aan genoegzame voorzorg*".<sup>246</sup> De toepassingen van onachtzaamheid situeerden zich toen in de context van dood of verwondingen door een verkeersongeval, sport of spel, een jachtongeval of beroepsfouten. Deze beroepsfouten werden dan voornamelijk door artsen, apothekers, vroedvrouwen, dakleggers of boomkappers begaan.<sup>247</sup>

Opmerkelijk is dat in deze periode een onderscheid werd gemaakt tussen de zeer lichte fout (*culpa levissima*), de lichte fout (*culpa levis*) en de grove fout (*culpa lata*). Zo werd een zeer lichte fout begrepen als iemand die een ander schade berokkende door het niet nemen van voorzorgsmaatregelen die een zeer voorzichtig persoon in dat geval zou genomen hebben. Een lichte fout deed zich voor wanneer de dader niet de voorzorgsmaatregelen had genomen die een normaal voorzichtig persoon wel zou nemen in dat geval. Er was sprake van een grove fout wanneer iemand schade veroorzaakt doordat hij niet de passende voorzorgsmaatregelen had genomen die hij zich had moeten nemen, omdat iedereen deze voorzorgen zou nemen.<sup>248</sup>

Dit onderscheid tussen de zwaarte van de fout was relevant voor de bestraffing. Zware fouten werden toen even zwaar bestraft alsof het misdrijf met opzet zou zijn gepleegd. Lichte en zeer lichte fouten werden toen voor de burgerlijke rechtbank gebracht in plaats van de strafrechtelijke.<sup>249</sup> Deze 'lichte misdrijven' volgden dan de gewone procesgang van het burgerlijk procesrecht. Er kon dan evenwel niet louter een

---

<sup>245</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 90.

<sup>246</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 91-92; L.-T MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 475.

<sup>247</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 93.

<sup>248</sup> E. POULLET, *Histoire de droit pénal dans le duché de Brabant, depuis l'avènement de Charles-Quint jusqu'à la réunion de la Belgique à la France, à la fin du XVIIIe siècle*, Brussel, Hayez, 1870, 381; L.-T MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 476.; J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 93.

<sup>249</sup> A. LAINGUI, *Histoire du droit pénal*, Paris, Presses universitaires de France, 1993, 30.; J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 93.

schadevergoeding voor het slachtoffer worden geeist, maar er kon ook een civiele straf opgelegd worden. Deze kon dan bestaan uit een geldboete, een erestraf, een korte verbanning of een korte gevangenisstraf.<sup>250</sup>

Het toeval, *casus fortuitus*, was een derde schuldvorm. Men begreep hieronder dat het materieel bestanddeel van het misdrijf gerealiseerd was, zonder dat de dader dit kon voorzien of vermijden. Deze schuldvorm legde de grens vast met betrekking tot de onachtzaamheid.<sup>251</sup>

## 1.2. De algemene zorgvuldigheidsnorm binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht

De individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid ontwikkelde zich reeds in de late middeleeuwen<sup>252</sup>. De algemene burgerlijke aansprakelijkheid daarentegen, verscheen pas in de 16<sup>e</sup>, 17<sup>e</sup> eeuw.<sup>253</sup> Het begrip ‘aansprakelijkheid’ was voor deze periode niet gekend. De procedures om schadevergoeding te bekomen op grond van oneigenlijke misdrijven waren heel zeldzaam.<sup>254</sup> Zo kon men in navolging van de Lex Aquilia slechts een schadevergoeding vorderen voor enkele beperkte gevallen van aansprakelijkheid. Er was dus lange tijd geen sprake van een algemene regel van aansprakelijkheid op grond van een onrechtmatige daad.<sup>255</sup>

Het is vooral in de 18<sup>e</sup> eeuw dat het begrip ‘burgerlijke aansprakelijkheid’ zich ontwikkelt. De idee van de individuele vrijheid komt dan ook meer op de voorgrond. Zo werd reeds gesteld dat *“toutes les pertes et tous les dommages qui peuvent arriver par le fait de quelque personne, soit imprudence, légèreté, ignorance de ce qu’on doit sçavoir, ou autres fautes semblables, si légères qu’elles puissent être, doivent être réparées par celui dont l’imprudence ou autre faute y a donné lieu.”*<sup>256</sup> Het concept dat een foutieve gedraging, zelfs de lichtste fout, aanleiding geeft tot burgerlijke aansprakelijkheid, werd toen voor het eerst opgeworpen.<sup>257</sup>

---

<sup>250</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 348.

<sup>251</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 94.

<sup>252</sup> Ca. 1270 tot 1500.

<sup>253</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 695; D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 375- 376.

<sup>254</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 695.

<sup>255</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 378.

<sup>256</sup> J. DOMAT, *Les lois civiles dans leur ordre naturel*, II, Paris, Pierre Debats, 1735, 180.

<sup>257</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 696.

## 2. De codificaties vanaf de Franse Revolutie

### 2.1. De Code Pénal van 1810

#### 2.1.1. Historische achtergrond

De verlichting was een reactie op het Ancien Régime. In het Ancien Régime waren bestraffing en vergelding belangrijke elementen, waardoor rechters vaak willekeurig oordeelden, wrede onderzoeksmethoden werden toegepast, en wrede en ongelijke straffen gehanteerd werden. Het bestaande strafrecht was repressief en barbaars. Er was grote rechtsonzekerheid.<sup>258</sup>

Als reactie hierop waren de verlichte denkers van mening dat het recht op bestraffing gesteund was op schending van het 'sociaal contract'.<sup>259</sup> Dit houdt in dat een persoon die de strafwet overtreedt eigenlijk het algemeen sociaal contract overtreedt, waardoor hij gestraft mag worden. Ook werd het recht op bestraffing gebonden aan drie pijlers die de bescherming van de burger garanderen: het legaliteitsbeginsel, het subsidiariteitsbeginsel en het proportionaliteitsbeginsel. Zo vereist het legaliteitsbeginsel dat straffen op voorhand in de wet zijn vastgelegd. Het subsidiariteitsbeginsel stelt dat gedraging slechts bestraft mogen worden wanneer echt noodzakelijk is. Het proportionaliteitsbeginsel vereist dat straffen in verhouding moeten staan tot de ernst van het misdrijf.<sup>260</sup>

Het legaliteitsbeginsel had als logische gevolg dat het strafrecht werd gecodificeerd. De Code Lapeletier van 1791 en de Code Merlin van 1795 zijn de eerste wetboeken waarin de nieuwe verlichte ideeën volledig aan bod kwamen. Vervolgens werden de Code Pénal van 1810 en Code d'instruction criminelle van 1808 ingevoerd. Deze twee wetboeken van Napoleon werden beschouwd als een achteruitgang ten opzichte van de vorige codificaties. De verlichte ideeën waren in mindere mate aanwezig.<sup>261</sup> Recent onderzoek heeft echter uitgewezen dat dit niet helemaal waar is. De Code Pénal van 1810 was niet strenger dan de vorige strafwetten en wordt beschouwd als een variant of een verdere technische ontwikkeling van de vorige codificaties.<sup>262</sup>

---

<sup>258</sup> D. VERHOFSTADT, *Cesare Beccaria: 250 jaar over misdaden en straffen*, Antwerpen Houtekiet, 2014, 33.

<sup>259</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 11.

<sup>260</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 11.

<sup>261</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 12-13.

<sup>262</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 49-50.



Na de val van Napoleon probeerde Willem I, de Koning van de verenigde Nederlanden nieuwe wetboeken tot stand te brengen, maar dit werd door de Belgen afgewezen. De Code Pénal van 1810 werd verder aangepast door een KB van 9 september 1814 en een KB van 20 januari 1815. Deze voerden de regel in dat de rechter de straffen kan verminderen door het in aanmerking nemen van verzachtende omstandigheden. Het is in deze vorm dat de Code Pénal van 1810 van kracht bleef na de Belgische onafhankelijkheid in 1830.<sup>263</sup>

### 2.1.2. Het onachtzaamheidsbegrip

In de Code Pénal van 1791 was er nog sprake van het toeval als schuldvorm. In de Code Pénal van 1810 is dit begrip niet meer opgenomen.<sup>264</sup> Toeval kan evenwel gekwalificeerd worden als materiële dwang, één van de huidige schulduitsluitingsgronden.<sup>265</sup>

In de Code Pénal van 1810 zijn de onachtzaamheidsmisdrijven betreffende schade aan personen opgenomen. Dit waren de *“homicide, blessures et coups involontaires”*. In art. 319 van dit wetboek wordt de onachtzaamheid omschreven als *“maladresse, imprudence, inattention, négligence ou inobservation des réglemens”*. Vrij vertaald kan dit begrepen worden als *“onhandigheid, onvoorzichtigheid, onoplettendheid, nalatigheid of overtreding van de reglementen”*.

Binnen de rechtspraak worden bij de beoordeling van de onachtzaamheid de persoonlijke kenmerken van de beklagde betrokken. Zo stelt het arrest van het Hof van Beroep van Brussel van 5 december 1856<sup>266</sup> *“Attendu que les deux premiers prévenus trouvaient dans ces dispositions la ligne de leur devoir et de leur conduite, et devaient, en leurs qualités respectives, d’autant mieux les observer qu’il a été établi que la présence d’un danger avait déjà été signalée.”* Het Hof stelt dus dat de beklagden, in hun hoedanigheid, des te beter moesten opgelet hebben.

In een uitspraak van de rechtbank van Bergen van 23 januari 1860<sup>267</sup> wordt rekening gehouden met het feit dat de beklagde jong was, nog maar net in dienst was en dus weinig ervaring had. Om die reden wordt hij niet aansprakelijk gesteld voor onopzettelijke doodslag. *“Qu’employé depuis peu de temps à la station, il ne pouvait avoir l’expérience nécessaire pour apprécier à sa juste valeur l’efficacité du moyen qu’il lui était prescrit d’employer”* *“Attendu que DeWitte n’a donc commis aucune faute, qu’on ne peut lui imputer aucune imprudence (...) au sujet de l’accident (...) qu’il a cherché à prévenir même au péril de sa vie.”*

---

<sup>263</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 50.

<sup>264</sup> Wel wordt het in de rechtspraak soms nog gehanteerd, zie Brussel 10 mei 1967, *BJ* 1867, 806.

<sup>265</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 94.

<sup>266</sup> Brussel 5 december 1856, *BJ* 1858, 880.

<sup>267</sup> Bergen 23 januari 1860, *BJ* 1860, 141-143.

Deze uitspraken wijzen op een subjectieve invulling van het onachtzaamheidsbegrip. Bij de beoordeling van de onachtzaamheid wordt geen vergelijking gemaakt met de referentiepersoon van de goede huisvader, maar wordt nagegaan of de beklaagde zich *in concreto* onachtzaam had gedragen.

## 2.2. Het Strafwetboek van 1867

### 2.2.1. Historische achtergrond

In 1830 was het de bedoeling alle wetboeken te herzien. In het toenmalige art. 139 van de Grondwet was dit uitdrukkelijk bepaald. De meeste pogingen tot hercodificatie bleven evenwel zonder gevolg. Dit artikel werd veel later dan toch geschrapt. Uiteindelijk werd in 1867 een nieuw Strafwetboek uitgebracht. Het Wetboek van Strafvordering is evenwel nog steeds dat van Napoleon.<sup>268</sup>

Het huidig Belgisch Strafwetboek is opgesteld in 1849 onder leiding van J.J. Haus. Achttien jaar later werd het wetboek goedgekeurd in de Senaat en kreeg het kracht van wet. Het wetboek vervangt de Code pénal van 1810 die door Napoleon was ingevoerd.<sup>269</sup> Met dit wetboek werd geen totale vernieuwing, maar een herziening vooropgesteld. Er waren echter wel enkele vernieuwingen terug te vinden zoals de verzachting van de strafsancities en verbeteringen van enkele juridische gebreken die in het wetboek van Napoleon voorkwamen. Het waren louter technische vernieuwingen en inhoudelijk werd er weinig veranderd.<sup>270</sup>

Sinds 1867 is het Strafwetboek grotendeels ongewijzigd gebleven, ondanks meerdere pogingen tot invoering van een nieuwe codificatie. Wel zijn bepaalde artikelen gewijzigd en gemoderniseerd. Vooral wat de bescherming van minderjarigen en geestesgestoorden betreft, hebben in de 20<sup>e</sup> eeuw nieuwe wetten hun intrede gedaan.<sup>271</sup>

### 2.2.2. Het onachtzaamheidsbegrip

In het Strafwetboek van 1867 werd als onachtzaamheidsbegrip “gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg” gekozen. De opsomming van verschillende vormen van onachtzaamheid uit het Strafwetboek van 1818 zorgde immers voor controverse. De opsomming had als gevolg dat enkel in geval van de opgesomde onzorgvuldigheden iemand kon veroordeeld worden omdat een strafbepaling nu eenmaal restrictief moet

---

<sup>268</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 432.; C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 13.

<sup>269</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 51.

<sup>270</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 52.

<sup>271</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 436.

geïnterpreteerd worden.<sup>272</sup> Ook was het onderscheid tussen de lichtste fout, de lichte fout en de zware fout verdwenen. De zwaarte van de fout werd feitelijk beoordeeld en de rechters oordeelden ook soeverein over de bestraffing ervan.<sup>273</sup>

Bij het opstellen van het Strafwetboek werd het beoordelingscriterium voor onachtzaamheid eerder subjectief ingevuld. J.J. Haus, de grondlegger van het Strafwetboek, sprak dan wel van het criterium van ‘de goede huisvader’, maar stelde vast dat deze niet van toepassing kan zijn op iedereen. Zo is hij van mening dat men niet van een jongvolwassene kan verwachten dat hij zich gedraagt zoals een rijpere man die veel meer ervaring heeft. Verder volstaat het criterium van de goede huisvader niet van zodra een specifieke vaardigheid of een beroepsbezigheid aan de orde is. De plicht om zich zorgvuldig te gedragen zal dan strenger zijn. Het is bijgevolg aan de rechter om invulling te geven aan de fout. De rechter moet volgens J.J. Haus aldus rekening houden met de leeftijd, het geslacht, en andere persoonlijke hoedanigheden van de dader. Ook moet hij rekening houden met de bijzondere omstandigheden van het gedrag dat het misdrijf veroorzaakt heeft. De beoordeling is dus een puur individuele zaak die is overgelaten aan de rechter.<sup>274</sup>

De vraag of iemand zich onachtzaam had gedragen, diende dus beoordeeld te worden aan de hand van individuele, subjectieve kenmerken. Er werd dus een *in concreto* beoordeling vooropgesteld.<sup>275</sup>

### 2.3. Het Burgerlijk Wetboek van 1804

#### 2.3.1. Historische achtergrond

Na de Franse Revolutie was het de bedoeling om een codificatie voor Frankrijk op te stellen. De Franse politici waren het echter niet eens over de inhoud van deze codificatie, waardoor meerdere pogingen faalden. Wanneer Napoleon de macht in handen kreeg, kwam er dan toch een codificatie: de Code Civil van 1804. Dit wetboek was opgesteld door vier commissarissen, waarvan Portalis de voornaamste figuur was.<sup>276</sup>

---

<sup>272</sup> R. DALCQ, “Faute civile et faute pénale”, *Ann. Dr. Louvain* 1983, afl. 1-2, (73) 73.

<sup>273</sup> J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 93.

<sup>274</sup> J.-J. HAUS, *Principes généraux de droit pénal belge*, I, Gent, Librairie générale de Ad. Hoste, 1874, 223-224.; H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1934, 749.

<sup>275</sup> H. DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1934, 749; L. DUPONT, *Handboek Belgisch strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 259; A. CATALDO, A. PÜTZ, M. CADELLI, N. COLETTE-BASECQZ, N. ESTIENNE, B. FOSSÉPREZ, B. GOFFAUX, R. MARCHETTI en E. MONTERO, *Trois conditions pour une responsabilité civile: sept regards*, Limal, Anthemis, 2016, 36.

<sup>276</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 139; J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 425.

De meeste regels kwamen uit het oude Franse recht, en niet uit het Belgische recht. Daarom was er op het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw een poging om een eigen wetboek voor België op te stellen, onder leiding van François Laurent. Het was een liberaal geïnspireerd werk. Het wetboek werd echter afgewezen door het parlement omdat het op sommige vlakken te radicaal was.<sup>277</sup> Verdere pogingen om een nieuwe codificatie in te voeren bleven ook zonder gevolg. Wel werden in de 20<sup>e</sup> eeuw grondige wijzigingen aan het Burgerlijk Wetboek van 1804 aangebracht.<sup>278</sup> Het huidige burgerlijk wetboek in België is dus nog steeds dat van Napoleon, mits enkele wijzigingen.

### 2.3.2. De algemene zorgvuldigheidsnorm

Bij het opstellen van de Code civil van 1804 is men uitgegaan van een individuele aansprakelijkheid. De conflicten die ontstonden tijdens de toenmalig ambachtelijke samenleving waren immers hoofdzakelijk tussen individuen.<sup>279</sup> Wie door zijn schuld schade toebrengt, moet die schade vergoeden. Het Burgerlijk Wetboek zet dit principe uit in twee artikelen: art. 1382 en art. 1383.<sup>280</sup>

In art. 1382 is het opzet bepaald. Het Burgerlijk Wetboek spreekt hier van ‘misdrijven’ of ‘delicten’. Dit zijn de ‘fouten’ waardoor opzettelijk schade werd berokkend aan een derde. Art. 1383 betreft nalatigheid en onvoorzichtigheid. Hiermee worden de ‘oneigenlijke misdrijven’ of ‘quasi-delicten’ bedoeld.<sup>281</sup> ‘Misdrijven en oneigenlijke misdrijven’ zijn niet gedefinieerd in het Burgerlijk Wetboek. De opstellers van het wetboek vonden de betekenis duidelijk: het burgerlijk misdrijf is iedere onrechtmatige handeling met de bedoeling om te schaden, het oneigenlijk misdrijf is de onrechtmatige handeling zonder de bedoeling om te schaden.<sup>282</sup>

Later vervaagt het onderscheid tussen deze twee artikelen en wordt enkel art. 1382 nog vermeld.<sup>283</sup> Art. 1383 wordt beschouwd als een eerder overbodige verduidelijking van art. 1382.<sup>284</sup> Bovendien is het

---

<sup>277</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 433.; D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 139-142.

<sup>278</sup> J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 433-435.

<sup>279</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 11-12.

<sup>280</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 379.

<sup>281</sup> M. DEBAENE, P. DEBAENE, “De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad” in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 9.; D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 379.

<sup>282</sup> M. DEBAENE, P. DEBAENE, “De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad” in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 9.

<sup>283</sup> D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 379.

onderscheid tussen opzet en onzorgvuldigheid uit art. 1382 en 1383 verdwenen. Nu wordt eenzelfde foutcriterium toegepast.<sup>285</sup> Zoals in het Romeins recht is het de lichtste fout die aangenomen wordt, zonder dat verder een onderscheid bestaat tussen de lichtste, lichte en zware fout.<sup>286</sup>

De voorbereidende werken van het wetboek van 1804 hebben het abstract criterium van 'de goede huisvader' niet expliciet voorop gesteld. De rechtsleer en de rechtspraak hebben dit aldus ingevuld.<sup>287</sup> Zo werd in eerste instantie binnen de rechtsleer geen aandacht geschonken aan subjectieve elementen, zoals de geestestoestand van de schadeverwekker. Men was heel trouw aan de objectieve beoordeling van de fout, het criterium van 'de goede huisvader'. Zo mogen geen persoonlijke kenmerken betrokken worden.<sup>288</sup> Bij een beoordeling in concreto zou het geweten van de dader immers beslissend zijn en zou hij omwille van zijn tekortkomingen niet aansprakelijk kunnen zijn.<sup>289</sup>

### Afdeling 3. De eenheid van strafrechtelijke en burgerlijke fout

De strafrechtelijke en burgerrechtelijke aansprakelijkheid hebben doorheen de eeuwen elk hun eigen evolutie doorlopen, waardoor de foutconcepten binnen deze rechtstakken op hun eigen manier zijn gaan evolueren. Toch heeft men op een gegeven moment besloten om het criterium voor onzorgvuldig gedrag gelijk te stellen binnen het strafrecht en het burgerlijk recht. Vandaar het begrip 'eenheid van fout'.

Eerst zal het ontstaan van de eenheid van fout besproken worden. Daarna wordt het criterium van de *bonus pater familias* besproken. Tot slot komen de gevolgen voor het procesrecht en de kritiek op de eenheid van fout aan bod.

---

<sup>284</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 19.

<sup>285</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 20; M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 9.

<sup>286</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 11-12.

<sup>287</sup> E. MONTERO en B. GOFFAUX, "La référence au paradigme du 'bon père de famille' et responsabilité extracontractuelle", *For.ass.* 2014, afl. 140, (1) 1.

<sup>288</sup> H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1951, 228.

<sup>289</sup> M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 35.

## 1. De totstandkoming van de eenheid van fout

De eenheid van fout vloeit voort uit het feit dat binnen het strafrecht en het burgerlijk recht hetzelfde foutcriterium wordt gehanteerd voor onachtzaam of onzorgvuldig gedrag. In beide gevallen wordt de gedraging getoetst aan de 'normaal zorgvuldige persoon', 'de goede huisvader' of de *bonus pater familias*. Als men spreekt over een 'eenheid van fout' bedoelt men dus de eenheid van onzorgvuldig gedrag. Dit heeft onder andere als gevolg dat de burgerlijke rechter in beginsel gebonden is door de uitspraak van de strafrechter, wat het foutelement bij onachtzaamheidsmisdrijven betreft.<sup>290</sup> Indien de strafrechter dus oordeelt dat er niet kan aangetoond worden dat de dader een onopzettelijk misdrijf heeft gepleegd, kan dit niet meer betwist worden voor de burgerlijke rechter. De eenheid van fout speelt dus enkel op het niveau van de onachtzaamheidsmisdrijven. Wanneer de strafrechter de dader immers zou vrijspreken voor een opzettelijk misdrijf, kan het slachtoffer nog een vordering tot schadevergoeding instellen bij de burgerlijke rechter op grond van onzorgvuldig gedrag. Hieraan dient toegevoegd te worden dat ingeval van onopzettelijke brandstichting, er ook geen sprake is van een eenheid van fout omdat in de delictsomschrijving de limitatieve gevallen van onachtzaam gedrag zijn bepaald.<sup>291</sup>

De eenheid van fout is evenwel niet zo vanzelfsprekend. Voor de invoering van het Strafwetboek van 1867 had de rechtspraak de eenheid van de strafrechtelijke en burgerlijke fout niet erkend. De strafrechtelijke onachtzaamheid werd subjectief en *in concreto* ingevuld, burgerlijke onzorgvuldigheid werd objectief en *in abstracto* ingevuld. Bijgevolg, indien de strafrechter oordeelde dat de dader geen onopzettelijk misdrijf had gepleegd, of wanneer dit niet met zekerheid kon worden vastgesteld, impliceerde dit niet dat er geen enkele fout aanwezig was in hoofde van de dader. Het slachtoffer kon dan nog een vordering tot schadevergoeding instellen op grond van dezelfde feiten.<sup>292</sup> Er was dus sprake van een 'dualiteit van fout'.<sup>293</sup> Bij het opstellen van het Strafwetboek van 1867 was het initieel niet de bedoeling een eenheid van strafrechtelijke en burgerlijke fout te installeren door het begrip "gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg" te hanteren in plaats van de opsomming van onzorgvuldigheden uit de Code Pénal van 1810.<sup>294</sup> Binnen de rechtspraak werd evenwel geoordeeld dat de strafrechtelijke fout en de burgerlijke fout niet meer van elkaar onderscheiden kunnen worden op basis van de zwaarte van de fout, omdat voor beiden de lichtste fout volstaat, de *culpa levissima in abstracto*.<sup>295</sup> Zo stelde de rechtbank van Brussel op 29 januari 1879 dat de beklaagde die vrijgesproken wordt voor onopzettelijke slagen en verwondingen of doodslag niet meer burgerlijk aansprakelijk kan gesteld worden voor deze letsels of deze doodslag. Er is immers geen verschil

---

<sup>290</sup> Zie *infra*.

<sup>291</sup> R. DALCQ, "Faute civile et faute pénale", *Ann. Dr. Louvain* 1983, afl. 1-2, (73) 73-75.

<sup>292</sup> R. DALCQ, "Faute civile et faute pénale", *Ann. Dr. Louvain* 1983, afl. 1-2, (73) 73.

<sup>293</sup> Tournai 23 juli 1857, *BJ* 1858, 58; Antwerpen 3 januari 1852, *BJ* 1852, 286.

<sup>294</sup> zie *supra*.

<sup>295</sup> R. DALCQ, "Faute civile et faute pénale", *Ann. Dr. Louvain* 1983, afl. 1-2, (73) 74.

tussen de strafrechtelijke en burgerlijke fout, het is bij beiden de lichtste fout die in aanmerking genomen wordt.<sup>296</sup>

Het Hof van Cassatie heeft deze stelling dan ook bevestigd in zijn arrest van 17 juli 1884<sup>297</sup>:

*“Attendu, en effet, que toute faute qui a eu pour résultat involontaire un homicide ou des lésions corporelles est érigée en délit par les articles 418 et 420 du code pénal et que, en conséquence, toute demande en dommages et intérêts, (...) est une action civile qui a son fondement dans un délit et se prescrit par le même délai et dans les mêmes conditions que l’action publique elle-même.”*

Het Hof van Cassatie zegt dus dat elk onachtzaam gedrag dat onopzettelijke doodslag of slagen en verwondingen als gevolg heeft, zijn grondslag heeft in art. 418 of art. 420 Sw. Bijgevolg zal de vordering tot schadevergoeding op grond van dit onzorgvuldig gedrag gebaseerd zijn op een misdrijf. Met andere woorden, art. 418 of 420 Sw. bestraft elke onzorgvuldigheid die in aanmerking komt voor schadevergoeding op grond van art. 1382-1382 BW. Het Hof stelt zo dus impliciet vast dat de omschrijving van “gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg” in art. 418 en 420 Sw identiek is aan “nalatigheid of onvoorzichtigheid” uit art. 1383 BW.

Deze stelling werd door het Hof meermaals herhaald.<sup>298</sup> Opvallend is, dat deze arresten zich telkens situeren binnen dezelfde problematiek, namelijk de verjaring van de rechtsvordering. Als voorbeeld kan het arrest ‘Culquin’ van 5 oktober 1893<sup>299</sup> genomen worden. *In casu* lijdt de heer Culquin schade wanneer hij bij het opstappen van de trein geraakt wordt door een vonk van de locomotief. Hij vordert een schadevergoeding op basis van een contractsbreuk voortvloeiend uit art. 1784 BW<sup>300</sup> en niet op basis van de onrechtmatige daad. Omdat de onzorgvuldige gedraging evenwel ook een misdrijf uitmaakt, is de strafrechtelijke verjaringstermijn van toepassing, die toen nog veel korter was dan de verjaringstermijn bij burgerlijke aansprakelijkheid.<sup>301</sup> Omdat elke onzorgvuldigheid die aanleiding geeft tot doodslag of slagen en verwondingen identiek is aan onzorgvuldigheid uit art. 1382, moet ook eenzelfde verjaringstermijn gerespecteerd worden. Het zou immers tot tegenstrijdige uitspraken leiden als na het verjaren van de strafvordering, nog een burgerlijke vordering kon ingeleid worden. Het Hof van Cassatie doet zo dus op een indirecte manier uitspraak over het identiek karakter van onachtzaamheid en onzorgvuldigheid.

---

<sup>296</sup> Brussel 29 januari 1879, *BJ* 1879, 391.

<sup>297</sup> Cass. 17 juli 1884, *Pas.* 1884, 275.

<sup>298</sup> Cass. 31 januari 1980, *Arr. Cass.* 1980, 643; Cass. 27 september 1985, *Pas.* 1986, I, 80; Cass. 26 oktober 1990, *Pas.* 1991, I, 216; Cass. 5 oktober 1893, *Pas.* 1893, I, 321 en 328.

<sup>299</sup> Cass. 5 oktober 1893, *Pas.* 1893, I, 321 en 328.

<sup>300</sup> Art. 1784 BW: “Zij zijn aansprakelijk voor het verlies en de beschadiging van de zaken die hun zijn toevertrouwd, tenzij zij bewijzen dat deze zijn verloren gegaan of beschadigd door toeval of overmacht.”

<sup>301</sup> Over de verjaring, zie *infra*.

Toen er nog sprake was van de dualiteit van fout werd het onachtzaam gedrag van de dader beoordeeld op basis van zijn persoonlijke kenmerken. Dit is dus een beoordeling in concreto. Sinds de eenheid van fout moet het meer abstracte criterium van de normaal zorgvuldige persoon uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht worden toegepast.<sup>302</sup> Nu wordt er niet uitgegaan van een de persoonlijke situatie van de dader, maar van de gemiddelde, redelijke vooruitziende persoon.<sup>303</sup> Het vroegere subjectief criterium dat gehanteerd werd bij onachtzaamheidsmisdrijven, wordt dus vervangen door het objectieve criterium uit het burgerlijk recht.

## 2. De *bonus pater familias* als beoordelingscriterium

### 2.1. De algemene zorgvuldigheidsnorm

Het beoordelingscriterium van de *bonus pater familias* vloeit voort uit het concept van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Naast wetten die bepaalde gedragingen gebieden en verbieden legt de algemene zorgvuldigheidsnorm de verplichting op dat iedereen zich steeds zorgvuldig moet gedragen. Deze algemene zorgvuldigheidsnorm vormt zo de basis van het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.<sup>304</sup>

De algemene zorgvuldigheidsnorm is gelegen in de achterliggende idee dat men niet alleen handelt in functie van het eigenbelang, maar dat men ook rekening moet houden met de belangen van anderen. Hiervoor is vereist dat men voorzorgen neemt om schade te voorkomen. De mate van voorzorg wordt bepaald aan de hand van het gedrag van de normaal zorgvuldig en vooruitziend persoon geplaatst in dezelfde externe omstandigheden, 'de goede huisvader'. Fout is elke afwijking van dit gedrag. De algemene zorgvuldigheidsnorm dient dus als maatstaf om te oordelen of iemand aansprakelijk kan gesteld worden.<sup>305</sup>

Ook binnen het strafrecht heeft de algemene zorgvuldigheidsnorm betekenis. Zo komt de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm neer op onzorgvuldig of onachtzaam gedrag, wat vereist is als moreel element van onachtzaamheidsmisdrijven. Om te bepalen of het moreel element aanwezig is, moet de rechter nagaan of de dader zich al dan niet als een normaal zorgvuldig persoon gedragen heeft.

---

<sup>302</sup> R. DALCQ, "Faute civile et faute pénale", *Ann. Dr. Louvain* 1983, afl. 1-2, (73) 77-78.

<sup>303</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 321.

<sup>304</sup> B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 112.

<sup>305</sup> L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 34; H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 51-52; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 127.



## 2.2. De *culpa levissima in abstracto*

Elke afwijking op de algemene zorgvuldigheidsnorm kan leiden tot een fout. Het is dan ook de lichtste fout die in aanmerking genomen wordt. Dit is de *culpa levissima*. De beoordeling van het gedrag gebeurt ook *in abstracto*, wat een toetsing aan een abstract referentiepersoon impliceert, namelijk de normaal zorgvuldige persoon.<sup>306</sup>

### 2.2.1. *Culpa levissima*

Het begrip '*culpa levissima*' zorgt soms voor verwarring. Zo wekt het gebruik van de term 'lichtste fout' de indruk dat de beoordeling van de gedraging aan een ander referentiegedrag moet beantwoorden dan de goede huisvader. De lichtste fout zou veel hogere maatschappelijke eisen stellen dan de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Zo onderzoekt de rechter niet of de gedraging een lichtste of een lichte afwijking is van een zorgvuldig gedrag, maar wordt het gedrag beoordeeld op basis van een allesomvattend en algemeen criterium, namelijk of de dader zich gedragen heeft als een normaal zorgvuldig persoon.<sup>307</sup>

De gedraging van de normaal zorgvuldige persoon moet evenwel redelijk worden ingevuld. Ook de goede huisvader kan zich immers vergissen.<sup>308</sup> Niet het lichtste verzuim, de kleinste vergissing is dus onrechtmatig. Een normaal voorzichtig persoon kan schade veroorzaken aan een ander, waardoor niet elke schadeverwekkende gedraging noodzakelijk een fout is. Het criterium zou op die manier meer overeenstemmen met de werkelijkheid. Zich vergissen is immers menselijk.<sup>309</sup> Om die reden wordt geoordeeld dat *culpa levissima* een te streng criterium is, die ook elke kleine vergissing in aanmerking zou nemen.

Volgens mij moet *culpa levissima* wel zo geïnterpreteerd worden dat elke vergissing in aanmerking komt, maar dat deze vergissing nog zal getoetst worden aan het gedrag van de goede huisvader. Door het gebruik van 'de lichtste fout' wordt volgens mij louter duidelijk gemaakt dat zelfs elke kleine vergissing aanleiding kan geven tot bestraffing of vergoeding, wanneer die niet aanvaardbaar is op grond van het beoordelingscriterium. Het is immers niet ondenkbaar dat iemand een kleine vergissing begaat, die zodanig

---

<sup>306</sup> Cass. 11 oktober 1971, *Arr.Cass.* 1872, 160.

<sup>307</sup> M. DEBAENE, "Dient de Bonus Pater Familias groene vingers te hebben?", *T. Vred.* 2003, afl. 7, (330) 333; M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 42.

<sup>308</sup> M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 43.

<sup>309</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 36.

grote gevolgen kan veroorzaken, dat een normaal zorgvuldig persoon deze vergissing niet zou gedaan hebben, gelet op de vereiste dat de goede huisvader de mogelijke schade voorziet en de nodige voorzorgen neemt. Iemand die wat slordiger is, zal deze mogelijkheid niet voorzien hebben en begaat een onrechtmatige daad omwille van een heel lichte fout.

De keuze om ook de lichtste fout in aanmerking te nemen, komt vanuit de idee dat, wanneer één van beide partijen het verlies moet dragen, de last beter gelegd kan worden op degene van beiden die in fout is, hoe klein die fout ook was, dan op degene die helemaal geen fout beging.<sup>310</sup> Binnen het strafrecht daarentegen getuigt het aannemen van de lichtste fout van een strenge aanpak. Bepaalde rechtsgoederen worden zo op een ruime manier beschermd tegen personen die fouten maken, hoe klein die ook zijn.

### 2.2.2. *In abstracto*

De *culpa levissima in abstracto* verwijst ook naar een abstracte beoordeling. Dit is de abstracte referentiepersoon van de normale zorgvuldige persoon die niet vastgesteld is in de wet. De zorgvuldigheidsnorm wordt aldus aangepast aan heersende waarden en normen via de rechtspraak. In beginsel wordt bij het abstract criterium van 'de goede huisvader' geen rekening gehouden met persoonlijke, interne kenmerken van de dader. Fysieke kenmerken (leeftijd, geslacht, gezondheid,...) en morele kenmerken (vaardigheden, karakter, intelligentie, ontwikkeling...) komen dus niet in aanmerking.<sup>311</sup> De schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm wordt dus objectief en abstract beoordeeld.<sup>312</sup>

Wanneer daarentegen een beoordeling *in concreto* zou worden toegepast, zou de fout een subjectief begrip worden. Dit geeft de rechter de moeilijke opdracht om telkens rekening te houden met de persoonlijkheid van de dader. Bijgevolg zal dit tot ongelijke beoordeling van dezelfde schadegevallen leiden<sup>313</sup>. Een beoordeling *in concreto* vergelijkt het gedrag van de dader met zijn eigen gewoonlijk gedrag. De zorg, de aandacht, de gewoontes,... van de dader worden betrokken bij de beoordeling. Zo zal iemand die snel verstrooid is, niet aansprakelijk gesteld worden omdat dit geen afwijking is van zijn gewoonlijk gedrag. Op

---

<sup>310</sup> D. SIMOENS, "Hoofdlijnen in de evolutie van het aansprakelijkheidsrecht", *RW* 1980-81, (1961) 1968.

<sup>311</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 35; B. BOUCKAERT en M. VAN HOECKE, *Inleiding tot het recht*, Leuven, Acco, 2009, 275-276; E. MONTERO en B. GOFFAUX, "La référence au paradigme du 'bon père de famille' en responsabilité extracontractuelle", *For.ass.* 2014, afl. 140, (1) 3.

<sup>312</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 21; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 100.

<sup>313</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 53; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 127.

deze manier wordt nalatigheid en luiheid beloond. Om deze reden wordt geen beoordeling in concreto toegepast.<sup>314</sup>

### 2.3. Subjectivering van het beoordelingscriterium

Het criterium van de *culpa levissima in abstracto* wordt binnen de rechtsleer vooropgesteld als algemene regel.<sup>315</sup> De schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm wordt dus aan de hand van een abstract referentiepersoon beoordeeld, de normaal zorgvuldige persoon. Persoonlijke kenmerken van de dader komen bijgevolg niet in aanmerking.

Wel zijn er een aantal elementen die het abstracte criterium concretiseren. Zo mogen de feitelijke omstandigheden in aanmerking worden genomen en speelt de voorzienbaarheid van de schade een rol. Tot slot worden er door de rechtspraak toch af en toe persoonlijke kenmerken betrokken. Deze drie elementen getuigen van een concretisering en subjectivering van de *bonus pater familias*.

#### 2.3.1. Dezelfde feitelijke omstandigheden

Bij de beoordeling van de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm wordt rekening gehouden met de concrete omstandigheden. De rechter gaat dus na of de dader gehandeld heeft als een normaal zorgvuldig persoon, geplaatst in dezelfde feitelijke omstandigheden.<sup>316</sup>

Deze bijkomende voorwaarde verhindert een zuiver objectieve zorgvuldigheidstoetsing. Het is immers eenvoudig om na het plegen van een feit te oordelen hoe men had moeten handelen. Omdat dit te vaak tot onzorgvuldig gedrag zou leiden, moet de rechter zich verplaatsen in de omstandigheden waarin de dader zich bevond.<sup>317</sup>

In de rechtsleer wordt traditioneel geoordeeld dat deze concrete omstandigheden externe omstandigheden zijn zoals de plaats, het tijdstip of het klimaat van de schadelijke gedraging.<sup>318</sup> Op deze manier wordt de fout toch weer relatief benaderd en geconcretiseerd. De ene keer zal een gedraging immers als foutief

---

<sup>314</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 53.

<sup>315</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 43.

<sup>316</sup> Cass. 10 mei 1981, Arr. Cass. 1980-81, 1069.

<sup>317</sup> B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 112.

<sup>318</sup> M. DEBAENE, "Dient de Bonus Pater Familias groene vingers te hebben?", *T. Vred.* 2003, afl. 7, (330) 333; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 128; S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 44.

beschouwd worden en de andere keer niet.<sup>319</sup> Bijgevolg gebeurt de invulling van de zorgvuldigheidsnorm casuïstisch. Dit heeft als gevolg dat er tal van algemene zorgvuldigheidsnormen bestaan. Afhankelijk van de omstandigheden, dient men zich immers op een bepaalde manier te gedragen.<sup>320</sup>

Algemeen wordt dus aanvaard dat externe omstandigheden mogen betrokken worden bij de beoordeling van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Deze betreffen niet de persoon van de dader, in tegenstelling tot interne omstandigheden, zoals leeftijd, geslacht, intelligentie, ervaring, karakter, gezondheid,....<sup>321</sup> De status, opleiding en professionele bekwaamheid worden soms ook beschouwd als externe omstandigheden.<sup>322</sup> Deze kenmerken worden dan niet beschouwd als persoonlijke kwaliteiten, maar als vereisten verbonden aan de uitoefening van een bepaalde activiteit.<sup>323</sup>

Zo wordt dan ook geoordeeld dat rekening houden met de concrete, externe omstandigheden geen subjectivering inhoudt omdat enkel de externe omstandigheden in aanmerking komen, die geen verband houden met de persoon van de dader.<sup>324</sup> Op die manier zal de rechter veelal op dezelfde manier oordelen bij gelijkaardige situaties. Wanneer daarentegen rekening wordt gehouden met interne kenmerken, zal dit leiden tot een ongelijke beoordeling bij gelijkaardige situaties omdat elke persoon andere kwaliteiten en karaktertrekken heeft.<sup>325</sup>

Mijns inziens kan het betrekken van feitelijke, externe omstandigheden echter ook beschouwd worden als een vorm van subjectivering omdat rekening gehouden wordt met de concrete situatie waar de dader zich in bevindt. Er gebeurt een zekere concretisering en relativering van de normaal zorgvuldige persoon, wat de

---

<sup>319</sup> L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 36-37; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 130.

<sup>320</sup> L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 39.

<sup>321</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 53 (voetnoot 38).

<sup>322</sup> M. DEBAENE, "Dient de Bonus Pater Familias groene vingers te hebben?", *T. Vred.* 2003, afl. 7, (330) 333; H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 53 (voetnoot 38); M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 35.

<sup>323</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 44.

<sup>324</sup> M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 35.

<sup>325</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 44-45.

omstandigheden betreft. Dit is volgens mij ook nodig, omdat er in bepaalde situaties een andere graad van zorgvuldigheid moet worden gehanteerd.

### 2.3.2. Voorzienbaarheid van de schade

De goede huisvader moet rekening houden met het feit dat een gedraging schade kan veroorzaken. Hij moet andermans belangen respecteren, in de veronderstelling dat hij weet of moet weten dat deze belangen in gevaar worden gebracht. De voorzienbaarheid van de schade kan aldus beschouwd worden als een subjectief element van de gedraging van de normaal zorgvuldig persoon. Er moet immers nagegaan worden of de betrokkene rekening kon houden met het feit dat de gedraging schade kon veroorzaken.<sup>326</sup>

Dat de mogelijkheid bestaat dat er schade kan veroorzaakt worden is voldoende, zekerheid hierover is niet vereist.<sup>327</sup> De schade moet dus redelijkerwijze voorzienbaar zijn.<sup>328</sup>

Deze omschrijving leunt dan weer aan bij het criterium van de normaal zorgvuldige persoon. Er kan dus ook gesteld worden dat de voorzienbaarheid van de schade een beoordeling *in abstracto* is.<sup>329</sup> Wanneer de schadeverwekker niet voorzien had dat zijn gedraging mogelijks schade zou veroorzaken, maar hij dit moest voorzien hebben, heeft hij onzorgvuldig gehandeld.<sup>330</sup> Zo kan bijvoorbeeld de algemene kennis die hij behoort te hebben over de waarschijnlijkheid van de schade van belang zijn.<sup>331</sup>

In theorie zouden dus geen persoonlijke kenmerken mogen betrokken worden bij deze beoordeling, maar toch zijn er rechters die dit wel doen. Om te beoordelen of de dader de mogelijkheid tot schade had voorzien, wordt soms de kennis in hoofde van de dader in aanmerking genomen. Indien de dader wist dat

---

<sup>326</sup> R. DALCQ, "Faute civile et faute pénale", *Ann. Dr. Louvain* 1983, afl. 1-2, (73) 77; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 101-102.

<sup>327</sup> Cass. 12 november 1951, *Arr. Cass.* 1952, 118.

<sup>328</sup> Cass. 5 mei 1971, *Arr. Cass.* 1971, I, 869; Cass. 8 maart 1977, *Arr. Cass.* 1977, 735.

<sup>329</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 21; M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 38; Bergen 28 juni 1994, *R.G.A.R.* 1995, nr. 12.540.

<sup>330</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 33-34.

<sup>331</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 135.

een bepaald gedrag schade kon veroorzaken, kan de voorzienbaarheid van de schade immers niet meer betwist worden.<sup>332</sup>

In dit opzicht kan verwezen worden naar de voorzienbaarheid van de schade binnen het strafrecht. Wanneer iemand een gedraging stelt en beseft dat deze bepaalde gevolgen zal teweegbrengen, en het risico toch neemt, pleegt immers een opzettelijk misdrijf. Dit is het eventueel opzet. De strafrechter zal dus *in concreto* beoordelen of er sprake is van opzet of onachtzaamheid. De effectieve kennis van de gevolgen moet dus nagegaan worden. De voorzienbaarheid van de schade wordt bijgevolg subjectief beoordeeld.

### 2.3.3. Andere elementen die bij de beoordeling worden betrokken

#### a. *Beroepsbekwaamheid*

Het Hof van Cassatie heeft geoordeeld dat er rekening mag gehouden worden met met kennis en vaardigheden van de beklaagde, wanneer deze hoger zijn dan de deze van de goede huisvader.<sup>333</sup> Bij een professioneel zullen de vaardigheden deze van de normale voorzichtige persoon overtreffen.<sup>334</sup> Bijgevolg zal van een arts het gedrag verwacht worden van een normaal zorgvuldige arts in dezelfde omstandigheden geplaatst. Een professioneel heeft dus een professioneel als referentiepersoon, wat tot een verstrenging van de algemene zorgvuldigheidsnorm kan leiden.<sup>335</sup>

Beroepsbekwaamheid wordt evenwel niet als een persoonlijk kenmerk beschouwd, maar als een vereiste die bij de uitgeoefende activiteit hoort. Door rekening te houden met de verplichtingen van een bepaalde categorie personen, wordt volgens het Hof van Cassatie het abstract criterium gerespecteerd.<sup>336</sup> Op basis hiervan poogt de rechtsleer de beroepsactiviteit als een extern kenmerk te kwalificeren.<sup>337</sup> Het rekening houden met de beroepsbekwaamheid leidt immers niet noodzakelijk tot een meer subjectieve beoordeling. Het is omwille van de daden die de dader stelt dat de beroepsbekwaamheid bij de beoordeling worden

---

<sup>332</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 43; M. DEBAENE, "Dient de Bonus Pater Familias groene vingers te hebben?", *T. Vred.* 2003, afl. 7, (330) 334.

<sup>333</sup> Cass. 7 september 1976, Arr. Cass. 1977, 24; Cass. 5 juni 2003, Arr. Cass. 2003, 1337; L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 66.

<sup>334</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 35.

<sup>335</sup> M. DEBAENE, "Dient de Bonus Pater Familias groene vingers te hebben?", *T. Vred.* 2003, afl. 7, (330) 333.

<sup>336</sup> Cass. 21 maart 1986, Arr. Cass. 1985-86.

<sup>337</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 130-131; H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 53.

betrokken, niet omwille van zijn hoedanigheid.<sup>338</sup> Wel wordt het criterium van de normaal zorgvuldige persoon op die manier meer geconcretiseerd op basis van de moeilijkheidsgraad van de gestelde daad.<sup>339</sup>

Wanneer de rechter rekening houdt met de beroepsbekwaamheid bij het beoordelen van een niet-professionele activiteit, wordt verwacht dat de goede huisvader zijn professionele vaardigheden ook voor niet-professionele handelingen aanwendt.<sup>340</sup> In dit geval kan aangenomen worden dat de beroepsbekwaamheid wel een intern, persoonlijk kenmerk is want het is niet meer vastgeknoopt aan de uitgeoefende activiteit. Dit resulteert in een heel streng zorgvuldigheidscriterium voor de schadeverwekker op basis van een subjectief kenmerk.<sup>341</sup>

Wanneer een professioneel een handeling stelt binnen zijn beroepsbekwaamheid, worden de professionele vaardigheden beschouwd als externe kenmerken, die geen verband houden met zijn persoon. Volgens deze redenering kan er dan geen sprake zijn van een subjectivering. Wanneer het evenwel een handeling buiten zijn beroepsbekwaamheid betreft, is het duidelijk dat het een persoonlijk kenmerk is en dat er zich een subjectivering voordoet. Bovendien kan de vraag gesteld worden of er rekening mag gehouden worden met de opleiding, wat ook een persoonlijk kenmerk is. De beroepsbekwaamheid vloeit immers voort uit de opleiding.

#### *b. Leeftijd*

De leeftijd is een intern, persoonlijk kenmerk. In principe zou hier dus geen rekening mee mogen gehouden worden bij de beoordeling van de normaal zorgvuldige persoon.<sup>342</sup>

Het Hof van Cassatie heeft dan ook in haar arrest van 24 oktober 1974 geoordeeld dat met de leeftijd geen rekening mag worden gehouden bij de beoordeling van de algemene zorgvuldigheidsnorm.<sup>343</sup> Het bestreden arrest oordeelde dat een kind niet aansprakelijk kon gesteld worden omdat de schade veroorzaakt was tijdens het spelen, wat normaal is voor kinderen van die leeftijd. Het Hof van Cassatie vernietigt het arrest

---

<sup>338</sup> B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 113.

<sup>339</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 53.

<sup>340</sup> Rb. Hasselt 13 november 1995, *De Verz.* 1997, 317.

<sup>341</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 131-132; H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 54; B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 113.

<sup>342</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 44.

<sup>343</sup> Zie Cass. 24 oktober 1974 *RW* 1974-75, 1185.

omdat de rechter geen rekening mag houden met de leeftijd. Bijgevolg moet het gedrag van een kind getoetst worden aan het gedrag van een normaal voorzichtige en redelijke persoon.<sup>344</sup>

Dit werd niet gevolgd door de lagere rechtbanken. Zo is er rechtspraak waarbij een subjectieve beoordeling wordt gehanteerd, en dan vooral bij schade veroorzaakt door kinderen. Jonge kinderen kunnen het gevaar immers niet altijd even goed inschatten als volwassenen.<sup>345</sup>

In het cassatiearrest van 5 juni 2003 aanvaardt het Hof toch dat de leeftijd betrokken wordt bij de onzorgvuldigheidsbeoordeling. Zo oordeelt het Hof van Cassatie dat de rechtbank ten gronde de fout *in abstracto* had beoordeeld door te stellen dat het gedrag beantwoorde aan het gedrag van een jonge monitor-vrijwilliger. De overweging dat de monitor slechts een vrijwilliger was doet vermoeden dat bovendien rekening mag worden gehouden met het gebrek aan ervaring.<sup>346</sup> Deze uitspraak werd gevolgd door de lagere rechtbanken.<sup>347</sup>

In vorige arresten van het Hof van Cassatie werd geoordeeld dat met persoonlijke vaardigheden rekening mag gehouden worden. De beroepsbekwaamheid werd op die manier gekwalificeerd als een feitelijke, externe omstandigheid, waardoor zo werd geoordeeld dat er geen sprake van subjectivering is.<sup>348</sup> In dit arrest oordeelt het Hof dat ook de leeftijd in aanmerking komt. De vraag kan gesteld worden of de beoordeling van de leeftijd van de minderjarige ook als externe omstandigheid beschouwd kan worden.<sup>349</sup> Het lijkt evenwel meer op subjectieve beoordeling omdat met de leeftijd rekening gehouden wordt, wat een persoonlijk kenmerk is van de dader. De bewering dat enkel rekening mag gehouden worden met externe omstandigheden, lijkt minder en minder te kloppen.

Hierbij kan nog gewezen worden op het feit dat minderjarigen soms schuldonbekwaam zijn. Dit is zo binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht voor minderjarigen die geen onderscheidingsvermogen bezitten, wat subjectief beoordeeld wordt. (zie hierna)<sup>350</sup> Binnen het strafrecht is een minderjarige in principe schuldonbekwaam. (zie hierna) De schuldbequaamheid slaat op het subjectief bestanddeel van de fout, in tegenstelling tot de algemene zorgvuldigheidsnorm die betrekking heeft op het objectief bestanddeel.<sup>351</sup> Bijgevolg zal de dader omwille van zijn jeugdige leeftijd reeds kunnen ontsnappen aan de

---

<sup>344</sup> Actueel aansprakelijkheidsrecht 97; B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 114.

<sup>345</sup> Rb. Leuven 25 maart 1987, *Verkeersrecht* 1988, 49; Rb. Leuven 21 september 1994, *RGAR* 1996; B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 115.

<sup>346</sup> B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 115.

<sup>347</sup> Gent 13 mei 2004, *NJW* 2004 afl 90, 1279-1282.

<sup>348</sup> B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 115.

<sup>349</sup> L. CORNELIS, *Actueel aansprakelijkheidsrecht: permanente vorming 2011-2012*, Gent, Larcier, 2012, 99-100.

<sup>350</sup> L. CORNELIS, *Actueel aansprakelijkheidsrecht: permanente vorming 2011-2012*, Gent, Larcier, 2012, 96.

L. CORNELIS, *Actueel aansprakelijkheidsrecht: permanente vorming 2011-2012*, Gent, Larcier, 2012, 98-99.



buitencontractuele en/of de strafrechtelijke aansprakelijkheid op grond van het subjectieve bestanddeel van de fout.

### c. *Ervaring of kennis*

Een gebrek aan ervaring mag in principe geen invloed hebben op de zorgvuldigheidstoetsing. Zo wordt bijvoorbeeld de toepassing van een mildere zorgvuldigheidsnorm bij een student die net is afgestudeerd niet aanvaard.<sup>352</sup> Het is immers moeilijk om dit kenmerk te meten en zou willekeurig tot gevolg kunnen hebben.<sup>353</sup> Toch zijn er rechters die wel rekening houden met kennis en ervaring.<sup>354</sup> Bovendien lijkt het cassatiearrest van 5 juni 2003 ook rekening te houden met de ervaring van de monitoren.<sup>355</sup>

Verder zijn er gevallen in de rechtspraak waarbij ook de kennis van de dader betrokken wordt. Zo wordt soms van kinderen verwacht dat ze handelen volgens de kennis die ze in school hebben verworven.<sup>356</sup> Wie kennis heeft, moet zich immers naar deze kennis gedragen en alle maatregelen nemen om mogelijke schade te voorkomen. Wie dat niet doet, schendt de algemene zorgvuldigheidsnorm. Het bestaan van kennis verstrengt aldus de algemene zorgvuldigheidsnorm. Vaak wordt het bestaan van kennis in verband gebracht met de voorzienbaarheid van de schade.<sup>357</sup> Het kan dan beschouwd worden als een subjectieve invulling die aan de voorzienbaarheid wordt gegeven.

Wanneer ervaring of kennis van de dader in aanmerking genomen wordt, die niet slaat op de beroepsbekwaamheid, kan besloten worden dat persoonlijke kenmerken betrokken worden bij de zorgvuldigheidsbeoordeling. Bijgevolg kan gesproken worden van een duidelijke subjectivering van het criterium van de goede huisvader.<sup>358</sup>

### d. *Fysieke toestand*

De fysieke toestand is een persoonlijke kenmerk van een persoon en in principe mag hiermee dus geen rekening gehouden worden bij de beoordeling van de algemene zorgvuldigheidsnorm. De rechtspraak stelt

---

<sup>352</sup> Rb. Hasselt 26 september 1989, *T.B.B.R.* 1990, 76.

<sup>353</sup> B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 113-114.

<sup>354</sup> Antwerpen 24 november 1975, *R.G.A.R.* 1977, nr. 9696; B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 113-114.

<sup>355</sup> Zie *supra*.

<sup>356</sup> Brussel 22 december 1964, *J.T.* 1965, 29, noot R.O. DALCQ.

<sup>357</sup> Zie *supra*.

<sup>358</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 55.

evenwel dat elk individu zijn gedrag moet aanpassen aan zijn fysieke of medische toestand. Dit kan zowel een strengere als een mildere zorgvuldigheidsnorm uitmaken.<sup>359</sup>

Wanneer de rechter rekening houdt met de medische toestand van de dader, wordt van de dader verwacht dat hij zich naar zijn medische toestand gedraagt en moet hij extra voorzichtig zijn. De rechter hanteert dan een streng criterium. Zo kan verwezen worden naar verkeersongevallen die het gevolg zijn van een plotse aanval of ziekte achter het stuur. Er wordt bij deze gevallen van de bestuurder verwacht dat hij rekening houdt met zijn medische toestand wanneer hij in de auto stapt.<sup>360</sup>

Rekening houden met fysieke gebreken leidt daarentegen ook tot een soepelere invulling van de algemene zorgvuldigheidsnorm wanneer de dader het gevaar niet kon voorzien omwille van zijn fysieke toestand.<sup>361</sup> Zo is er rechtspraak met betrekking tot verkeersongevallen waarbij bejaarden of gehandicapte personen betrokken zijn. De rechter oordeelt dan milder omwille van hun lichamelijke toestand.<sup>362</sup>

De fysieke toestand van een persoon te betrekken bij de beoordeling van het gedrag, kan dus uiteenlopende resultaten teweeg brengen. Bij een strengere beoordeling gaat de rechter er van uit dat zorgvuldig gedrag impliceert dat men zijn gedrag aanpast aan de fysieke tekortkoming. Bij de mildere beoordeling is er sprake van een lagere verwachting die de rechter heeft van personen met fysieke gebreken. De subjectivering kan op die manier nadelige gevolgen hebben voor de rechtszekerheid.

#### 2.3.4. Poging tot verklaring

Zoals is aangetoond, worden binnen de rechtspraak af en toe persoonlijke kenmerken betrokken bij de beoordeling van het zorgvuldigheids criterium. De rechtspraak neigt dus naar een beoordeling van de goede huisvader *in concreto*. Dit wordt bekritiseerd omwille van gelijkheid en risico op willekeur.<sup>363</sup> Binnen de rechtsleer worden dan ook pogingen ondernomen om deze subjectivering te verklaren en te categoriseren.

Zo stelde de rechtsleer het principe voorop dat alleen de externe omstandigheden in aanmerking komen bij de beoordeling. Het onderscheid tussen de externe en interne kenmerken werd evenwel nooit gemaakt

---

<sup>359</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 132.

<sup>360</sup> Cass. 26 mei 1952, *Arr. Cass.* 1952, 541; B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 114.

<sup>361</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 55; B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112) 114.

<sup>362</sup> B. WEYTS, "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, (112); Zie Rb. Turnhout 15 januari 2001, *Verkeersrecht* 2001, 260.

<sup>363</sup> Q. DE RAEDT, "Het foutbegrip bij sportbeoefenaars: amateurs vs. professionelen", *TBBR* 2012, afl. 4 ,(177) 182.

door het Hof van Cassatie.<sup>364</sup> Wel blijft ze de begrippen ‘zorguldig’ en ‘in dezelfde feitelijke omstandigheden geplaatst’ herhalen.<sup>365</sup>

Recent sluit de rechtsleer zich evenwel meer aan bij de rechtspraak door te stellen dat de persoonlijke kenmerken in aanmerking mogen komen indien ze ‘veralgemeenbaar’ zijn, zoals de leeftijd. Zo wordt geoordeeld dat enkel de strikt persoonlijke kenmerken, zoals een lui, gevoelig of opvliegend karakter niet overeenkomen met een beoordeling *in abstracto*.<sup>366</sup> Op die manier wordt gepoogd om de rechtspraak binnen de huidige theorie te laten passen.<sup>367</sup> Kritiek hierop is dat eigenlijk elk kenmerk zou kunnen veralgemeend worden. Het is dus een kunstmatig onderscheid.<sup>368</sup>

Verder heeft men binnen de rechtsleer de neiging om de beoordeling *in abstracto* puur objectief te benaderen. Op die manier mag er geen rekening gehouden worden met subjectieve kenmerken van de schadeverwekker.<sup>369</sup> Niet iedereen is het daarmee eens. Zo kan volgens een minderheidsstandpunt een onderscheid gemaakt worden tussen een objectieve en een abstracte beoordeling. Een objectieve beoordeling weert persoonlijke kenmerken, terwijl een abstracte beoordeling dit niet noodzakelijk vereist. ‘Abstract’ slaat op de norm waarnaar men zich moet gedragen, namelijk de zorgvuldigheid. Hierbij moeten persoonlijke kenmerken in aanmerking genomen worden om te beoordelen of iemand zich zorgvuldig heeft gedragen. Zo wordt geoordeeld dat ‘zorgvuldigheid’ persoonlijke kenmerken impliceert zoals zorg, ervaring, oordeel,.. om zich op een bepaalde manier te gedragen. De beoordeling van de normaal zorgvuldige persoon kan dus alle relevante kenmerken van de dader omvatten.<sup>370</sup>

Tot slot wordt gesteld dat de zeer humane en billijke resultaten die de subjectivering teweeg brengt een persoonlijke motivatie voor de rechters zou kunnen zijn. Als de rechter niet zou concretiseren, zou hij de werkelijkheid immers compleet negeren. De beoordeling *in abstracto* die louter rekening houdt met de externe omstandigheden wordt aldus niet voldoende geacht.<sup>371</sup> Zo is de invulling ook afhankelijk van

---

<sup>364</sup> E. MONTERO en B. GOFFAUX, “La référence au paradigme du 'bon père de famille' en responsabilité extracontractuelle”, *For.ass.* 2014, afl. 140, (1) 4.

<sup>365</sup> E. MONTERO en B. GOFFAUX, “La référence au paradigme du 'bon père de famille' en responsabilité extracontractuelle”, *For.ass.* 2014, afl. 140, (1) 4-5.

<sup>366</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 45.

<sup>367</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 45; la référence au paradigme 4

<sup>368</sup> E. MONTERO en B. GOFFAUX, “La référence au paradigme du 'bon père de famille' en responsabilité extracontractuelle”, *For.ass.* 2014, afl. 140, (1) 4.

<sup>369</sup> E. MONTERO en B. GOFFAUX, “La référence au paradigme du 'bon père de famille' en responsabilité extracontractuelle”, *For.ass.* 2014, afl. 140, (1) 9.

<sup>370</sup> E. MONTERO en B. GOFFAUX, “La référence au paradigme du 'bon père de famille' en responsabilité extracontractuelle”, *For.ass.* 2014, afl. 140, (1) 9-11.

<sup>371</sup> Q. DE RAEDT, “Het foutbegrip bij sportbeoefenaars: amateurs vs. professionelen”, *TBBR* 2012, afl. 4 ,(177) 182; B. WEYTS, “Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?”, *TBBR* 2005, afl.2, (112) 115.

wisselende maatschappelijke waardeoordelen en speelt de persoonlijke visie van de rechter een rol. De rechter moet gestalte geven aan het gedrag van een normaal zorgvuldig persoon. Hij moet zich dus een voorstelling maken van de referentiepersoon in dezelfde feitelijke omstandigheden. Niet elke rechter zal hetzelfde beeld voor ogen hebben.<sup>372</sup>

Ik sluit mij aan bij de strekking die het onderscheid tussen 'objectief' en 'abstract' vooropstelt. Ik denk dat *in abstracto* zo kan ingevuld worden dat een zekere afstand wordt genomen van het concrete geval, maar niet zodanig dat geen enkel persoonlijk kenmerk meer mag betrokken worden. Om uit te maken of iemand zich onzorgvuldig gedragen heeft, moet immers worden nagegaan of dit aan de betrokkene zelf te wijten is. Eén abstract referentiepersoon hanteren voor iedereen lijkt kunstmatig.

### 3. Gevolgen voor het procesrecht

Wanneer iemand een misdrijf pleegt en hierbij schade veroorzaakt, kan zowel een burgerrechtelijke vordering als een strafrechtelijke vordering ingesteld worden. Zoals hiervoor besproken speelt deze samenloop van rechtsvorderingen wanneer zowel het burgerlijk recht als het strafrecht hetzelfde onzorgvuldigheidsbegrip hanteren, wat het geval is bij de onachtzaamheidsmisdrijven. Bij deze bepalingen dient men zich te gedragen zoals een normaal voorzichtig en vooruitziend persoon, zoals bepaald in art. 1382-1383 BW. Dit is de eenheid van fout.

Wanneer iemand echter slachtoffer is geworden van een opzettelijk misdrijf, zal ook een vordering tot schadevergoeding mogelijk zijn. Bij deze misdrijven kan niet gesproken worden van een eenheid van fout. In tegenstelling tot onachtzaamheidsmisdrijven, kan een slachtoffer immers wel nog een schadevergoeding vorderen op grond van onzorgvuldig gedrag wanneer de strafrechter de beklaagde heeft vrijgesproken.

Art. 4 VTSv. omschrijft de burgerrechtelijke rechtsvordering wegens een misdrijf. Zowel onachtzaamheidsmisdrijven als opzettelijke misdrijven waarbij het slachtoffer schade lijdt worden dus geïnviseerd. Uit het artikel kan worden afgeleid dat de strafvordering primeert op de burgerlijke vordering. Deze voorrang wordt ook uitgedrukt met '*le criminel tient le civil en état*'. Een strafvordering wordt immers uitgeoefend in het maatschappelijk belang, wat voorrang heeft op het privébelang. Bijgevolg is het burgerlijk procesrecht beïnvloed geweest door het strafprocesrecht.<sup>373</sup> Zo kan het slachtoffer zich burgerlijke partij stellen voor de strafrechter, dient het gezag van strafrechtelijk gewijsde gerespecteerd te worden voor de

---

<sup>372</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 101.

<sup>373</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 38-39.

burgerlijke rechtbank, kan de burgerlijke vordering worden opgeschort tot aan de beslissing van de strafrechter, en kan de burgerlijke vordering niet verjaren voor de strafvordering.

### 3.1. Burgerlijke partijstelling

Wanneer iemand schade lijdt door een misdrijf is een burgerlijke partijstelling voor de strafrechter mogelijk. De burgerlijke vordering wordt dan samen met de strafvordering voor de strafrechter gebracht. Ook kan de benadeelde zijn vordering voor de burgerlijke rechter brengen.<sup>374</sup>

Als de strafvervolgning is ingesteld, kan de benadeelde zich burgerlijke partij stellen tijdens het vooronderzoek. Wanneer het Openbaar Ministerie de strafvordering niet ingesteld heeft, kan de benadeelde de vermoedelijke dader dagvaarden voor de strafrechter. Ook kan hij een klacht met burgerlijke partijstelling neerleggen bij de onderzoeksrechter. Tot slot kan de benadeelde zich tevens na de uitspraak over de strafvordering burgerlijke partij stellen voor de strafrechter om een schadevergoeding te verkrijgen.<sup>375</sup>

Wanneer een slachtoffer zich burgerlijke partij stelt bij een strafproces, zal het Openbaar Ministerie instaan voor de bewijslast, en niet de benadeelde. Dit is een groot voordeel voor het slachtoffer, aangezien het Openbaar Ministerie over meer onderzoeksmogelijkheden beschikt dan een privépersoon. Als het Openbaar Ministerie het misdrijf heeft bewezen, kan de benadeelde hier gebruik van maken om een schadevergoeding te verkrijgen.<sup>376</sup>

Bovendien kan het slachtoffer door zijn burgerlijke partijstelling het gerechtelijk onderzoek beïnvloeden. Zo kan hij inzage vragen in het strafdossier en bijkomende onderzoeksmaatregelen vragen. Verder kan het slachtoffer door zijn aanwezigheid of het strafproces de uitkomst ervan beïnvloeden door bijvoorbeeld bewijzen aan te voeren of een derde in het proces te betrekken.<sup>377</sup>

Wanneer het slachtoffer zich niet burgerlijke partij heeft gesteld, kan hij het strafonderzoek niet beïnvloeden. Dit kan nadelig zijn omdat de burgerlijke rechter gebonden is door de uitspraak van de strafrechter. Wanneer de strafrechter de beklaagde vrijspreekt, kan het slachtoffer immers geen vordering tot schadevergoeding meer inleiden voor de burgerlijke rechtbank.<sup>378</sup>

---

<sup>374</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 877.

<sup>375</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 112.

<sup>376</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 878.

<sup>377</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 877.

<sup>378</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 878.

### 3.2. Gezag van strafrechtelijk gewijsde

Algemeen wordt aangenomen dat de burgerlijke rechtbanken gebonden zijn door de beslissingen van de strafrechten. Dit wordt afgeleid uit art. 4 VTSv. die de voorrang van de strafprocedure op de burgerlijke procedure impliciet omschrijft. Wat de strafrechter heeft beslist, wordt zo als ‘de waarheid’ beschouwd, die *erga omnes* werking heeft. Hierdoor zijn ook de burgerlijke rechtbanken gebonden.<sup>379</sup> Met andere woorden, het is de strafrechter die bepaalt of het slachtoffer recht heeft op een vergoeding. Hieruit volgt dus dat eenzelfde onzorgvuldigheidscriterium wordt toegepast.<sup>380</sup> Zo zal, wanneer iemand wordt veroordeeld voor het plegen van onopzettelijke slagen en verwondingen, het voor de burgerlijke rechter vaststaan dat de dader de zorgvuldigheidsnorm heeft geschonden. Bijgevolg zal de burgerlijke rechter niet kunnen beslissen dat de dader wel zorgvuldig is geweest.

Ook wanneer de strafrechter een opzettelijk misdrijf bewezen acht, zal de burgerlijke rechter dit moeten volgen. Wanneer de strafrechter de beklaagde daarentegen vrijspreekt voor het opzettelijk misdrijf, staat het niet vast dat hij eventueel onzorgvuldig heeft gehandeld en kan de burgerlijke rechter nog een schadevergoeding opleggen op grond van de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Dit is geen uitzondering op het gezag van strafrechtelijk gewijsde omdat het niet ingaat tegen de beslissing van de strafrechter.

De *erga omnes* werking van de strafrechtelijke beslissing is evenwel niet absoluut. Zo is de burgerlijke rechter slechts gebonden door wat de strafrechter ‘noodzakelijk, zeker en hoofdzakelijk’ heeft beslist. ‘Noodzakelijk’ impliceert alles wat vereist is om de beslissing van de strafrechter te motiveren. ‘Zeker’ betekent dat de burgerlijke rechter gebonden is door wat de strafrechter heeft gezegd. Dit is van belang wanneer de strafrechter de beklaagde zou vrijspreken wegens twijfel, want dan kan de burgerlijke rechter niet meer vaststellen dat de beklaagde het feit heeft gepleegd. ‘Hoofdzakelijk’ verwijst naar de beslissing van de strafrechter met betrekking tot de strafvordering. Alles wat de strafrechter daarbuiten zegt, bijvoorbeeld inzake huwelijk of afstamming, bindt de burgerlijke rechter niet.<sup>381</sup>

Bovendien kunnen de partijen steeds een tegenbewijs aanvoeren. Het vermoeden van waarheid geldt dus pas indien er geen bewijs van het tegendeel wordt aangetoond.<sup>382</sup>

---

<sup>379</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 890.

<sup>380</sup> Cass. 17 juli 1884, *Pas.* 1884, 275; Cass. 5 oktober 1893, *Pas.* 1893, I, 321 en 328.; C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 302.

<sup>381</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 892-893.

<sup>382</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 891.

Verder was de uitspraak van de strafrechter vroeger ook bindend voor wie geen partij was in het strafproces. Men wou zo vermijden dat de beslissing van de strafrechter werd tegengesproken door een burgerlijke rechter.<sup>383</sup> Omwille van de rechten van verdediging vervat in art. 6 EVRM is men hier echter van afgestapt. Personen die geen partij waren in het strafproces konden niet vrij hun belangen doen gelden. Ze worden immers geconfronteerd met een onweerlegbaar vermoeden van waarheid.<sup>384</sup> Het Hof van Cassatie heeft daarom in zijn arrest van 15 februari 1991, het ‘Stappers-arrest’, dan toch de voorrang gegeven aan de rechten van verdediging.<sup>385</sup> Bijgevolg kan de uitspraak van de strafrechter niet meer als bindend beschouwd worden voor een partij die niet in de mogelijkheid was om haar belangen te verdedigen voor de strafrechter. Zelfs wanneer een partij bewust niet is tussengekomen in het strafproces kan deze de beslissing van de strafrechter betwisten in een later burgerlijk proces.<sup>386</sup> Kortom, er is slechts nog gezag van strafrechtelijk gewijsde ten aanzien van de partijen die betrokken waren in het strafproces en hun belangen konden doen gelden. Dit zijn dus de benadeelden die zich burgerlijke partij hadden gesteld.<sup>387</sup>

### 3.3. Opschorting burgerlijke vordering

Wanneer de benadeelde zijn vordering tot schadevergoeding die voortvloeit uit een misdrijf niet voor de strafrechter, maar voor de burgerlijke rechtbank inleidt, moet steeds het beginsel ‘*le criminel tient le civil en état*’ gerespecteerd worden. Bijgevolg moet de uitspraak van de burgerlijke rechter betreffende de burgerlijke vordering wordt opgeschort tot de strafrechter zich over de strafvordering heeft uitgesproken. Op die manier worden tegenstrijdigheden vermeden tussen de strafrechter en de burgerlijke rechter.<sup>388</sup>

Het nadeel van de opschorting is dat strafrechtelijke onderzoeken soms lang kunnen aanslepen, waardoor ook de burgerlijke vordering een grote vertraging kan kennen. Op die manier is het nog moeilijk om te voldoen aan de vereiste van de ‘redelijke termijn’ waarbinnen een procedure moet gevoerd worden uit het EVRM.<sup>389</sup>

---

<sup>383</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 112.

<sup>384</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 113.

<sup>385</sup> Cass. 15 februari 1991, *Rev. Trim .D.H.* 1992, 227, noot M. Franchimont.

<sup>386</sup> Cass. 7 maart 2008, *Arr.Cass.* 2008, 644.

<sup>387</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 113.

<sup>388</sup> GwH 31 juli 2008, nr. 113/2008, *A.GrwH* 2008, afl. 3, 1845.

<sup>389</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 113-114.

### 3.4. De verjaring

De burgerlijke rechtsvordering die voortvloeit uit een misdrijf, verjaart volgens de regels van het burgerlijk recht.<sup>390</sup> Zo bepaalt art. 2262bis BW dat alle rechtsvorderingen tot vergoeding van de schade op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid verjaren na vijf jaar vanaf de kennisname van de schade en de identiteit van de dader. De strafrechtelijke vordering beïnvloedt de burgerlijke vordering in die zin dat de burgerlijke vordering niet kan verjaren voor de strafvordering.<sup>391</sup>

Vroeger voorzag het oude artikel 26 VTsv. dat de burgerlijke vordering naar aanleiding van een schadegeval door een misdrijf verjaarde na vijf jaar. Een uitzondering hierop was voorzien wanneer de strafrechtelijke verjaringstermijn langer was. Omdat benadeelden die slachtoffer waren van een fout die geen misdrijf uitmaakte over een termijn van dertig jaar beschikten, creëerde dit een onrechtvaardige situatie. Het Gronwettelijk Hof heeft dan ook beslist dat het gelijkheidsbeginsel werd geschonden.<sup>392</sup>

Naar aanleiding hiervan is de wetgever tussengekomen om een einde te stellen aan de discriminatie die door het Hof was vastgesteld. Zo voorzag de wet van 10 juni 1998 dat voor de burgerlijke vordering uit een misdrijf dezelfde regels gelden inzake verjaring als voor de burgerlijke vordering uit een niet-misdrijf. Ook werden de gemeenrechtelijke verjaringstermijnen ingekort. Er blijft zo wel nog één verschilpunt tussen de burgerlijke vordering voortvloeiend uit een misdrijf en de burgerlijke vordering wegens louter onrechtmatige daad, namelijk dat de burgerlijke vordering uit een misdrijf niet kan verjaren voor de strafvordering.<sup>393</sup>

## 4. Kritiek op de eenheid van fout

Tot op de dag van vandaag is er heel wat kritiek op de eenheid van fout. Zo zijn er de inhoudelijke argumenten die het strafrecht en het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht onverenigbaar achten omwille van hun aard en functies. Daarnaast zijn er procesrechtelijke argumenten zoals de vertraging van het strafproces<sup>394</sup>, kosten van de procedure<sup>395</sup>, ongelijke bewijsstandaard<sup>396</sup>, .... De meest ingrijpende

---

<sup>390</sup> Art. 26 VTsv.

<sup>391</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 888-889.

<sup>392</sup> GwH 21 maart 1995, nr. 1995/25, 21 maart 1995, A.A. 1995, 377.

<sup>393</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 114-115.

<sup>394</sup> De tussenkomst van de benadeelde als burgerlijke partij kan een vertragend effect hebben op de strafprocedure. Zo moet de strafrechter zich ook buigen over de burgerlijke schadevergoeding en kan de benadeelde onderzoeksmaatregelen vragen.

<sup>395</sup> Indien het slachtoffer is tussengekomen in de strafprocedure en in het ongelijk wordt gesteld, zou hij tot het betalen van alle kosten van de procedure kunnen veroordeeld worden.



procesrechtelijke gevolgen die men als storend heeft ervaren, zijn evenwel reeds door de wetgever verholpen. Dit betrof onder andere de verjaring en het absolute gezag van strafrechtelijk gewijsde.<sup>397</sup>

Hieronder worden enkel inhoudelijke argumenten toegelicht, aangezien het procesrechtelijk luik in deze masterproef in mindere mate aan bod komt. Zo is het subsidiariteitsbeginsel van het strafrecht en het objectieve karakter van het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht een veelvuldig aangehaald argument om te besluiten dat de eenheid van fout niet wenselijk is.

#### 4.1. Het subsidiariteitsbeginsel binnen het strafrecht

Het strafrecht heeft als voornaamste functies de vergelding van het misdrijf en de verzoening van dader en slachtoffer. Vergelding betekent dat de straf het onrecht vergoedt dat werd veroorzaakt door het misdrijf. Er wordt dus een sanctie opgelegd aan de dader die hem leed bezorgt. Door de dader te straffen wordt dus rechtvaardigheid gecreëerd en worden de dader en het slachtoffer verzoend. Hieruit vloeit voort dat slechts in uitzonderlijke gevallen strafrechtelijk mag opgetreden worden. Dit is het subsidiariteitsbeginsel.

Het subsidiariteitsbeginsel houdt in dat enkel die gedragingen mogen worden gesanctioneerd waarbij het werkelijk 'nodig' is dat deze strafrechtelijk beteugeld worden.<sup>398</sup> Het strafrechtelijk bestraffen van onopzettelijke gedragingen zou in dit opzicht eerder zeldzaam moeten zijn. Enkel in ernstige gevallen, wanneer belangrijke rechtsgoederen worden beschermd en bovendien duidelijk een onachtzaamheid kan worden aangetoond, zou een strafrechtelijke sanctie verantwoord zijn.<sup>399</sup> Het feit dat een bepaalde onzorgvuldige gedraging strafrechtelijk wordt beteugeld, getuigt dan ook van een strenge aanpak.

Omdat het dus enkel in uitzonderlijke gevallen aanvaardbaar is om een straf op te leggen, is de 'schuld' van de dader doorslaggevend. Om die reden houdt de strafrechter algemeen genomen rekening met de psychologische ingesteldheid van de persoon.<sup>400</sup> Zo wordt rekening gehouden met persoonlijke elementen en omstandigheden en wordt de straf aangepast aan de persoon van de dader.<sup>401</sup> Ook moet rekening

---

<sup>396</sup> In het strafrecht zijn de bewijsregelen 'strenger'. Alle twijfel omtrent de schuld van de dader moet weggenomen zijn. In strafzaken geniet de beklagde immers het vermoeden van onschuld.

<sup>397</sup> Zie *supra*.

<sup>398</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 32.

<sup>399</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 780.

<sup>400</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 780.

<sup>401</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 33.

gehouden worden met de ernst van het gevaar, de graad van schuld van de dader, de bescherming van de maatschappij en de gevolgen van de straf voor de dader.<sup>402</sup>

Omwille van de eenheid van fout wordt echter een objectief criterium vooropgesteld om te bepalen of de beklaagde strafrechtelijk aansprakelijk is. Zo moet het gedrag van de dader beoordeeld worden volgens de normaal zorgvuldige persoon en wordt de lichtste fout in aanmerking genomen. Deze objectieve beoordeling lijkt niet overeen te komen met het subsidiariteitsbeginsel, aangezien de gedraging van de beklaagde veel te snel tot een strafsancie zal leiden, terwijl het strafrecht slechts een uitzonderlijke rol mag vervullen.<sup>403</sup> De schuld van de dader moet dan op zijn minst vaststaan, waarbij een *in concreto* beoordeling noodzakelijk is.

Echter, zoals gebleken is uit de bespreking van het onachtzaamheids criterium, wordt de abstracte *bonus pater familias* toch meer subjectief ingevuld dan vooropgesteld wordt. Zo heeft het Hof van Cassatie toegestaan dat de beroepsbekwaamheid, de ervaring en de leeftijd bij de beoordeling mogen worden betrokken. De beoordeling of iemand zich onzorgvuldig heeft gedragen wordt dus meer geconcretiseerd. Dit kan zowel tot een strengere als een mildere toepassing van de zorgvuldigheidsnorm leiden.<sup>404</sup> Deze evolutie zou te wijten kunnen zijn aan het feit dat het strafrecht de neiging heeft meer subjectieve elementen te betrekken bij de beoordeling, gelet op de subjectieve invulling van 'onachtzaamheid' voor de eenheid van fout. Een rechtspraakanalyse waarbij de beslissingen van de strafgerichten en burgerlijke rechtbanken naast elkaar gelegd wordt, zou hier meer inzicht in kunnen brengen.

Bovendien, omdat het uiteindelijk de strafrechter is die bepaalt of de schadelijder recht heeft op een schadevergoeding, kan de rechter geneigd zijn de beklaagde te veroordelen om de benadeelde niet van deze vergoeding te beroven. Dit heeft als gevolg dat de strafwet streng zal toegepast worden. Ook dit is in strijd met het subsidiariteitsbeginsel.<sup>405</sup>

Samengevat kan gesteld worden dat het subsidiariteitsbeginsel onder druk komt te staan door de eenheid van fout. Om deze reden wordt er dan ook voor gepleit om de zware fout als criterium te hanteren binnen het strafrecht, in plaats van de *culpa levissima*. Ook zou de rechter dan op basis van eigen zorgvuldigheidscriteria kunnen oordelen of de beklaagde al dan niet aansprakelijk is. Hij is dan niet meer gebonden door de criteria die gehanteerd worden binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.<sup>406</sup>

---

<sup>402</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 33.

<sup>403</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 780.

<sup>404</sup> Zie *supra*.

<sup>405</sup> P. TRAEEST, "Verslag van de jaarvergadering van de Vereniging voor de Vergelijkende Studie van het Recht van België en Nederland", RW 2012-13, afl. 41, (1633) 1636.

<sup>406</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 303; moreel bestanddeel der misdrijven 1829-1831

Aldus werden reeds verschillende pogingen ondernomen om de eenheid van fout af te schaffen door middel van wetsvoorstellen, maar dit bleef telkens zonder gevolg.<sup>407</sup>

Bij het opstellen van het voorontwerp van Boek I van het nieuw Strafwetboek werd hieraan dan ook gehoor gegeven en wordt nogmaals geopteerd om een einde te stellen aan de eenheid van de strafrechtelijke en burgerlijke fout. Zo wordt voorgesteld om de 'zware fout' te hanteren voor misdrijven waarbij de schuldvorm bestaat uit een gebrek aan voorzorg en voorzichtigheid, met verwijzing naar het subsidiair karakter van het strafrecht. Er wordt dus 'een ernstig gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg' voorgesteld. Wel kan de wetgever afwijken van deze regel in bijzondere wetten, en toch de lichtste fout in aanmerking nemen.<sup>408</sup> Deze zware fout zal vervolgens afhangen van de regels die in de betrokken sector gebruikelijk zijn en van de werkelijke mogelijkheden van de beklagde.<sup>409</sup> De abstracte beoordeling van de normaal zorgvuldige persoon wordt zo dus vervangen door een subjectieve beoordeling.

#### 4.2. De objectiveringstendens binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht

Het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht heeft als voornaamste doelstelling de vergoeding van de schade. De benadeelde moet terug in zijn oorspronkelijke toestand hersteld worden door degene die aansprakelijk is voor het veroorzaken van de schade.<sup>410</sup> Het is dan ook vanzelfsprekend dat wanneer iemand een schadeverwekkende handeling stelt uit onzorgvuldigheid, hoe licht die ook is, hij die schade moet vergoeden, en niet degene die de schade lijdt en geen enkele fout heeft begaan.

Een tweede belangrijke functie is preventie. Het feit dat men aansprakelijk kan worden gesteld heeft een afschrikkende werking om bepaalde schadeveroorzakende gedragingen te stellen. Voor opzettelijke

---

<sup>407</sup> Wetsvoorstel (F. BELLOT, D. BACQUELAINE en C. BROTCORNE) tot instelling dualiteit vd strafrechtelijke en burgerlijke fout in het kader van onopzettelijke slagen en verwondingen..., *Parl. St.* Kamer, 2007-08 nr. 52-1170/001; Wetsvoorstel (A. LAGASSE) tot wijziging van artikel 4 voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, *Parl.St.* Kamer 1990-91, nr. 47K1607/001; Wetsvoorstel (J. MILQUET) tot invoeging van een artikel 1383bis in het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Senaat 1997-98, nr. 1-1085/001; Wetsvoorstel (N. T'SERCLAES, J.-J. VISEUR en P. BEAUFAYS) tot invoeging van een artikel 1383bis in het Burgerlijk wetboek, *Parl.St.* Kamer 1997-98, nr. 49K1574/001; Wetsvoorstel (C. NYSENS) tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, inzake de burgerrechtelijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid, *Parl.St.* Senaat 1999-2000, nr. 2-298/001.

<sup>408</sup> J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE, M. TAEYMANS, *Voorstel Commissie voor de Hervorming van het Strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I Van het Strafwetboek*, Die Keure, 2017, 49.

<sup>409</sup> J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE, M. TAEYMANS, *Voorstel Commissie voor de Hervorming van het Strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I Van het Strafwetboek*, Die Keure, 2017, 49-50.

<sup>410</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 7-8; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 31-32.

misdrijven is het strafrecht hier echter beter voor geschikt. Voor onopzettelijke gedragingen kan het aansprakelijkheidsrecht wel een invloed hebben wat de preventie betreft.<sup>411</sup>

Sinds de twintigste eeuw is het aansprakelijkheidsrecht beginnen evolueren naar een meer objectieve benadering. Waar vroeger de focus lag op de individuele aansprakelijkheid, is het schuldbegrip meer en meer op de achtergrond geraakt. Zo wordt de vergoedende functie van het aansprakelijkheidsrecht de dag van vandaag als zeer belangrijk geacht. De uitbreiding naar objectieve aansprakelijkheden toont dit aan.<sup>412</sup>

Ook is er sprake van een objectivering van de aansprakelijkheid doordat de schuldstandaard zelf strenger wordt toegepast. Slechts een kleine verstrooidheid, onhandigheid, onwetendheid of nalatigheid is nodig om op burgerlijk vlak (en vaak ook strafrechtelijk vlak) veroordeeld te worden. Binnen de rechtspraak worden deze tekortkomingen strenger beoordeeld, wat sneller tot aansprakelijkheid leidt. Zo kan verwezen worden naar de koppigheid waarmee aan het abstract criterium van de *bonus pater familias* wordt vastgehouden. Persoonlijke kenmerken mogen in principe niet betrokken worden, waardoor de kans soms groter is dat iemand niet gehandeld zal hebben als een normaal zorgvuldig persoon. Dit is voordelig voor het slachtoffer, die zijn schade vergoed wil zien. Hoewel deze manier van beoordelen in overeenstemming is met de wet en de voorbereidende werken, toch kan geoordeeld worden dat een fout meer moet zijn dan het noodzakelijk gevolg van de menselijke onvolmaaktheid.<sup>413</sup>

Wanneer daarentegen de beroepsbekwaamheid betrokken wordt, kan besloten worden dat het criterium van de normaal zorgvuldig persoon strenger wordt ingevuld, ook al is het een persoonlijk kenmerk. Iemand met professionele vaardigheden zal aldus binnen de uitoefening van zijn beroep sneller aansprakelijk gesteld worden, wat ook wijst op een toenemende objectivering.<sup>414</sup>

Deze algemene objectiveringstendens in het aansprakelijkheidsrecht is aldus niet verenigbaar met het strafrecht. De schadeverwekker wordt objectief benaderd waardoor sneller tot aansprakelijkheid besloten wordt. Binnen het strafrecht daarentegen, moeten strafsancities zo zelden mogelijk worden toegepast en wordt bijgevolg de dader subjectief benaderd, wat voortvloeit uit het subsidiariteitsbeginsel.<sup>415</sup>

---

<sup>411</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 7-8; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 31-32.

<sup>412</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 12; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 36.

<sup>413</sup> D. SIMOENS, "Hoofdlijnen in de evolutie van het aansprakelijkheidsrecht", *RW* 1980-81, (1961) 1982-1984; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 26.

<sup>414</sup> M. KRUIHOF, "Wie is aansprakelijk voor schade veroorzaakt door onveilige producten?" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (143) 188.

<sup>415</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, (767) 781.

Ook hier kan echter aangehaald worden dat het beoordelingscriterium van de *bonus pater familias* subjectiever lijkt te worden. De vraag kan dan gesteld worden in hoeverre de objectivering van het aansprakelijkheidsrecht een invloed heeft op het strafrecht, en of het niet eerder het strafrecht is die een invloed uitoefent op het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.

## Afdeling 4. Conclusie

In dit hoofdstuk werd de ontwikkeling van de eenheid van strafrechtelijke en de buitencontractuele fout besproken. De strafrechtelijke onachtzaamheid en de burgerlijke onzorgvuldigheid werden hierbij in hun historische context geplaatst. Op basis van dit onderzoek kan volgende globale evolutie geschetst worden:

Tijdens de periode van het Romeins Recht en de Middeleeuwen was het strafrecht en het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht zodanig met elkaar verwoven, dat een misdrijf zowel gevolgen had voor het straffende aspect, als het vergoedende aspect. Er is in die zin reeds sprake van een 'eenheid van fout' omdat eenzelfde (onzorgvuldige) gedraging zowel aanleiding geeft tot een boete als een schadevergoeding.

Geleidelijk aan is het strafrecht en het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht zich verder van elkaar gaan verwijderen. Hierdoor is men binnen beide rechtstakken een andere invulling gaan geven aan het concept 'onachtzaam' of 'onzorgvuldig' gedrag. Zo was op het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw de strafrechtelijke 'onachtzaamheid' een subjectief begrip, en de burgerlijke 'onzorgvuldigheid' een objectief begrip.

Op het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw stelt het Hof van Cassatie dan toch een eenheid van fout vast, wat als gevolg heeft dat de invulling van 'onachtzaamheid' en 'onzorgvuldigheid' identiek is, en moet zijn. Zo impliceert 'onachtzaamheid' en 'onzorgvuldigheid' een toetsing aan de normaal, zorgvuldige persoon, de 'goede huisvader', of de *bonus pater familias*. In theorie is dit een abstract, objectief begrip waarbij in principe geen persoonlijke kenmerken van de dader in aanmerking worden genomen. Bij de bespreking van dit concept is evenwel gebleken dat de rechtspraak soms naar een meer subjectieve invulling van het onachtzaamheidsbegrip neigt, wat meer in de lijn ligt van het persoonlijk karakter van het strafrecht.

Het in aanmerking nemen van deze persoonlijke kenmerken leidt evenwel niet noodzakelijk tot een mildere toepassing van het beoordelingscriterium. Zo kan de beroepsbekwaamheid en de fysieke toestand ertoe leiden dat de betrokkene zich zorgvuldiger moest gedragen dan de normaal zorgvuldige persoon. Anderzijds wordt ook soms rekening gehouden met kenmerken zoals leeftijd of gebrek aan ervaring, die dan weer tot gevolg hebben dat de algemene zorgvuldigheidsnorm milder toegepast wordt.

Verder brengt de eenheid van fout met zich mee dat de beslissing van de strafrechter bepaalt of de schadelijder al dan niet recht heeft op een vergoeding. Dit procesrechtelijk gevolg toont aan dat de eenheid van fout een niet te onderschatten impact heeft op het slachtoffer van een onachtzaamheidsmisdrijf. Het al dan niet verkrijgen van een schadevergoeding wordt overgelaten aan de strafrechter, die het subsidiariteitsbeginsel moet respecteren. Daar tegenover staat de objectiveringstendens binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht, waardoor sneller tot aansprakelijkheid besloten wordt. Om die reden is er dan ook kritiek en wordt er gepleit voor een terugkeer naar de dualiteit van fout.

Samengevat kan gesteld worden dat de eenheid van fout een kunstmatige gelijkstelling betreft van een beoordelingscriterium dat binnen beide rechtstakken op een andere manier wordt ingevuld. Het feit dat er momenteel een subjectivering van de *bonus pater familias* optreedt, zou kunnen wijzen op een evolutie die zich ingezet heeft naar een 'hechtere' eenheid van fout. De eens zo abstracte goede huisvader, die is overgenomen uit het burgerlijk recht, wordt zo beïnvloed door het subjectieve karakter van het strafrecht.

## Hoofdstuk 4. De strafrechtelijke fout *versus* de buitencontractuele fout

Uit het vorige hoofdstuk is gebleken dat de 'eenheid van fout' een andere omschrijving is voor 'de eenheid van onachtzaamheid/onzorgvuldigheid'. De 'fout' wordt dus gereduceerd tot onzorgvuldig gedrag. Dit hoofdstuk zal evenwel 'de fout' in zijn bredere betekenis behandelen, zowel vanuit het strafrecht als vanuit het burgerlijk recht. Het betreft dus een intern rechtsvergelijkend onderzoek, dat zal bijdragen tot een beter inzicht in de eenheid van fout.

De vergelijking zal bestaan uit twee afdelingen: In de eerste afdeling worden de bestanddelen van de fout binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en binnen het strafrecht toegelicht. In de tweede afdeling komen de schulduitsluitingsgronden binnen beide rechtstakken aan bod, die mee de inhoud bepalen van het concept van 'de fout'.

### Afdeling 1. De bestanddelen van de fout

Om een duidelijke opdeling te maken wordt het objectief en het subjectief element van de fout binnen beide rechtstakken naast elkaar gelegd. Zowel de buitencontractuele fout als de strafrechtelijke fout bestaan immers uit een objectief en een subjectief element. Het is dus op basis van deze opdeling dat de fout uit beide rechtstakken zal vergeleken worden.

Omdat 'de fout' een begrip is dat voornamelijk zijn toepassing vindt in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht, wordt dit begrip eerst besproken vanuit dit uitgangspunt.

#### 1. De buitencontractuele fout

De basisregel van het buitencontractuele aansprakelijkheid stelt dat de benadeelde recht heeft op schadeherstel wanneer hij kan aantonen dat hij schade heeft geleden die het gevolg is van een gedraging die aanleiding geeft tot aansprakelijkheid. Deze gedraging is veelal de fout, een maatschappelijk onaanvaardbare gedraging. In het Burgerlijk Wetboek ligt deze schuldaansprakelijkheid vervat in art. 1382-1383 BW.<sup>416</sup> Het foutbegrip omvat verder twee elementen, die hieronder uitgebreid besproken worden: een objectief en een subjectief element.<sup>417</sup>

---

<sup>416</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 47; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 12, 94.

<sup>417</sup> J. JEUNEHOMME, "Introduction à la théorie générale des obligations", *La Revue en ligne du Barreau de Liège* 2004, (1)162; S. VERECKEN, "Verbintenis uit onrechtmatige daad" in R. DE CORTE en B. DE GROOTE (eds.), *Privaatrecht in Hoofdlijnen*, Gent, Story Scientia, 2012, (706) 712.



## 1.1. Het objectief element

Binnen de buitencontractuele aansprakelijkheid betreft het objectief element van de fout een onrechtmatige gedraging. Dit wordt ook wel het materieel element genoemd en heeft betrekking op de daad.<sup>418</sup> Deze kan in twee verschijningsvormen opgedeeld worden: de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm of de overtreding van de wet.<sup>419</sup>

### 1.1.1. De schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm

#### a. Algemeen

Wat kan begrepen worden onder 'de algemene zorgvuldigheidsnorm' werd hiervoor reeds aangehaald. Samengevat is de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm een overtreding van juridische of niet-juridische normen die gelden in een samenleving. Het is een gedraging die niet aanvaard wordt. Wie zich niet gedraagt zoals een normaal zorgvuldig persoon geplaatst in dezelfde omstandigheden, overtreedt de algemene zorgvuldigheidsnorm.<sup>420</sup>

De overtreding van de algemene zorgvuldigheidsnorm is een inspanningsverbintenis. Dit betekent dat iemand slechts aansprakelijk kan worden gesteld als hij niet de inspanningen heeft geleverd die van een normaal zorgvuldig persoon zou verwacht worden.<sup>421</sup>

#### b. Voorzienbaarheid van de schade

Opdat iemand aansprakelijk kan zijn omwille van zijn onzorgvuldig gedrag dient de schade voorzienbaar te zijn.<sup>422</sup> Over de draagwijdte van deze vereiste is in de rechtsleer onenigheid. Zo wordt geoordeeld dat de voorzienbaarheid een afzonderlijke voorwaarde voor het bestaan van de fout is. Het is in die zin een zelfstandig criterium.<sup>423</sup> Soms wordt de vereiste van de voorzienbaarheid van de schade bij het subjectief element geplaatst. Voorzien betekent iets op voorhand zien, en zich erop voorbereiden. De

---

<sup>418</sup> M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 15.

<sup>419</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 48; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 126.

<sup>420</sup> B. BOUCKAERT en M. VAN HOECKE, *Inleiding tot het recht*, Leuven, Acco, 2009, 275-276.

<sup>421</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 142.

<sup>422</sup> Cass. 12 november 1951, *Arr. Cass.* 1952, 118.

<sup>423</sup> L. CORNELIS, *Beginnels van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 41 ev.

schadeverwekker moet zijn daden dus kunnen inschatten, wat neerkomt op de toerekenbaarheid.<sup>424</sup> De voorzienbaarheidsvereiste is in dit opzicht geen onderdeel van het objectief element van de fout, maar van het subjectief element

Voorzienbaarheid van de schade wordt echter veelal beschouwd als een onderdeel van de algemene zorgvuldigheidsnorm.<sup>425</sup> Ook ik deel deze mening, aangezien de goede huisvader zich 'zorgvuldig' en 'vooruitziend' moet gedragen. Om deze reden werd de voorzienbaarheid van de schade reeds besproken in het vorige hoofdstuk.

### 1.1.2. De overtreding van de wet

#### a. Algemeen

Wanneer iemand een rechtsnorm overtreedt die een bepaald gedrag voorschrijft, begaat hij een onrechtmatige daad.<sup>426</sup> In tegenstelling tot de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm, is de overtreding van de wet een resultaatsverbintenis.<sup>427</sup> Zo kan gesteld worden dat elke normale persoon de wetten naleeft, waardoor elke overtreding van de wet automatisch onzorgvuldig gedrag uitmaakt.<sup>428</sup> Bij het overtreden van wetgeving dient er bijgevolg geen toepassing meer gemaakt te worden van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Men gaat er van uit dat een normaal vooruitziend en zorgvuldig persoon alle wetsbepalingen naleeft. Dit is dus een eenvoudige manier om een onrechtmatige gedraging te bewijzen.<sup>429</sup> Om die reden wordt bovendien niet meer nagegaan of de schade voorzienbaar was, want ook al was er geen schade te voorzien, de algemene zorgvuldigheidsnorm is in elk geval geschonden.<sup>430</sup>

Er is wel nog een toetsing aan de algemene zorgvuldigheidsnorm vereist wanneer de wetsbepaling voorschrijft dat er een bepaalde inspanning verwacht wordt. Er is dan ook sprake van een

---

<sup>424</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 32.

<sup>425</sup> Brussel 6 november 1991, *J.L.M.B.* 1992, 1135; M. DEBAENE, "Dient de Bonus Pater Familias groene vingers te hebben?", *T. Vred.* 2003, afl. 7, (330), 332; G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 33; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 133-134.

<sup>426</sup> Cass. 25 maart 2010, *Arr.Cass.* 2010, 920.

<sup>427</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 142.

<sup>428</sup> L. CORNELIS, *Beginnels van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 59-61.

<sup>429</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 138.

<sup>430</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 23.

inspanningsverbintenis. Dit komt voornamelijk voor bij bepalingen die de verplichting opleggen om veiligheidsmaatregelen te treffen. Het is evenwel niet altijd duidelijk of een inspanning leveren hierbij voldoende is. Soms wordt de overtreding van zo een bepaling toch automatisch als fout aanzien, waardoor de aansprakelijkheid zal neigen naar een objectieve aansprakelijkheid. Toch gaat het om foutaansprakelijkheid omdat men zich kan bevrijden.<sup>431</sup>

#### *b. De overtreding van de strafwet*

Een strafrechtelijk misdrijf is per definitie een overtreding van een wettelijke bepaling, waardoor het binnen het burgerlijk recht een onrechtmatige gedraging uitmaakt.<sup>432</sup> Dit heeft als gevolg dat de partij die de aansprakelijkheidsvordering instelt het bewijs zal moeten leveren van het bestaan van elk van de bestanddelen van het misdrijf.<sup>433</sup>

Om iemand buitencontractueel aansprakelijk te stellen op grond van het schenden van een onachtzaamheidsmisdrijf, zal de eiser beroep kunnen doen op de schending van de wet om de fout aan te tonen. Omdat het evenwel een onachtzaamheidsmisdrijf betreft, zal de eiser ook de bestanddelen van de strafbepaling moeten bewijzen, waaronder de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm.<sup>434</sup>

Er is bij het overtreden van de strafwet vereist dat het bewijs geleverd wordt van alle toepassingsvoorwaarden van de strafbepaling. De constitutieve bestanddelen van het misdrijf werden hiervoor al besproken. Deze bestaan uit een materieel element en een moreel element. Ook dient het misdrijf toerekenbaar te zijn aan de dader. Dit wil zeggen dat de dader besef moet hebben gehad over zijn handelingen en de gevolgen ervan kan inschatten.

Om in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht beroep te kunnen doen op het misdrijf als onrechtmatige daad, is evenwel niet vereist dat er ook over de toerekenbaarheid gebogen wordt. Het is

---

<sup>431</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 104.

<sup>432</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 111.

<sup>433</sup> Zie Cass. 14 juni 1971, *Arr. Cass.* 1971, 1022; Zie Cass. 14 december 2001, *JT* 2002, 261; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 103.

<sup>434</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingsystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 39-40.

slechts bepalend of de wet is overtreden.<sup>435</sup> Zo kan er een schadevergoeding gevorderd worden voor schade die door een misdrijf werd veroorzaakt, maar eigenlijk geen misdrijf is.<sup>436</sup>

Het begrip 'misdrijf' kan aldus op twee manieren ingevuld worden: enerzijds is er het misdrijf in de zin van een strafrechtelijk sanctioneerbare inbreuk, als grondslag voor bestraffing en anderzijds is er het misdrijf in de zin van een wettelijke strafbaarstelling, als grondslag voor een burgerlijke rechtsvordering.<sup>437</sup> Het misdrijf als grondslag voor bestraffing vereist steeds toerekenbaarheid als constitutief element. Het misdrijf als grondslag voor een burgerlijke rechtsvordering stelt dit vereiste niet voorop.<sup>438</sup> Zo kan een minderjarige in het burgerlijk recht aansprakelijk gesteld worden op grond van art. 1382-1383 BW omwille van het plegen van een misdrijf.<sup>439</sup> In het strafrecht daarentegen, zijn minderjarigen in beginsel schuldontbekwaam, waardoor de daad niet aan hen kan worden toegerekend. Bijgevolg zal er geen sprake zijn van een misdrijf in hoofde van deze minderjarige.<sup>440</sup>

Het is dus niet de strafrechtelijke aansprakelijkheid die leidt tot buitencontractuele aansprakelijkheid, maar louter het feit dat de strafwet is overtreden. Schending van de (straf)wet valt dan ook onder het objectieve element van de buitencontractuele fout, wat betekent dat het subjectieve element nog moet vastgesteld worden. Er kan dus reeds besloten worden dat de strafrechtelijke fout niet honderd procent samenvalt met de buitencontractuele fout.

## 1.2. Subjectief element

De foutaansprakelijkheid steunt op de schuld, waarbij de wilsvrijheid een belangrijke rol speelt. Zo vereist foutief gedrag dat iemand de keuze had om dit gedrag te stellen.<sup>441</sup> Met andere woorden, de onrechtmatige daad moet toerekenbaar zijn aan de dader. De dader moet dus gehandeld hebben uit vrije wil en inzicht gehad hebben in zijn handelen.<sup>442</sup> Dit is een subjectief bestanddeel omdat rekening wordt gehouden met de

---

<sup>435</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU en A. VANDEPLAS (eds.), *Om deze redenen. Liber amoricum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 202-205.

<sup>436</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU en A. VANDEPLAS (eds.), *Om deze redenen. Liber amoricum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 204-205.

<sup>437</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU en A. VANDEPLAS (eds.), *Om deze redenen. Liber amoricum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 204-205.

<sup>438</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU en A. VANDEPLAS (eds.), *Om deze redenen. Liber amoricum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 205.

<sup>439</sup> zie *infra*

<sup>440</sup> zie *infra*

<sup>441</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 147.

<sup>442</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 147-149.

specifieke geestestoestand van de schadeverwekker.<sup>443</sup> Het subjectief of moreel element heeft dus betrekking op de persoon.

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen de schuldbekwaamheid en de verwijtbaarheid.

### 1.2.1. Schuldbekwaamheid

Schuldbekwaamheid slaat op de algemene geestesgesteldheid van iemand. Iemand is schuldbekwaam wanneer hij over voldoende geestesvermogen beschikt om de draagwijdte van zijn daden te kunnen beseffen. Het probleem van schuldbekwaamheid situeert zich daarom bij jonge kinderen en geestesgestoorden.<sup>444</sup> Ook kan een tijdelijk ziekteverschijnsel, alcohol en drugs ervoor zorgen dat iemand schuldontbekwaam is. Iemand die zichzelf echter op foutieve wijze in een situatie van verminderd bewustzijn brengt, kan zich niet beroepen op zijn schuldontbekwaamheid.<sup>445</sup> De schuldbekwaamheid is een voorwaarde om vervolgens na te gaan of de handeling ook verwijtbaar is aan de dader.<sup>446</sup>

Wat minderjarigen betreft, wordt algemeen aangenomen dat kinderen pas schuldbekwaam zijn eens zij de 'jaren des ondersheids' bereikt hebben.<sup>447</sup> Hiermee wordt bedoeld dat het kind in staat moet zijn om goed van kwaad te onderscheiden, zijn handelen te controleren en de gevolgen van zijn handelen te kunnen inschatten. Dit wordt door de rechter *in concreto* beoordeeld.<sup>448</sup> Wanneer een schuldontbekwame minderjarige schade veroorzaakt, kan het slachtoffer geen beroep doen op art. 1382-1383 BW. Wel heeft de wetgever alternatieve aansprakelijkheidsgronden voorzien zodat het slachtoffer toch vergoed zou worden. Zo kunnen de ouders op grond van art. 1384 tweede lid BW aangesproken worden. Ook kunnen onderwijzers en ambachtslieden aansprakelijk gesteld worden op grond van art. 1384 vierde lid BW.<sup>449</sup>

---

<sup>443</sup> Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere 6; L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 21.

<sup>444</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 95.

<sup>445</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 9.

<sup>446</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 147.

<sup>447</sup> Cass. 30 mei 1969, *RGAR* 1970, 8416; Cass. 3 mei 1978, *Arr.Cass.* 1978, 1037-1039; Cass. 16 februari 1984, *Arr.Cass.* 1984, 744-750.

<sup>448</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 153.

<sup>449</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 50.

Ook wat geestesgestoorden betreft, oordeelt de rechter *in concreto* of iemand zich in een staat van krankzinnigheid bevindt. De schuldontbekwaamheid moet volledig zijn, maar niet noodzakelijk blijvend.<sup>450</sup> Wanneer een geestesgestoorde schade veroorzaakt, kan het slachtoffer zich ook hier op een alternatieve aansprakelijkheidsgrond beroepen, namelijk art. 1386bis BW. De rechter zal dan zelf oordelen over de schadevergoeding op basis van de vermogenstoestand van de partijen en de billijkheid.<sup>451</sup>

Omdat schuldontbekwaamheid een onderdeel van de fout is, moet dit in de regel bewezen worden door de schadelijder. Vaak is het evenwel zo dat de schuldontbekwaamheid feitelijk vermoed wordt, waardoor de schadeverwekker op geloofwaardige wijze moet aantonen dat hij schuldontbekwaam is.<sup>452</sup> Bij de beoordeling van de schuldontbekwaamheid worden persoonlijke kenmerken zoals leeftijd en mentale ontwikkeling wel in aanmerking genomen.

### 1.2.2. Verwijtbaarheid

Verwijtbaarheid of toerekenbaarheid slaat op de concrete toestand van de schadeverwekker tijdens het plegen van de onrechtmatige daad.<sup>453</sup> Dit houdt in dat de dader beseft heeft over de concrete schadeverwekkende handelingen dat hij uit vrije en bewuste wil heeft gehandeld.<sup>454</sup> De schadelijder die de fout moet bewijzen, zal aldus moeten aantonen dat het onrechtmatig gedrag de schadeverwekker kan verweten worden.<sup>455</sup> Het onderscheid met schuldontbekwaamheid is dat de vrije wil in principe tijdelijk aangetast is. De storing is van voorbijgaande aard.<sup>456</sup>

Opdat een gedraging aan iemand toerekenbaar kan zijn, moet hij deze gedraging gewild hebben.<sup>457</sup> Indien zijn gedraging niet gewild was, is de handeling het gevolg van externe factoren en kan het niet aan hem

---

<sup>450</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 157-158.

<sup>451</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 51.

<sup>452</sup> Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere 9, A. CATALDO, A. PÜTZ, M. CADELLI, N. COLETTE-BASECQZ, N. ESTIENNE, B. FOSSÉPREZ, B. GOFFAUX, R. MARCHETTI en E. MONTERO, *Trois conditions pour une responsabilité civile: sept regards*, Limal, Anthemis, 2016, 13.

<sup>453</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 5.

<sup>454</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 19

<sup>455</sup> Zie Cass. 18 januari 1963 *Pas.* 1963, I, 575.; G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 19-20.

<sup>456</sup> L. CORNELIS, *Beginnelen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 28.

<sup>457</sup> Cass. 10 april 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 729; Cass. 6 mei 1963 *pas* 1963, I, 943.

worden toegerekend.<sup>458</sup> Het verlies van de vrije wil wordt *in concreto* beoordeeld. Er wordt rekening gehouden met de persoonlijkheid van de schadeverwekker, aangezien dit de toerekeningsvatbaarheid betreft.<sup>459</sup>

In principe komt de verwijtbaarheid neer op de afwezigheid van de schulduitsluitingsgronden dwaling en dwang.<sup>460</sup> Deze schulduitsluitingsgronden zijn omstandigheden waarbij de vrije wil aangetast is. Deze hebben als gevolg dat de daad niet toerekenbaar is aan de schadeverwekker.<sup>461</sup>

Tot slot zijn er verschillen op te merken naargelang het objectief bestanddeel van de fout de overtreding van de wet betreft dan wel de schending van de zorgvuldigheidsnorm.

a. *Schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm*

De vereiste van verwijtbaarheid is minder relevant bij de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Bij de beoordeling van het gedrag van de normaal zorgvuldige persoon wordt immers al nagegaan of de schadeverwekker een vrije wil had op het ogenblik van het plegen van de feiten.

Ook hier zijn de schulduitsluitingsgronden relevant. De schadeverwekker kan de dwaling of de dwang<sup>462</sup> invoeren om aan aansprakelijkheid te ontsnappen. De geloofwaardigheid van het bestaan van zo een schulduitsluitingsgrond aantonen is hierbij voldoende.<sup>463</sup> Als de schadelijder dit dan niet kan weerleggen zal er geen sprake meer zijn van een fout omdat er geen vrije wil was. De daad kan niet toegerekend worden aan de schadeverwekker. Hieruit kan afgeleid worden dat de algemene zorgvuldigheidsnorm en de schulduitsluitingsgronden twee kanten van dezelfde munt zijn:

- Het bewijs van een schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm impliceert de afwezigheid van schulduitsluitingsgronden. De schadeverwekker handelt dan uit vrije wil en de gedraging is verwijtbaar.

---

<sup>458</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 28.

<sup>459</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 29.

<sup>460</sup> Binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht worden dit ook wel 'rechtvaardigingsgronden' genoemd, zie *infra*

<sup>461</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 27-28.

<sup>462</sup> Zie *Infra*

<sup>463</sup> I. CLAEYS, "Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden" in B. TILLEMANS, I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, (1) 15.

- Het bewijs van een schulduitsluitingsgrond impliceert dat er geen schending is van de algemene zorgvuldigheidsnorm. De schadeverwekker handelt dan niet uit vrije wil en de gedraging is niet verwijtbaar.

Ook wordt soms geoordeeld dat de voorzienbaarheid van de schade een verwijtbaarheidsvereiste is. Dit werd hiervoor reeds besproken.

#### *b. De overtreding van de wet*

De loutere overtreding van de wet is niet voldoende om te spreken van een fout in de zin van art. 1382-1383 BW. Er is ook nog een subjectief of moreel element vereist. Dit moreel element betreft het 'willens en wetens' overtreden van de wet. Enkel zo zal de daad toerekenbaar zijn aan de schadeverwekker.<sup>464</sup> Zo heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat de materiële overtreding van de wet als fout kan beschouwd worden, indien deze overtreding willens en wetens werd begaan.<sup>465</sup>

Het moreel element bestaat dus uit twee componenten: 'willens', de wil om de gedraging te stellen en 'wetens', het bewust handelen. De schadeverwekker moet hierbij niet noodzakelijk bewust zijn van het feit dat hij de wet overtreedt. Hij moet zich louter bewust geweest zijn van zijn concrete gedraging. Dit 'wetens en willens' overtreden van de wet sluit de dwaling en de dwang uit.<sup>466</sup>

In de praktijk ligt de bewijslast echter niet bij de eiser maar bij de schadeverwekker. Men gaat er van uit dat de daad automatisch aan de schadeverwekker toerekenbaar is wanneer hij de wet overtreedt. Er wordt vermoed dat de dader wetens en willens handelde.<sup>467</sup> Bij overtreding van de wet komt de beoordeling van

---

<sup>464</sup> L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 59-61.; G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 21.

<sup>465</sup> Cass. 10 april 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 729; ; Cass. 22 september 1988, *Arr. Cass.* 1988-89, 94; Cass. 3 oktober 1994, *Arr. Cass.* 1994, 807; H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 49.

<sup>466</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 22.

<sup>467</sup> Cass. 22 september 1988, *RW*, 1989-90, 433; M. DEBAENE, P. DEBAENE, "De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad" in L. DE KEYSER, E. DIRIX, CH. SLUYTS en A. VAN GELDER (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005, losbl., 19; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 137.



het subjectief element dus veelal niet aan bod, omdat de fout automatisch wordt afgeleid uit de wetsinbreuk.<sup>468</sup>

Hierop is kritiek omdat de schadelijder de fout moet aantonen, wat inhoudt dat hij het objectief en het subjectief element moet bewijzen.<sup>469</sup>

De verweerder kan wel aantonen dat de overtreding van de norm het gevolg is van omstandigheden buiten zijn wil. Hij zal hiervoor het bewijs moeten leveren van een schulditsluiting zoals dwang of dwaling.<sup>470</sup> Hierbij is bovendien vereist dat de dwaling en de dwang onoverkomelijk was, wat wilt zeggen dat de normaal zorgvuldig persoon in dezelfde omstandigheden geplaagd zou worden of niet kon weerstaan aan de dwang.<sup>471</sup>

Tot slot is het niet vereist dat enige schade voorzienbaar moet geweest zijn omdat de overtreding van de wet op zich onrechtmatig is. Er moet niet worden nagegaan of een normaal zorgvuldig persoon in dezelfde omstandigheden ook de wet zou overtreden hebben. De overtreding van de wet leidt tot een fout, ongeacht of de schade voorzienbaar was.<sup>472</sup>

## 2. De strafrechtelijke fout

In bepaalde strafrechtswetgeving<sup>473</sup> wordt met 'de fout' het onachtzaam gedrag of de overtreding van de wet bedoeld. In andere rechtsleer wordt 'de fout' als synoniem voor het moreel element gehanteerd.<sup>474</sup> Op die manier trekken de auteurs een parallel met het burgerlijk recht op basis van fout, schade, causaal verband. Bijvoorbeeld het misdrijf onopzettelijke slagen en verwondingen kan op die manier vergeleken worden met art. 1382 BW. Ook binnen de rechtspraak wordt soms verwezen naar 'de fout' als moreel element bij

---

<sup>468</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 20.

<sup>469</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 31.

<sup>470</sup> H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 103; Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere 25; I. CLAEYS, "Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden" in B. TILLEMANS, I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, (1) 15.

<sup>471</sup> zie *infra*

<sup>472</sup> G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 23.

<sup>473</sup> P. TRAEEST, "Strafrechtelijke aspecten" in I. CLAEYS en R. STEENNOT (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, 767-811.

<sup>474</sup> VANDERMEERSCH, D., *Eléments de droit pénal et de procédure pénale*, Brussel, La Chartre, 2009, 155.

onopzettelijke slagen en verwondingen.<sup>475</sup> Tot slot zijn er ook auteurs die een nieuwe categorisatie van het moreel element voorstellen op basis van 'de fout'.<sup>476</sup>

Door het gebruik van deze terminologie kan zo verklaard worden waarom gesproken wordt van de eenheid van 'fout', in plaats van 'onachtzaamheid'. Zoals hiervoor is gebleken, omvat 'de fout' echter meer dan louter de onzorgvuldige gedraging.

In dit hoofdstuk wordt dan ook 'de strafrechtelijke fout' in de zin van 'strafrechtelijke aansprakelijkheid' besproken. Hierbij moeten alle constitutieve bestanddelen van het misdrijf vervuld zijn en niet enkel de onachtzaamheid of het onachtzaam gedrag. Bovendien is het noodzakelijk dat de daad toerekenbaar is aan de dader. 'Schuld' is dus ook vereist. Het is dus de strafrechtelijke fout als grondslag tot bestraffing die ik zal vergelijken met de buitencontractuele fout. In die zin kan de strafrechtelijke fout gelijkgesteld worden aan het misdrijf<sup>477</sup>.

Omdat de constitutieve elementen van het misdrijf reeds besproken zijn in hoofdstuk 1, zal dit onderdeel voornamelijk de verschillen en gelijkenissen met de buitencontractuele fout behandelen.

## 2.1. Objectief element

### 2.1.1. Het materieel element van het misdrijf

Het materieel element wordt ook wel het objectief element genoemd. Het is de uiterlijk waarneembare verschijningsvorm van het misdrijf.<sup>478</sup>

In het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht kan zowel een handelen als nalaten als foutief aangemerkt worden. Dit vloeit voort uit art. 1382 (handelen) en 1383 (nalaten) BW. Zo zijn er wettelijke normen die bepaalde handelingen verplichten. Als men dit niet eerbiedigt, is er sprake van een onrechtmatige daad door niet-handelen. Ook kan er volgens de zorgvuldigheidnorm een bepaalde gedraging geboden zijn.<sup>479</sup>

Een belangrijk verschil met het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht is dat bij het strafrecht het materieel element gespecificeerd is in de delictsomschrijving. Bij het buitencontractueel

---

<sup>475</sup> Cass. 11 december 2002, *Verkeersrecht* 2003, 109.

<sup>476</sup> A. WEYEMBERGH, en L. KENNES, *Droit pénal spécial*, Limal, Anthemis, 2011, 13 ev.

<sup>477</sup> Het misdrijf als grondslag voor bestraffing.

<sup>478</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 52.

<sup>479</sup> H. VANDENBERGHE, "Recente ontwikkelingen bij de foutaansprakelijkheid" in H. COUSY en H. VANDENBERGHE (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 48.

aansprakelijkheidsrecht vallen alle mogelijke gedragingen van handelen of nalaten onder het toepassingsgebied.

Verder kan opgemerkt worden dat het materieel element niet volledig samenvalt met het objectief element uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. Waar het materieel element een loutere gedraging omschrijft, wordt met het objectief element een onrechtmatige gedraging bedoeld. Het onrechtmatig karakter is dus al aanwezig, wat nog niet noodzakelijk zo is bij het materieel element van een misdrijf. Zo is de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm een onrechtmatige daad, terwijl iemand een duw geven slechts onrechtmatig zal zijn als dit minstens uit onachtzaamheid was. Het moreel element is binnen het strafrecht dus een vereiste om van een 'onrechtmatige daad' te kunnen spreken. Binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht ligt deze vereiste verrat in de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm.

Binnen het strafrecht zal de verweerder een bevrijdingsgrond moeten aanvoeren die geloofwaardig is en moet het Openbaar Ministerie deze grond onderuit halen. Het is dus het Openbaar Ministerie die de bewijslast draagt.<sup>480</sup> Dit is dus een verschil met de overtreding van de wet uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. In dit geval zal de verweerder het bewijs moeten leveren van het bestaan van schulduitsluitingsgronden.<sup>481</sup>

### 2.1.2. Reglementaire misdrijven

Binnen het strafrecht worden de zogezegde 'materiële inbreuken' of reglementaire misdrijven soms in een aparte categorie geplaatst. Dit zijn de misdrijven waarbij geen moreel element bepaald is in de delictomschrijving. Bij deze misdrijven kan het zuivere plegen van het materieel element, namelijk het overtreden van de strafbepaling, tot strafrechtelijke aansprakelijkheid leiden. Het moreel element wordt bij deze misdrijven vermoed, waardoor ze te onderscheiden zijn van opzettelijke misdrijven en onachtzaamheidsmisdrijven. De bewijslast wordt immers bij de dader gelegd, in plaats van het Openbaar Ministerie.

Om die reden kunnen deze misdrijven vergeleken worden met de overtreding van de wet als onrechtmatige daad binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. Ook bij overtreding van de wet leidt het loutere overtreden van de wet veelal tot aansprakelijkheid en wordt het moreel element immers vermoed. Men oordeelt dat de schadeverwekker wetens en willens de wet heeft overtreden. Hier kan aan toegevoegd

---

<sup>480</sup> Cass. 9 januari 1970, *Pas.* 1970, I, 394-396; Cass. 23 januari 1981, *Pas.* 1981, I, 550-551.

<sup>481</sup> I. CLAEYS, "Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden" in B. TILLEMANS, I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, (1) 15.

worden dat minstens onzorgvuldigheid vermoed wordt. De wet overtreden is immers minstens onzorgvuldig.

Bijgevolg kan gesteld worden dat zowel de reglementaire misdrijven uit het strafrecht als de schending van de wet uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht eigenlijk schendingen van de algemene zorgvuldigheidsnorm zijn. Een belangrijk verschil hierbij is de bewijslast. Vandaar dat reglementaire inbreuken beschouwd kunnen worden als onachtzaamheidsmisdrijven, zoals besproken in hoofdstuk 2.

Verder is het moreel element dat vereist wordt bij het overtreden van de wet zowel binnen het strafrecht als binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht het moreel of subjectief element van de fout. Het overtreden van de wet zelf is binnen beide rechtstakken een objectief element. Het is immers een uiterlijke gedraging.

Tot slot, wat de leer van Legros<sup>482</sup> betreft, kan deze vergelijking met de buitencontractuele fout verklaren waarom een moreel element niet zomaar voortvloeit uit de loutere overtreding van de wet, die Legros 'de fout' noemt. Ook binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht wordt immers een moreel element vermoed bij de schending van de wet. De materiële overtreding van de wet volstaat dus niet om als 'fout' in aanmerking te komen.

### 2.1.3. Zorgplichten uit de milieuwetgeving

Zoals besproken werd in hoofdstuk 2, zijn er binnen het milieurecht 'zorgplichten' die als inspanningsverbintenis kunnen gekwalificeerd worden. Er moet immers worden nagegaan of men de maatregelen genomen heeft die een normaal, zorgvuldig persoon zou nemen om schade aan het milieu te voorkomen. De vergelijking kan worden gemaakt met de schending van de wet binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht, waarbij deze wetsbepaling van de rechtsonderhorigen een bepaalde inspanning verwacht. De overtreding van de wet is dan geen resultaatsverbintenis, maar een middelenverbintenis.

## 2.2. Subjectief element

### 2.2.1. Het moreel element van het misdrijf

Het moreel element van het misdrijf wordt ook wel het subjectief element van het misdrijf genoemd.<sup>483</sup> Het is de psychologische relatie tussen dader en daad.

---

<sup>482</sup> Zie *supra* Hoofdstuk 2.

<sup>483</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 52.

a. Opzet

Opzet als moreel element betekent ‘wetens en willens’ handelen. Dit kan dus vergeleken worden met het moreel element dat vereist is bij het overtreden van de wet bij de buitencontractuele fout. De wetsovertreding wordt vermoed wetens en willens te zijn gepleegd. De vraag moet evenwel gesteld worden of dit ‘wetens en willens’ handelen wel gelijk te stellen is met ‘opzet’ uit het strafrecht.

‘Willens en wetens’ in de zin van ‘opzettelijk’ kan immers ook betekenis hebben in het aansprakelijkheidsrecht. Zo wordt opzet ingevuld als de bedoeling tot het berokkenen van schade. Opzet wordt aldus gekenmerkt door een intentioneel element.<sup>484</sup> Binnen het strafrecht daarentegen, wordt louter het ‘willens en wetens’ overtreden van de strafwet beoogt en niet noodzakelijk het veroorzaken van schade. Wel moest de dader de gevolgen gewild hebben, of minstens ze er op de koop toe bijgenomen hebben.<sup>485</sup>

In het Burgerlijk Wetboek zijn de artikelen over buitencontractuele aansprakelijkheid ondergebracht in het hoofdstuk dat luidt “Misdrijven en oneigenlijke misdrijven”. De ‘misdrijven’ hier zijn de opzettelijke gedragingen, de ‘oneigenlijke misdrijven’ zijn de onopzettelijke gedragingen. Verder besteedt het Burgerlijk Wetboek geen aandacht aan deze onderverdeling. De “misdrijven en oneigenlijke misdrijven” vallen immers beiden onder art. 1382 BW, waarbij de aard van de fout irrelevant is. Bijgevolg is de lichtste fout of de *culpa levissima* voldoende om aansprakelijk gesteld te worden.<sup>486</sup>

Hieruit kan afgeleid worden dat opzettelijke gedragingen binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht zo ingevuld kunnen worden dat ze onder de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm vallen. Een normaal zorgvuldig persoon zal immers niet opzettelijk iemand schade berokkenen. Wanneer men opzet kan bewijzen, is er dus automatisch voldaan aan het bewijs van de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Indien iemand een ander opzettelijk zou schaden, is het voldoende dat aangetoond wordt dat hij niet handelde zoals een normaal zorgvuldig persoon. Binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht zal het dus niet uitmaken of een gedraging al dan niet opzettelijk werd begaan. Zodra de algemene zorgvuldigheidsnorm is geschonden, is men aansprakelijk.

Het moreel element bij schending van de wet kan aldus zo ingevuld worden dat ‘wetens en willens’, onzorgvuldig gedrag niet uitsluit. Zo moet ‘wetens en willens’ zo ingevuld worden dat er een moreel element aanwezig moet zijn en dat dit zowel opzet als onzorgvuldigheid kan zijn, vergelijkbaar met het strafrecht.

---

<sup>484</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 263-264.

<sup>485</sup> A. CATALDO, A. PÜTZ, M. CADELLI, N. COLETTE-BASECQZ, N. ESTIENNE, B. FOSSÉPREZ, B. GOFFAUX, R. MARCHETTI en E. MONTERO, *Trois conditions pour une responsabilité civile: sept regards*, Limal, Anthemis, 2016, 48.

<sup>486</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 260.

## *b. Onachtzaamheid*

De onachtzaamheidsmisdrijven zijn het equivalent van de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. Wanneer een onachtzaamheidsmisdrijf wordt gepleegd, moet het Openbaar Ministerie de bestanddelen van het onachtzaamheidsmisdrijf aantonen, waaronder het materieel en het moreel element. Het moreel element is de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm.

Onachtzaamheid is een fout in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en is het moreel bestanddeel van onachtzaamheidsmisdrijven. Dit begrip van onachtzaamheid komt overeen met onzorgvuldigheid. Dit is de eenheid van fout.<sup>487</sup>

De schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm is binnen het strafrecht het vereiste moreel element. Het zou dus een subjectief geladen begrip moeten zijn, aangezien dit de psychologische band tussen de daad en de dader weergeeft. Binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht is de onzorgvuldigheid echter een objectief element. Het wordt als een onrechtmatige gedraging ingevuld.

Een ander verschil met het strafrecht is dat er verschillende vormen van onzorgvuldig gedrag bestaan, zoals de directe en de indirecte onachtzaamheid.<sup>488</sup>

### 2.2.2. De strafrechtelijke schuld

Zoals besproken in hoofdstuk 1 dekt het begrip 'schuld' vele ladingen. Schuld in de brede betekenis kan begrepen worden als het moreel element als schuldvorm en de toerekenbaarheid van de gedraging aan de dader. De toerekenbaarheid wordt soms als bijkomend constitutief bestanddeel van het misdrijf beschouwd.<sup>489</sup> Dit komt overeen met de toerekenbaarheid als subjectief element dat vereist is binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht om te kunnen spreken van een fout.

Zoals in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht is er bijgevolg sprake van enerzijds de schuldbekwaamheid en anderzijds de verwijtbaarheid.

## *a. Schuldbekwaamheid*

---

<sup>487</sup> M. RODRIGUEZ, "Het foutbegrip in het burgerlijk recht en het strafrecht en de implicaties voor het gezag van strafrechtelijk gewijsde" (noot onder Gent 13 maart 2013), *TBBR*, afl. 8, (397) 399.

<sup>488</sup> Zie *supra* Hoofdstuk 1.

<sup>489</sup> Zie *supra* Hoofdstuk 1.

Zoals in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht is schuldbequaamheid een vereiste om een fout te begaan, of hier specifiek, om een misdrijf te plegen. Schuldbekwamen kunnen het moreel element van het misdrijf niet realiseren. Wel kunnen ze worden vervolgd en aan een controlemechanisme worden onderworpen.<sup>490</sup>

De minderjarigheid lag vroeger vervat in art. 72 Sw., maar is opgeheven. Nu is de bepaling te vinden in de Jeugdbeschermingswet van 8 april 1965. Art. 36 4° van deze wet bepaalt dat iemand slechts strafrechtelijk aansprakelijk kan gesteld worden wanneer hij de leeftijd van achttien jaar bereikt heeft. De beoordeling van het oordeelsvermogen wordt dus niet aan de rechter overgelaten zoals in het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht.<sup>491</sup>

Hierop is een uitzondering, namelijk de uithandengeving vanaf zestien jaar. Dit betekent dat minderjarigen vanaf zestien jaar volgens het 'gewone strafrecht' kunnen worden vervolgd en bestraft. De schuldbequaamheid van minderjarigen is dus niet onvoorwaardelijk. Er geldt bovendien een wettelijk vermoeden dat minderjarigen schuldbequaam zijn. Op die manier worden minderjarigen niet onderworpen aan het strafrecht en kan een beschermingsmaatregel opgelegd worden.<sup>492</sup>

Geestesgestoorden zijn ook schuldbequaam. De krankzinnigheid of geestesstoornis heeft rechtsgrond in art. 71 Sw. Dit artikel stelt dat er geen misdrijf is wanneer de beklaagde op het tijdstip van de feiten leed aan een geestesstoornis. De geestesgestoorde kan bovendien worden geïnterneerd op grond van de Wet Bescherming Maatschappij.<sup>493</sup>

#### *b. Verwijtbaarheid*

Verwijtbaarheid houdt in dat de dader uit vrije en bewuste wil heeft gehandeld. Zowel gedragingen die opzettelijk als gedragingen die uit onachtzaamheid gepleegd zijn, impliceren deze vrije wil. Bij opzet is dit vanzelfsprekend omdat de gedraging 'wetens en willens' wordt gesteld. Bij onachtzaamheidsmisdrijven kan verwezen worden naar de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. De vaststelling dat de dader onzorgvuldig gehandeld heeft, impliceert immers dat er een vrije wil aanwezig was.

---

C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 137.

<sup>491</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 289.

<sup>492</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 290.

<sup>493</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 291

Bijgevolg, wanneer het moreel element is aangetoond, is ook voldaan aan de verwijtbaarheid. Zoals hiervoor is aangetoond, heeft de aanwezigheid van het moreel element ook nog tot gevolg dat er geen schulduitsluitingsgronden zijn. Anderzijds heeft de aanwezigheid van schulduitsluitingsgronden tot gevolg dat er geen moreel element aanwezig is omdat er geen vrije wil is.<sup>494</sup>

Wat de materiële inbreuken betreft, wordt de verwijtbaarheid vermoed aangezien het moreel element vermoed wordt.

## **Afdeling 2. De schulduitsluitingsgronden**

Tot nu toe werd behandeld hoe iemand aansprakelijk kan gesteld worden op grond van onachtzaamheid of onzorgvuldigheid. Hierbij zijn de voorwaarden voor zowel strafrechtelijke als burgerlijke aansprakelijkheid aangehaald. Voor de beklaagde wordt dan ook de mogelijkheid voorzien om aan deze aansprakelijkheid te ontsnappen via schulduitsluitingsgronden.

In deze afdeling wordt ingegaan op de schulduitsluitingsgronden die van toepassing kunnen zijn binnen het strafrecht. Daarna worden de schulduitsluitingsgronden binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht overlopen en hiermee vergeleken. Deze bevrijdingsgronden uit het burgerlijk recht zijn immers geïnspireerd op het strafrecht.

Omdat schulduitsluitingsgronden een begrip is dat in het strafrecht gehanteerd wordt en in het burgerlijk recht minder bekend is, worden de schulduitsluitingsgronden eerst binnen het strafrecht besproken.

### **1. De strafrechtelijke schulduitsluitingsgronden**

Schulduitsluitingsgronden zijn te onderscheiden van de rechtvaardigingsgronden. Rechtvaardigingsgronden zijn normen die in een concrete situatie een strafbare gedraging neutraliseren. Bijgevolg gaat de dader vrijuit omdat er geen rechtsgrond tot straffen meer aanwezig is, er is geen misdrijf voltrokken.<sup>495</sup> Voorbeelden van rechtvaardigingsgronden zijn de wettige verdediging, het hoger bevel,...

Schulduitsluitingsgronden daarentegen ontkrachten de verwijtbaarheid of toerekenbaarheid. Ze hebben als gevolg dat het misdrijf niet aan de dader kan worden verweten. Het betreft incidentele omstandigheden waardoor de wil van de dader aangetast is. Dit is het geval bij de schulduitsluitende overmacht of dwang en

---

<sup>494</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 287.

<sup>495</sup> L. DUPONT, "De constitutieve elementen van het misdrijf" in P. ARNOU en A. VANDEPLAS (eds.), *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplass*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 219.



de onoverkomelijke dwaling. Dit worden ook gronden van niet-toerekenbaarheid genoemd.<sup>496</sup> Soms worden de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid of onbekwaamheid ook toegevoegd aan de schulduitsluitingsgronden. Dit zijn de geestesstoornis en de minderjarigheid. Bovendien zijn de schulduitsluitingsgronden algemeen. Ze zijn van toepassing op alle misdrijven, inclusief misdrijven uit bijzondere wetten.<sup>497</sup>

Bij zowel de rechtvaardigingsgronden als de schulduitsluitingsgronden zal het gevolg zijn dat de dader vrijuit gaat. Het onderscheid bestaat uit de situering van de bevrijdingsgronden binnen de constitutieve elementen van het misdrijf. Zo kunnen rechtvaardigingsgronden gekoppeld worden aan de materiële gedraging. Het betreft de beoordeling van de al dan niet toelaatbaarheid of geoorloofdheid van een delictstypische gedraging. Hierbij wordt geen rekening gehouden met de persoon van de dader. Schulduitsluitingsgronden situeren zich daarentegen binnen het moreel verwijt, de subjectieve geestesgesteldheid van de dader. Het betreft dan ook een beoordeling van de persoon van de dader.<sup>498</sup>

Omdat de masterproef de onachtzaamheid als moreel element behandelt, zullen dan ook enkel de schulduitsluitingsgronden verder besproken worden, aangezien die hierop betrekking hebben. De gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid, namelijk de geestesstoornis en de minderjarigheid, zullen niet aan bod komen. Deze houden weinig tot geen verband met de onachtzaamheid en werden hiervoor al kort toegelicht.

## 1.1. Dwang

### 1.1.1. Begrip

Dwang of overmacht ligt vervat in art. 71 Sw:

*“Er is geen misdrijf wanneer de beschuldigde of de beklaagde op het tijdstip van de feiten leed aan een geestesstoornis die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden heeft tenietgedaan of wanneer hij gedwongen werd door een macht die hij niet heeft kunnen weerstaan.”*

---

<sup>496</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 72.

<sup>497</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 323.

<sup>498</sup> L. DUPONT, “De constitutieve elementen van het misdrijf” in P. ARNOU en A. VANDEPLAS (eds.), *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplass*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 219.

Geestesgestoordheid en dwang worden in hetzelfde artikel vermeld. Dit is doelbewust zo gedaan omdat de schuld van de dader in beide gevallen is uitgesloten aangezien hij niet anders kon handelen door aantasting van zijn wil.<sup>499</sup> De geestesgestoordheid werd hiervoor al besproken.

In het licht van het justitieplan van minister Koen Geens, wordt de onweerstaanbare dwang in het voorontwerp van Boek I van het Strafwetboek in een afzonderlijke bepaling geplaatst. Op die manier wordt bijgedragen aan de duidelijkheid en de accuraatheid van de formulering van schulduitsluitingsgrond.<sup>500</sup>

Dwang kan verder opgedeeld worden in fysieke en morele dwang. Er is sprake van fysieke dwang, ook wel materiële dwang genoemd, wanneer iemand door materiële of fysieke omstandigheden niet meer uit vrije wil kan handelen. In de praktijk betreft het vaak het toebrengen van onvrijwillige slagen en verwondingen bij verkeersongevallen waarbij er een storm of overstroming aan te pas komt. Materiële dwang kan dus het gevolg zijn van natuurkrachten, maar ook van ziekte, gedrag van een dier, feiten die door derden veroorzaakt worden of toeval.<sup>501</sup>

Morele dwang is een bedreiging met ernstig kwaad, dat de dader enkel kan vermijden door een misdrijf te begaan.<sup>502</sup>

### 1.1.2. Onweerstaanbaarheid

Overmacht of dwang als schulduitsluitingsgrond moet aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zo moet de dwang onweerstaanbaar zijn. Dit wordt ook expliciet vermeld in art. 71 Sw. Het Hof van Cassatie heeft gesteld dat de vrije wil van de dader vernietigd of volledig uitgeschakeld moet zijn geweest. Dit wordt streng beoordeeld. Zo is het niet voldoende dat er een loutere verzwakking was van de wilsvrijheid.<sup>503</sup>

De rechter zal oordelen over de onweerstaanbaarheid. Hierbij zal hij rekening houden met persoonlijke kenmerken van de dader, zoals zijn leeftijd, geslacht, psychologische toestand, maatschappelijke situatie,... Wel blijven emoties en driften die de wilsvrijheid zouden aantasten buiten beschouwing gelaten. Er wordt dus geen gebruik gemaakt van de abstracte figuur van de normaal voorzichtige en vooruitziende persoon. De

---

<sup>499</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 73.

<sup>500</sup> J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE, M. TAEYMANS, *Voorstel Commissie voor de Hervorming van het Strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I Van het Strafwetboek*, Die Keure, 2017, 87.

<sup>501</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 73.

<sup>502</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 324.

<sup>503</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 326, R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 74; Cass. 22 december 1981, Arr. Cass 1981-82,560.

rechter oordeelt op subjectieve wijze.<sup>504</sup> Dit blijkt verder uit de wet, waarin vermeld wordt dat het moet gaan om “een macht waaraan hij niet heeft kunnen weerstaan”. Het gedrag van de dader wordt dus *in concreto* beoordeeld.<sup>505</sup> Bovendien zou een beoordeling op basis van een abstract referentiepersoon neerkomen op een relatieve, in plaats van een absolute uitschakeling van de wilsvrijheid. Deze voorwaarde impliceert aldus dat een subjectieve toets noodzakelijk is.<sup>506</sup>

Deze *in concreto* toetsing moet evenwel genuanceerd worden. Zo wordt in de rechtspraak soms uitdrukkelijk verwezen naar het gedrag van de *bonus pater familias*.<sup>507</sup> Het Hof van Cassatie stelt evenwel geen duidelijke voorkeur voor een objectieve, dan wel subjectieve beoordeling voorop.<sup>508</sup>

Toch moeten er bepaalde grenzen gesteld worden aan de subjectieve beoordeling. De dwang moet immers uitwendig zijn. Daarom wordt geoordeeld dat correcties steeds mogelijk moeten blijven, wat inhoudt dat de beoordeling van de onweerstaanbaarheid in alle redelijkheid moet worden ingevuld. Eigenlijk zal de rechter zo subjectieve en objectieve elementen combineren. De rechter zal rekening houden met persoonlijke kenmerken, maar zal toch een corrigerende en objectieve maatstaf hanteren. Samengevat kan zo gesteld worden dat onweerstaanbare dwang iedere kracht is waartegen men redelijkerwijze geen weerstand kan of behoeft te bieden.<sup>509</sup>

Ten slotte impliceert de onweerstaanbaarheid dat de dwang niet aan de dader mag te wijten zijn. Het Hof van Cassatie heeft zo al meermaals geoordeeld dat dwang enkel kan voortvloeien uit een gebeurtenis die de mens niet heeft kunnen voorzien of voorkomen.<sup>510</sup> Meer specifiek mag de overmachtssituatie niet zijn ontstaan door nalatigheid of gebrek aan voorzichtigheid in hoofde van de dader. Een typisch voorbeeld hiervan is de dronkenschap. Een dader kan zich niet beroepen op de dwang wanneer hij een misdrijf heeft gepleegd doordat hij dronken was. Hij heeft deze dronken toestand immers zelf veroorzaakt.<sup>511</sup>

---

<sup>504</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 74; J.J. Haus, *Principes généraux du droit pénal belge*, I, Gent, Librairie générale de ad. Hoste, 1874, 502

<sup>505</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 325.

<sup>506</sup> J. ROZIE, “In abstracto of in concreto? Over de subjectivering van de bonus pater familiasstandaard bij de toetsing van de schuldontheffingsgronden van overmacht en dwaling”, *NC* 2016, (223) 230.

<sup>507</sup> Zie bv. Luik 13 mei 2005, *JLMB* 2006, 1754.

<sup>508</sup> J. ROZIE, “In abstracto of in concreto? Over de subjectivering van de bonus pater familiasstandaard bij de toetsing van de schuldontheffingsgronden van overmacht en dwaling”, *NC* 2016, (223) 225-227.

<sup>509</sup> J. ROZIE, “In abstracto of in concreto? Over de subjectivering van de bonus pater familiasstandaard bij de toetsing van de schuldontheffingsgronden van overmacht en dwaling”, *NC* 2016, (223) 231.

<sup>510</sup> Cass. 20 maart 2001, *Arr. Cass.* 2001, 448.

<sup>511</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 327.

## 1.2. Dwaling

### 1.2.1. Begrip

De dwaling is aan de schulduitsluitingsgronden toegevoegd dankzij de rechtspraak en de rechtsleer. Meer bepaald heeft het Hof van Cassatie de onoverkomelijke dwaling als een algemeen rechtsbeginsel erkend.<sup>512</sup> In het voorontwerp van Boek I van het Strafwetboek wordt geopteerd om de onoverkomelijke dwaling een uitdrukkelijke wettelijke grondslag te geven.<sup>513</sup>

Dwaling is een vorm van onwetendheid. Niet de wil is aangetast, maar de kennis of het cognitieve vermogen. Verder zijn er twee soorten dwaling: de feitelijke dwaling en de rechtsdwaling. De feitelijke dwaling is een dwaling over de materialiteit van de gedraging of de aard van de feitelijke omstandigheden. De dader weet in dat geval niet dat hij de wet overtreedt door zijn gedraging.

De rechtsdwaling is een dwaling over het van kracht zijn van een strafbaarstelling of een verkeerde interpretatie ervan. De dader vergist zich over de strafbaarheid van de gedraging. Zo kan het zijn dat de dader niet weet dat zijn gedraging strafbaar is, of dat hij zich over de draagwijdte van de strafbaarstelling vergist. In de praktijk wordt rechtsdwaling niet snel aangenomen omdat vaak niet is voldaan aan de voorwaarde van de onoverwinnelijkheid.<sup>514</sup> Rechtsdwaling situeert zich vaak binnen de toepassing van bijzondere strafwetten. Deze zijn dan ook verspreid over verschillende rechtstakken en regelen eerder technische materies. Het is dus niet eenvoudig voor de gewone burger om hiervan op de hoogte te zijn.<sup>515</sup>

### 1.2.2. Onoverwinnelijkheid

De rechtspraak heeft de voorwaarde toegevoegd dat zowel bij feitelijke dwaling als bij de rechtsdwaling de dwaling onoverwinnelijk moet zijn. Zo is een dwaling onoverwinnelijk als de dader heeft gehandeld zoals ieder normaal en zorgvuldig persoon zou hebben gehandeld. De algemene zorgvuldigheidsnorm mag dus niet geschonden zijn.<sup>516</sup> Het is dus niet voldoende dat de dader te goeder trouw was om een dwaling op te leveren. Ook de voorafgaande fout of nalatigheid ontnemt dus aan de dwaling haar onoverwinnelijk

---

<sup>512</sup> Cass. 23 januari 1984, *RW* 1983-84, 2820.

<sup>513</sup> J. ROZIE, D. VANDERMEERSCH, J. DE HERDT, M. DEBAUCHE, M. TAEYMANS, *Voorstel Commissie voor de Hervorming van het Strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I Van het Strafwetboek*, Die Keure, 2017, 92.

<sup>514</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 333.

<sup>515</sup> B. DE SMET, "De onoverwinnelijke rechtsdwaling als wapen tegen overregulering en artificiële incriminaties", *RW* 1992-93, (1288) 1289.

<sup>516</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 76; Zie cass 6 oktober 1952, arr cass 1953, 36.

karakter. In tegenstelling tot de onweerstaanbaarheid bij de dwang, wordt bij de beoordeling van de onoverkomelijkheid bij de dwaling dus een objectief criterium gehanteerd.<sup>517</sup>

Ook hier dringt een nuancering zich op. Zo kan uit de rechtspraak van het Hof van Cassatie afgeleid worden dat de strafrechter bij de beoordeling over een ruime beoordelingsvrijheid beschikt. Zo is het toegelaten dat rekening gehouden wordt met de beroepsbekwaamheid.<sup>518</sup> Feitenrechters blijken bovendien meer en meer een *in concreto* beoordeling toe te passen. Zo wordt niet zomaar nagegaan hoe één abstracte referentiepersoon geplaatst in dezelfde omstandigheden zich zou hebben gedragen, maar wordt nagegaan wat de houding zou zijn geweest van de grote meerderheid van degenen die zich in dezelfde omstandigheden bevonden. Dit wordt ook wel een relatieve onoverkomelijkheid genoemd.<sup>519</sup>

Verder wordt geoordeeld dat bij opzettelijke misdrijven het vereiste van de onoverkomelijkheid niet noodzakelijk moet gesteld worden, aangezien de afwezigheid van het kenniselement ertoe zal leiden dat het moreel element (wetens en willens handelen), niet kan aangetoond worden. Bijgevolg kan niet bewezen worden dat de beklaagde het misdrijf heeft gepleegd. Zo wordt dus geoordeeld dat de dwaling niet noodzakelijk onoverkomelijk moet zijn om tot vrijspraak te leiden.<sup>520</sup>

Ik merk hierbij op dat de eerder besproken 'had moeten weten'-test dit tegenspreekt. Zo stelt het Hof van Cassatie dat het potentiële weten ook in aanmerking kan worden genomen om iemand strafrechtelijk aansprakelijk te stellen. Er wordt dus niet alleen nagegaan of de dader wist dat hij een strafbare gedraging stelde, maar ook of hij dit 'had moeten weten'. Ook in dit laatste geval zal de dader het misdrijf opzettelijk gepleegd hebben. Er wordt dus nagegaan of een normaal zorgvuldig persoon in dezelfde omstandigheden geplaatst, weet dat de gedraging strafbaar is. Bijgevolg zal de beklaagde enkel kunnen ontsnappen aan wetens en willens handelen, indien hij kan aantonen dat hij heeft gehandeld zoals een normaal zorgvuldig persoon. De dwaling zal dus ook onoverkomelijk moeten zijn wanneer het Openbaar Ministerie oordeelt dat de dader 'had moeten weten' dat hij een strafbare handeling stelde.

Ten slotte kan de vraag gesteld worden of de figuur van de onoverkomelijke dwaling wel nodig is bij onachtzaamheidsmisdrijven, aangezien er geen sprake is van een misdrijf wanneer iemand handelde volgens de zorgvuldigheidsnorm. Het morele bestanddeel van het misdrijf ontbreekt dan. Bovendien zal het gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid vaak overeenkomen met de onoverkomelijke vergissing.<sup>521</sup>

---

<sup>517</sup> Cass. 23 januari 1984, *Arr. Cass.* 1983-84, 598; Cass. 29 april 1998, *JLMB* 1999, 231.

<sup>518</sup> Cass. 7 september 1976, *Arr. Cass.* 1977, 24.

<sup>519</sup> J. ROZIE, "In abstracto of in concreto? Over de subjectivering van de bonus pater familiasstandaard bij de toetsing van de schuldontheffingsgronden van overmacht en dwaling", *NC* 2016, (223) 228-229.

<sup>520</sup> DUPONT, L., "De constitutieve elementen van het misdrijf" in ARNOU, P. en VANDEPLAS A. (eds.), *Om deze redenen. Liber amoricum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, (201) 228.

<sup>521</sup> C. VAN DEN WYNGAERT, B. DE SMET en S. VANDROMME, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 337.

### 1.2.3. De dwaling moet slaan op een constitutief element van het misdrijf

Deze voorwaarde slaat op de feitelijke dwaling. Bij rechtsdwaling is er immers een onwetendheid over de strafbaarheid van de gedraging, en niet over de feitelijke omstandigheden.

Dwaling omtrent de identiteit van het slachtoffer, het voorwerp van het misdrijf wordt niet aanvaard. De persoonlijke motieven van de dader worden immers niet relevant geacht. Tot slot is de feitelijke dwaling over de gevolgen van een gedraging zonder uitwerking.<sup>522</sup> Zo is het bij onbepaald opzet voldoende dat de dader de mogelijke gevolgen van zijn gedraging wil teweegbrengen, ook al weet hij niet welke de gevolgen precies zijn.

## 2. De buitencontractuele schulduitsluitingsgronden

De bevrijdingsgronden uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht worden vaak 'rechtvaardigingsgronden' genoemd.<sup>523</sup>

De traditionele rechtvaardigingsgronden zijn de wettelijke zelfverdediging, de noodtoestand, dwang, bevel en dwaling. De eerste drie sluiten nauw aan bij elkaar omdat bij deze rechtvaardigingsgronden het schadelijk gedrag wordt uitgelokt door een externe, onvoorziene gebeurtenis.<sup>524</sup>

Een rechtvaardiginggrond is dus een bevrijdingsgrond waarbij een bepaalde gedraging gerechtvaardigd wordt door een ander feit of gedrag. Er is echter geen eensgezindsheid in de rechtsleer over hoe de rechtvaardigingsgronden gesitueerd moeten worden binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.<sup>525</sup>

Zo stelt een meerderheid dat rechtvaardigingsgronden betrekking hebben op de verwijtbaarheid. De vrije wil van de dader wordt immers uitgeschakeld. De gedraging is bijgevolg niet meer toerekenbaar aan de schadeverwekker.<sup>526</sup>

Ook zijn er auteurs die ervoor opteren om deze bevrijdingsgronden uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht meer te laten aansluiten bij de bevrijdingsgronden uit het strafrecht. In het

---

<sup>522</sup> R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 75; F. DERUYCK, en A. DE NAUW, *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 101.

<sup>523</sup> I. CLAEYS, "Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden" in B. TILLEMANN, I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, (1) 29; S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 59.

<sup>524</sup> S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 59.

<sup>525</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 300.

<sup>526</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 300.

strafrecht is sprake van rechtvaardigingsgronden, waarbij een misdrijf zijn onrechtmatig karakter verliest, en schulduitsluitingsgronden, die betrekking hebben op de schuld van de dader. Zo kan besloten worden dat een rechtvaardigingsgrond het objectieve element van de fout wegneemt, en slaat op het onrechtmatig karakter van de gedraging. Een schulduitsluitingsgrond slaat op de afwezigheid van het subjectieve element.<sup>527</sup>

Samengevat kan gesteld worden dat de discussie of rechtvaardigingsgronden al dan niet schulduitsluitingsgronden zijn er niet heel veel toe doet aangezien het resultaat hetzelfde is: men is bevrijd van de aansprakelijkheid. Wel is deze discussie interessant om de parallel te trekken met het strafrecht. De opdeling binnen het strafrecht van schulduitsluitingsgronden en rechtvaardigingsgronden kan verklaard worden doordat de opdeling een gevolg heeft voor de strafrechtelijke deelneming. Bij toepassing van een rechtvaardigingsgrond zal het misdrijf worden gerechtvaardigd en gaan alle deelnemers vrijuit. Bij toepassing van een schulduitsluitingsgrond zal enkel de persoon die het inroept vrijuit gaan omdat het misdrijf blijft bestaan.<sup>528</sup>

Omdat in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht de opdeling rechtvaardigingsgronden en schulduitsluitingsgronden geen concrete gevolgen heeft, wordt de term 'rechtvaardigingsgronden' voor alle bevrijdingsgronden gebruikt. Zoals in het strafrecht is er echter wel degelijk een theoretisch onderscheid.

Een andere reden waarom binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht het begrip 'rechtvaardigingsgronden' wordt gehanteerd is dat in tegenstelling tot het strafrecht, het aansprakelijkheidsrecht de schuldloze of objectieve aansprakelijkheid erkent. Het zou dan verwarrend zijn te spreken van schulduitsluitingsgronden wanneer de schuld geen voorwaarde is voor de aansprakelijkheid. 'Rechtvaardigingsgrond' klinkt dus veel algemener en gaat deze verwarring uit de weg.<sup>529</sup> In het strafrecht botst men niet op dit probleem aangezien er geen objectieve of schuldloze misdrijven bestaan.

Ook hier zal ik enkel de bevrijdingsgronden bespreken die slaan op het subjectief element van de fout.

## 2.1. Dwang

Door de dwang is de vrije wil uitgeschakeld en kan de gedraging niet toerekenbaar zijn aan de dader. Ook wordt er een onderscheid gemaakt tussen fysieke dwang of morele dwang. Verder moet de dwang

---

<sup>527</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 301; G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, en H. BOCKEN, (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 5.

<sup>528</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 304.

<sup>529</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 304.

onweerstaanbaar of onoverkomelijk zijn. Dit betekent dat de dader geen keuze had en onrechtmatig moest handelen. Hierbij wordt nagegaan of de normaal zorgvuldige persoon in dezelfde omstandigheden geplaatst ook geen keuze had om anders te handelen.<sup>530</sup> Hieruit volgt dat er ook geen voorafgaande fout mag zijn.<sup>531</sup> Dit wordt ook wel omschreven als de vereiste van onvoorzienbaarheid van de dwang.<sup>532</sup>

Het valt op dat in tegenstelling tot de strafrechtelijke dwang, bij de onweerstaanbaarheid de beoordeling *in abstracto* wordt vooropgesteld. Deze beoordeling wordt evenwel niet absoluut ingevuld. Zo moet de rechter in alle redelijkheid invullen of de betrokkene de gebeurtenis niet kon voorzien en of hij anders kon handelen dan hij deed.<sup>533</sup> Hierbij spelen de concrete omstandigheden een cruciale rol.<sup>534</sup>

Binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht wordt vaak de term ‘overmacht’ gebruikt als bevrijdingsgrond. ‘Overmacht’ kan echter een dubbele rol spelen. Enerzijds kan overmacht op vlak van de fout een rol spelen omdat uit het bewijs van overmacht volgt dat de schadeverwekker geen fout heeft begaan. In dat geval is overmacht een synoniem voor dwang. Anderzijds kan met overmacht worden bedoeld dat de schade niet door een gedraging van de verweerder, maar door een van hem onafhankelijke oorzaak is veroorzaakt. In dit geval wordt de link gelegd met het causaal verband.<sup>535</sup>

## 2.2. Dwaling

De onoverkomelijke dwaling is een schulditsluitingsgrond die als algemeen rechtsbeginsel is aanvaard. Zo wou het Hof van Cassatie dat de onoverkomelijke dwaling niet alleen in het strafrecht, maar ook in het

---

<sup>530</sup> I. CLAEYS, “Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden” in B. TILLEMANN, I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, (1) 16.

<sup>531</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 314-315.

<sup>532</sup> I. CLAEYS, “Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden” in B. TILLEMANN, I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, (1) 16; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, Die Keure, 2011, 115.

<sup>533</sup> A. DE BOECK, S. STIJNS, R. VAN RANSBEECK en I. SAMOY, *Knelpunten in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Brugge Die Keure, 2013, 146-147.

<sup>534</sup> A. DE BOECK, S. STIJNS, R. VAN RANSBEECK en I. SAMOY, *Knelpunten in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Brugge Die Keure, 2013, 150.

<sup>535</sup> I. CLAEYS, “Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden” in B. TILLEMANN, I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, (1) 25; A. DE BOECK, S. STIJNS, R. VAN RANSBEECK en I. SAMOY, *Knelpunten in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Brugge Die Keure, 2013, 153.



burgerlijk recht van toepassing kan zijn.<sup>536</sup> Er kan zowel feitelijk dwaling als rechtsdwaling ingeroepen worden.<sup>537</sup>

Zoals in het strafrecht, moet de dwaling dus onoverkomelijk zijn. Hiervoor wordt het abstract criterium van de *bonus pater familias* gehanteerd. Dit houdt in dat de dwaling moet zijn begaan door een normaal zorgvuldig persoon die zich in dezelfde situatie bevindt.<sup>538</sup>

Ook hier kan gesteld worden dat de dwaling geen nut heeft bij het overtreden van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Wanneer men niet kan aantonen dat de schadeverwekker onzorgvuldig handelde, zal er immers geen fout bewezen zijn.<sup>539</sup>

---

<sup>536</sup> Cass. 25 oktober 1999, *Arr. Cass.* 1999, 1327.

<sup>537</sup> I. CLAEYS, "Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden" in B. TILLEMANS, I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, (1) 30.

<sup>538</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 316; CORNELIS, L., *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 29.

<sup>539</sup> T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 316.

### Afdeling 3. Conclusie

Om de 'onachtzaamheid' of de 'onzorgvuldigheid' te situeren in een bredere context, werden de begrippen 'strafrechtelijke fout' en 'buitencontractuele fout' naast elkaar gelegd. Waar in hoofdstuk 1 'onachtzaamheid' binnen het strafrecht zelf werd gesitueerd, legt dit hoofdstuk de gelijkenissen en verschillen met het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht bloot.

Wat de structuur betreft, kan op basis van het in dit hoofdstuk beschreven vergelijkend onderzoek, vastgesteld worden dat het materieel en het moreel element van de strafrechtelijke fout slechts gedeeltelijk overlapt met het objectief en het subjectief element van de burgerlijke fout:

- Wat de onachtzaamheidsmisdrijven betreft, kan de uitwendige gedraging gesitueerd worden binnen het materieel element en de onzorgvuldigheid binnen het moreel element. De schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm uit het burgerlijk recht daarentegen, situeert zich louter binnen het objectief element van de fout, namelijk de onrechtmatige daad.
- De reglementaire misdrijven zijn vergelijkbaar met de schending van de wet uit het burgerlijk recht. Bij beiden is de schending van de wet de uitwendige gedraging en slaat dit op het materieel of objectief element. Het moreel of subjectief element wordt ook telkens vermoed en kan bestaan uit minstens onachtzaamheid of onzorgvuldigheid.
- Opzettelijke misdrijven kennen geen equivalent in het burgerlijk recht, aangezien zowel de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm als de schending van de wet opzettelijk kunnen gepleegd worden. Opzettelijke gedragingen binnen het burgerlijk recht zullen dus als één van deze gedragingen gekwalificeerd worden.
- De schuldbequaamheid, de verwijtbaarheid en de schulditsluitingsgronden vallen dan weer zowel bij de strafrechtelijke fout als de buitencontractuele fout onder het moreel of subjectief element.

De positie van de burgerlijke onzorgvuldigheid binnen de fout is dus duidelijk verschillend ten opzichte van de positie van de strafrechtelijke onachtzaamheid. De onzorgvuldigheid wordt als onrechtmatige daad gekwalificeerd. De onachtzaamheid is de psychologische band tussen de daad en de dader. Het ene is objectief, het andere is subjectief. Een objectief element vereist een wederrechtelijkheidsoordeel, een subjectief element impliceert een juridisch waardeoordeel over een concrete, individuele persoon.<sup>540</sup> Dit kan verklaren waarom de rechter bij de buitencontractuele fout de neiging heeft om op basis van een objectief en abstract criterium te toetsen, en de rechter bij strafrechtelijke fout eerder de persoonlijke kenmerken van de dader wil betrekken.

---

<sup>540</sup> L. DUPONT, *Handboek Belgisch strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 239.

De algemene zorgvuldigheidsnorm als onrechtmatige gedraging zou volgens mij echter kunnen opgesplitst worden in een materieel element en een moreel element, zoals dit het geval is binnen het strafrecht, en eigenlijk ook het geval is bij de schending van de wet.

Schematisch zou dit dan als volgt kunnen worden voorgesteld:

	Strafrecht			Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht	
	<i>Opzettelijke misdrijven</i>	<i>Onachtzaamheids misdrijven</i>	<i>Reglementaire misdrijven</i>	<i>Schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm</i>	<i>Schending van de wet</i>
<b>Materieel element</b>	Gedraging bepaald in de wet	Gedraging bepaald in de wet	Gedraging bepaald in de wet	Elke gedraging	Gedraging bepaald in de wet
<b>Moreel element</b>	Opzet	Onachtzaamheid	<u>Onachtzaamheid</u>	Onzorgvuldigheid	<u>Onzorgvuldigheid</u>

Zoals hiervoor besproken, zijn de reglementaire misdrijven en de schending van de wet zeer gelijkaardig. De dubbele onderstreping in het schema geeft weer dat bij deze gedragingen het moreel element wordt vermoed. De eiser zal aldus niet moeten bewijzen dat de dader de wet heeft overtreden door opzet of onachtzaamheid.

Door de strafrechtelijke fout en de burgerlijke fout op deze manier schematisch voor te stellen, wordt duidelijk dat de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm dus effectief ook bestaat uit een gedraging gekoppeld aan een moreel element, namelijk onzorgvuldigheid. Binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht is dit één begrip en wordt het in zijn geheel beschouwd als het 'objectief element'.

Het objectief element is evenwel niet hetzelfde als het materieel element uit het strafrecht. Zo is het objectief element een onrechtmatige daad, en het materieel element een loutere gedraging. Binnen de buitencontractuele fout wordt het onrechtmatig karakter toegevoegd omdat de schending van de wet en de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm als onrechtmatig beschouwd wordt.

De onzorgvuldigheid moet bijgevolg begrepen worden in een dubbele betekenis: in een objectieve zin is het aspect 'onzorgvuldig' een verwijzing naar de onjuiste of onrechtmatige karakter. In een subjectieve zin wordt hiermee het moreel element bedoeld, de psychologische band tussen de daad en de dader. De onzorgvuldigheid mag dus niet beperkt worden tot een louter objectief element. Het begrip is onafscheidelijk van zijn moreel element omdat de daad ook steeds toerekenbaar moet zijn aan de dader. Dit moreel element slaat vervolgens op een waardeoordeel over een concrete, individuele persoon, waardoor

dit kan verklaren waarom de rechters toch ook subjectieve kenmerken betrekken bij de beoordeling van het onzorgvuldig gedrag.

Wat de schulduitsluitingsgronden betreft, kan besloten worden dat deze heel gelijkaardig zijn binnen beide rechtstakken, ook al wordt deze binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht 'rechtvaardigingsgronden' genoemd.

Een opvallend verschil tussen de schulduitsluitingsgronden van het strafrecht en de schulduitsluitingsgronden het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht is het feit dat bij de dwang als strafrechtelijke bevrijdingsgrond, in beginsel een beoordeling *in concreto* wordt gehanteerd, terwijl bij de dwang uit het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht in beginsel een beoordeling *in abstracto* wordt toegepast. Dit moet evenwel genuanceerd worden doordat de rechter vaak 'in alle redelijkheid' moet oordelen. Bij de beoordeling *in concreto* wordt dus nog een corrigerende objectieve maatstaf gehanteerd en bij de beoordeling *in abstracto* worden toch nog persoonlijke elementen betrokken. Op die manier neigen beide beoordelingscriteria toch meer naar elkaar toe.

Een ander verschil bij de schulduitsluitingsgronden is de bewijslast. Zo moet de dader in een strafproces louter op een geloofwaardige manier aantonen dat hij dwaalde of onder druk stond, en moet hij dit niet bewijzen. Het is vervolgens aan het Openbaar Ministerie om dit te weerleggen. In het burgerlijk recht is het niet zo, de verweerder moet het volledige bewijs leveren van de verweergronden. Bij schending algemene zorgvuldigheidsnorm is de geloofwaardigheid aantonen, zoals binnen het strafrecht, voldoende.

Samenvattend kan gesteld worden dat er op het niveau van de fout en de schulduitsluitingsgronden veel gelijkenissen te vinden zijn tussen het strafrecht en het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. Wel wordt voor bepaalde concepten niet altijd hetzelfde begrip gehanteerd, wat voor verwarring kan zorgen.

## Conclusie

Binnen het strafrecht wordt de onachtzaamheid bij onachtzaamheidsmisdrijven beoordeeld op basis van de normaal zorgvuldige persoon in dezelfde omstandigheden geplaatst, de *bonus pater familias*. Dit is hetzelfde beoordelingscriterium dat toegepast wordt binnen het burgerlijk recht, namelijk bij de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm. Dit identiek foutcriterium is de eenheid van fout.

Op de eenheid van fout is kritiek binnen de rechtsleer omwille van de aard en de functie van het strafrecht, die een persoonlijke beoordeling vooropstelt. Om deze reden wordt in het voorontwerp van het nieuwe strafwetboek voorgesteld om de eenheid van fout af te schaffen. Dit toont aan dat er nog steeds veel ongenoegen is over hoe het onachtzaamheidscriterium wordt ingevuld.

Bijgevolg kan eerst en vooral de vraag gesteld worden hoe we gekomen zijn tot het huidige onachtzaamheidscriterium en hoe het zich verder zal evolueren (indien de eenheid van fout niet zou worden afgeschaft). Omwille van de eenheid van fout speelt het burgerlijk recht hierbij een belangrijke rol. Op basis van het gevoerde onderzoek, kan aldus volgende globale evolutie geschetst worden:

Omdat het burgerlijk recht en het strafrecht ooit onafgescheiden waren, hebben deze twee rechtstakken elkaar beïnvloed. Door de geleidelijke afscheiding zijn er dan weer veel verschilpunten op te merken. Zo kan in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht een objectiveringstendens opgemerkt worden omdat de vergoedende functie meer op de voorgrond komt te staan. In het strafrecht daarentegen staat de persoon van de dader centraal en moet het onachtzaamheidsbegrip subjectief worden ingevuld. Bovendien zou het feit dat de burgerlijke onzorgvuldigheid zich situeert binnen het objectief element van de fout kunnen verklaren waarom de rechter de neiging heeft om dit begrip objectief te benaderen. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm ook een subjectieve betekenis heeft, namelijk een psychologische band tussen de gedraging en de dader.

Ook binnen het strafrecht kan een objectiveringstendens opgemerkt worden. Zo komt de onachtzaamheid als volwaardig constutief bestanddeel meer en meer op de achtergrond te staan door de toename van reglementaire misdrijven, die zich voornamelijk in de bijzondere strafwetten situeren. Wanneer het moreel element wordt afgeleid uit de materiële gedraging, moet men immers niet meer oordelen over de verwijtbaarheid, waardoor dit als een vorm van objectivering kan beschouwd worden.

Ook de eenheid van fout heeft aanleiding gegeven tot een 'objectivering' van het strafrecht. Zo is uit het voorgaande onderzoek gebleken dat het onachtzaamheidscriterium geëvolueerd is van een subjectieve invulling naar een objectieve invulling. De subjectieve invulling werd vooropgesteld door het Strafwetboek van 1867 en werd zo geïnterpreteerd dat rekening mag gehouden worden met de beroepsbekwaamheid, leeftijd en ervaring. Wanneer de eenheid van fout wordt geïntroduceerd, zal de strafrechter de onachtzame

gedraging moeten toetsen aan de abstracte referentiepersoon van de *bonus pater familias*, waarbij de persoonlijke kenmerken niet in aanmerking worden genomen.

Er kan in de rechtspraak evenwel een tendens afgeleid worden om toch persoonlijke kenmerken te betrekken bij de beoordeling van het onzorgvuldig gedrag. Het in aanmerking nemen van persoonlijke kenmerken leidt evenwel niet noodzakelijk tot een mildere toepassing van het beoordelingscriterium. Zo kan de beroepsbekwaamheid en de fysieke toestand ertoe leiden dat de betrokkene zich zorgvuldiger moest gedragen dan de normaal zorgvuldige persoon. Deze strengheid getuigt dan van een objectivering van de algemene zorgvuldigheidsnorm.

Anderzijds wordt ook soms rekening gehouden met kenmerken zoals leeftijd of gebrek aan ervaring, die dan weer tot gevolg hebben dat de algemene zorgvuldigheidsnorm milder toegepast wordt, wat getuigt van een subjectivering.

Een subjectivering zou mijns inziens kunnen wijzen op een evolutie naar een 'hechtere' eenheid van fout die zich heeft ingezet, aangezien het criterium van de goede huisvader oorspronkelijk heel objectief werd ingevuld. Zoals momenteel het geval is bij de schulduitsluitingsgronden, zou het niet ondenkbaar zijn dat het beoordelingscriterium zich uiteindelijk ontplooit tot een combinatie van objectieve en subjectieve kenmerken. Dit zou dan kunnen betekenen dat er rekening wordt gehouden met persoonlijke kenmerken van de dader, maar dan wel 'in alle redelijkheid'. Er is dus een corrigerende en objectieve maatstaf om te beperken dat iemand omwille van zijn tekortkomingen zou vrijgesproken worden.

Ook kan het criterium op een gegeven moment misschien zo ingevuld worden dat niet zomaar nagegaan wordt hoe één abstracte referentiepersoon geplaatst in dezelfde omstandigheden zich zou hebben gedragen, maar wordt nagegaan wat de houding zou zijn geweest van de grote meerderheid van degenen die zich in dezelfde omstandigheden bevonden.

Verder impliceert het bestuderen van het onachtzaamheidscriterium een onderzoek naar de inhoud van de eenheid van fout, waarbij de vergelijking met het burgerlijk recht interessante perspectieven biedt. Zo kan geconcludeerd worden dat de onzorgvuldigheid en de onachtzaamheid meer raakvlakken hebben dan men op het eerste zicht zou zeggen. Op basis van het gevoerde onderzoek doorheen de masterproef kan aldus besloten worden dat de eenheid van fout soms verder kan reiken dan louter de gelijkheid van het beoordelingscriterium, en op verschillende vlakken kan spelen:

- De eenheid van fout in de algemeen aanvaarde betekenis houdt in dat het beoordelingscriterium van onachtzaamheid en onzorgvuldigheid hetzelfde is binnen het strafrecht en het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. De beslissing van de strafrechter betreffende het onzorgvuldig gedrag bindt de burgerlijke rechter. Dit komt eigenlijk neer op de eenheid van onachtzaamheid/onzorgvuldigheid.

- Inhoudelijk kan de onachtzaamheid en de onzorgvuldigheid beiden beschouwd worden als een moreel element. Het is de psychologische band tussen daad en dader en heeft als gevolg dat de gedraging verwijtbaar is. Hoewel het dus op het eerste zicht niet zo lijkt, kan ook hier gesproken worden van een eenheid van fout. Dit speelt dus niet enkel op het niveau van het beoordelingscriterium.
- Zoals hiervoor besproken, wordt bij sommige opzettelijke misdrijven opzet zodanig afgezwakt, dat dit *de facto* neerkomt op een onachtzaamheidsmisdrijf. De vraag kan dan gesteld worden of de beslissing van de strafrechter bindend is voor de burgerlijke rechter. In het ontkennende geval zou eenzelfde zaak dan twee keer worden beslecht en zou dit *de facto* neerkomen op een dualiteit van fout.
- Wat de reglementaire misdrijven betreft, zou kunnen gesteld worden dat dit ook onachtzaamheidsmisdrijven zijn en dat deze dus ook onder de eenheid van fout valt. De onachtzaamheid moet hier echter niet bewezen worden en de overtreding van de wet word zowel binnen het strafrecht als binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht beschouwd als foutief. Het bewijzen van de materiële gedraging kan zo voldoende zijn. Inhoudelijk is er dus een eenheid van fout.
- Indien de strafrechter evenwel zou oordelen dat de dader zich op een schulduitsluitingsgrond kan beroepen en bijgevolg vrijgesproken wordt, kan de vraag gesteld worden of dit de burgerlijke rechter bindt. Bij schulduitsluitingsgronden wordt in theorie immers een ander beoordelingscriterium gehanteerd. Aangezien deze criteria meer en meer worden genuanceerd, zou het niet ondenkbaar zijn dat dit toch neerkomt op een eenheid van fout.
- Wat de fout in de brede betekenis betreft kan niet gezegd worden dat er een volledige eenheid van strafrechtelijke en burgerlijke fout is. Zo is niet elke burgerlijke fout een strafrechtelijke fout aangezien burgerlijke fouten kunnen slaan op elke gedraging, terwijl bij het strafrecht de gedragingen zijn bepaald in de wet. Bovendien wordt het misdrijf als burgerlijke fout slechts aangenomen als onrechtmatige daad. Waar het strafrecht de schuldbe kwaamheid als vereiste vooropstelt om te spreken van een fout, is dit niet nodig opdat het misdrijf kan leiden tot een burgerlijke fout.

Eenzijds kan dus gesteld worden dat er een wederzijdse beïnvloeding is van de strafrechtelijke onachtzaamheid en de buitencontractuele onzorgvuldigheid, omwille van de eenheid van fout. Zo zal de strafrechter misschien geneigd zijn om subjectieve elementen te betrekken, en beoordeelt de burgerlijke rechter op een objectieve en abstracte manier. Een uitgebreid rechtspraakonderzoek van de lagere rechtbanken zou hierover echter meer zekerheid kunnen brengen.

Anderzijds hebben de strafrechtelijke en de burgerlijke fout meer inhoudelijke elementen gemeen dan op het eerste zicht lijkt. Dit komt omdat de gehanteerde termen ofwel totaal verschillend zijn, ofwel hetzelfde lijken maar dan een andere inhoud hebben. De positie van de onachtzaamheid binnen het strafrecht en de positie van de onzorgvuldigheid binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht is dan ook op het eerste zicht tegenstrijdig, maar inhoudelijk bestaan ze beiden uit een objectieve gedraging gekoppeld aan een moreel, subjectief element. Bovendien zouden ook andere problemen of discussies die zich stellen binnen beide rechtstakken op deze manier verklaard kunnen worden.

De eenheid van fout is dus een begrip dat slaat op het criterium dat gehanteerd wordt bij onachtzaamheid en onzorgvuldigheid, maar dat ook kan slaan op een inhoudelijke eenheid van fout. Het kan dan bijna niet anders dat niet alleen het criterium invloeden krijgt van beide rechtstakken, maar dat ook de inhoud van de fout mee gestuurd wordt.

Een terugkeer naar de 'dualiteit van fout', zoals wordt vooropgesteld in het voorontwerp van het nieuwe strafwetboek, zou er evenwel voor kunnen zorgen dat het strafrecht en het burgerlijk recht weer op hun eigen manier gaan evolueren. Hierdoor zal er geen sprake meer kunnen zijn van een wederzijdse beïnvloeding, of toch in mindere mate. Indien er effectief een evolutie naar een 'hechtere eenheid van fout' is ingezet, kan men zich afvragen of het dan wel noodzakelijk is om een ander foutcriterium te hanteren voor de strafrechtelijke fout, aangezien er na verloop van tijd misschien een criterium tot stand komt dat zowel binnen het strafrecht als binnen het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht aanvaard kan worden. Als de eenheid van fout effectief zal afgeschaft worden, zullen we het jammer genoeg nooit te weten komen.



# Bibliografie

## Rechtspraak

### *Cassatierechtspraak:*

- Cass. 17 juli 1884, *Pas.* 1884, 275
- Cass. 5 oktober 1893, *Pas.* 1893, I, 321 en 328
- Cass. 27 september 2005, *Pas.* 2005, 1751
- Cass. 24 oktober 1938, *Arr.Cass.* 1938, 221
- Cass. 12 november 1951, *Arr. Cass.* 1952, 118
- Cass. 26 mei 1952, *Arr. Cass.* 1952, 541
- Cass. 18 januari 1963 *Pas.* 1963, I, 575
- Cass. 6 mei 1963 *pas* 1963,I ,943
- Cass. 27 april 1964, *Pas.* 1964, I, 909
- Cass. 30 mei 1969, *RGAR* 1970, 8416
- Cass. 16 juni 1969, *Arr.Cass.* 1969, 1027
- Cass. 9 januari 1970, *Pas.* 1970, I, 394-39
- Cass. 10 april 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 729
- Cass. 5 mei 1971, *Arr. Cass.* 1971, I, 869
- Cass. 14 juni 1971, *Arr. Cass.* 1971, 1022
- Cass. 11 oktober 1971, *Arr.Cass.* 1872, 160
- Cass. 6 maart 1972, *Arr. Cass.* 1972, 625
- Cass. 6 maart 1972, *arr. Cass.* 1972, 625
- Cass. 8 oktober 1973, *Arr.Cass.* 1974, 140
- Cass. 24 oktober 1974 *RW* 1974-75, 1185
- Cass. 7 september 1976, *Arr. Cass.* 1977, 24
- Cass. 8 maart 1977, *Arr. Cass.* 1977, 735
- Cass. 3 mei 1978, *Arr.Cass.* 1978, 1037-1039
- Cass. 18 december 1979, *Arr.Cass.* 1979-80, 481
- Cass. 31 januari 1980, *Arr. Cass.* 1980, 643
- Cass. 22 mei 1980, *Pas.* 1980, I, 1166
- Cass. 23 januari 1981, *Pas.* 1981, I, 550-551
- Cass. 10 mei 1981, *Arr. Cass.* 1980-81, 1069
- Cass. 22 december 1981, *Arr. Cass* 1981-82,560
- Cass. 23 januari 1984, *RW* 1983-84, 2820
- Cass. 23 januari 1984, *RW* 1983-84, 2820
- Cass. 16 februari 1984, *Arr.Cass.* 1984, 744-750
- Cass. 27 september 1985, *RW* 1985-86, 1388
- Cass. 21 maart 1986, *Arr.Cass.* 1985-86
- Cass. 3 september 1986, *Arr.Cass.* 1986-87, 16

- Cass. 6 februari 1987, *Arr. Cass.* 1986-87, 753
- Cass. 3 april 1987, *Arr.Cass.* 1987, 101
- Cass. 12 mei 1987, *Arr.Cass.* 1986-87, 1194
- Cass. 15 september 1987, *Arr.Cass.*, 1987-88, 1176
- Cass. 22 september 1988, *RW*, 1989-90, 433
- Cass. 5 oktober 1988, *Arr.Cass.* 1988-89, 142
- Cass. 4 september 1990, *Pas.* 1991, I, 3
- Cass. 26 oktober 1990, *Pas.* 1991, I, 216
- Cass. 15 februari 1991, *Rev. Trim .D.H.* 1992, 227
- Cass. 15 december 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 1437
- Cass. 10 mei 1994, *Arr.Cass.* 1994, 468
- Cass. 3 oktober 1994, *Arr. Cass.* 1994, 807
- Cass. 13 december 1994, *Arr.Cass.* 1994, 1104
- Cass. 29 april 1998, *JLMB* 1999, 231
- Cass. 3 maart 1999, *Rev.dr.pén.* 1999, 1197
- Cass. 25 oktober 1999, *Arr. Cass.* 1999, 1327
- Cass. 31 mei 2000, *Arr. Cass.* 2000, 1017
- Cass. 20 maart 2001, *Arr. Cass.* 2001, 448
- Cass. 14 december 2001, *JT* 2002, 261
- Cass. 26 februari 2002, *Pas.* 2002, afl. 2, 541
- Cass. 21 mei 2002, *Arr.Cass.* 2002, 1327
- Cass. 11 december 2002, *Verkeersrecht* 2003, 109
- Cass. 29 april 2003, *Arr.Cass.* 2003, 1069
- Cass. 5 juni 2003, *Arr. Cass.* 2003, 1337
- Cass. 27 september 2005, *Arr. Cass.* 2005, 1749
- Cass.12 september 2007, *Arr.Cass.* 2007, 1603
- Cass. 7 maart 2008, *Arr.Cass.* 2008, 644
- Cass. 8 april 2008, *Arr.Cass.* 2008, 866
- Cass. 25 maart 2010, *Arr.Cass.* 2010, 920
- Cass. 29 september 2010, *Arr.Cass.* 2010, 2349
- Cass. 16 oktober 2012, *Arr.Cass.* 2012, 2195
- Cass. 9 november 2012, *Arr.Cass.* 2012, 2139
- Cass. 24 februari 2014, *Arr.Cass.* 2014, 513

*Andere rechtspraak:*

- SALABIAKU v. Frankrijk, E.H.R.M 7 oktober 1988, *Publ. E.C.H.R.*, Serie A, vol. 141
- PHAM HOANG v. Frankrijk, E.H.R.MM 25 september 1992, *Publ. E.C.H.R.*, Serie A, vol. 243
- GwH 21 maart 1995, nr. 1995/25, 21 maart 1995, *A.A.* 1995, 377
- GwH 31 juli 2008, nr. 113/2008, *A.GrwH* 2008, afl. 3, 1845

- Brussel 5 december 1856, *BJ* 1858, 880
- Bergen 23 januari 1860, *BJ* 1860, 141-143
- Tournai 23 juli 1857, *BJ* 1858, 58
- Antwerpen 3 januari 1852, *BJ* 1852, 286
- Brussel 29 januari 1879, *BJ* 1879, 391
- Brussel 22 december 1964, *J.T.* 1965, 29, noot R.O. DALCQ
- Brussel 10 mei 1967, *BJ* 1867, 806
- Antwerpen 24 november 1975, *R.G.A.R.* 1977, nr. 9696
- Brussel 16 december 1986, *Pas.*, 1987, II, 51
- Rb. Leuven 25 maart 1987, *Verkeersrecht* 1988, 49
- Antwerpen 12 oktober 1988, *R.W.*, 1988-89, 818
- Antwerpen 9 december 1988, *R.W.*, 1989-90, 19, noot D. Merckx
- Brussel 6 november 1991, *J.L.M.B.* 1992, 1135
- Bergen 28 juni 1994, *R.G.A.R.* 1995, nr. 12.540
- Rb. Leuven 21 september 1994, *RGAR* 1996
- Rb. Hasselt 13 november 1995, *De Verz.* 1997, 317
- Brussel 4 december 1996, *Rev.dr.pén.* 1997, 677
- Rb. Turnhout 15 januari 2001, *Verkeersrecht* 2001, 260
- Gent 13 mei 2004, *NJW* 2004 afl 90, 1279-1282
- Luik 13 mei 2005, *JLMB* 2006, 1754

## Rechtsliteratuur

### Boeken:

- ARNOU, P. en DE BUSSCHER, M., *Misdrijven en sancties in de wegverkeerswet*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 479 p.
- BEERNAERT, M.-A., BOSLY, H.-D., CLESSE, C.-E., DELANNAY, A., DE LA SERNA, I., DE RUE, M., DE VALKENEER, C., LUGENTZ, F., MAGNIEN, P., VAN DER EECKEN, N., VANDERMEERSCH, D. en WATTIER, I., *Les infractions*, Brussel, Larcier, 2010, 846 p.
- BOUCKAERT, B. en VAN HOECKE, M., *Inleiding tot het recht*, Leuven, Acco, 2009, 365 p.
- BRAEKMANS, P., *Overzicht rechtspraak sociaal handhavingsrecht : toezicht op de sociale wetgeving en het sociaal strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2014, 183 p.
- BROERS, E.J.M.F.C., *Geschiedenis van het straf- en schadevergoedingsrecht*, Apeldoorn, Maklu, 2012, 146 p.

- CATALDO, A., PÜTZ, A., CADELLI, M., COLETTE-BASECQZ, N., ESTIENNE, N., FOSSÉPREZ, B., GOFFAUX, B., MARCHETTI, R. en MONTERO, E., *Trois conditions pour une responsabilité civile: sept regards*, Limal, Anthemis, 2016, 286 p.
- CLESSE, C.-E., *Droit pénal social*, Brussel, Bruylant, 2016, 705 p.
- CORNELIS, L., *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu, 1989, 744 p.
- CORNELIS, L., *Actueel aansprakelijkheidsrecht: permanente vorming 2011-2012*, Gent, Larcier, 2012, 441 p.
- DE BOECK, A., STIJNS, S., VAN RANSBEECK, R. en SAMOY, I., *Knelpunten in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Brugge Die Keure, 2013, 181 p.
- DE NAUW, A., *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Die Keure, 2010, 236 p.
- DE NAUW, A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 471 p.
- DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1951, 1196 p.
- DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1934, 978 p.
- DE RUYVER, B., TRAEEST, P. en VAN DEN WYNGAERT, C., *Jurisprudentiebundel strafrecht en strafprocesrecht*, Antwerpen Maklu, 1997, 465 p.
- DERUYCK, F. en DE NAUW, A., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2015, 231 p.
- DESTERBECK, F., *Krachtlijnen van het fiscaal strafrecht en fiscaal strafprocesrecht : met inbegrip van vaak samenhangende misdrijven*, Brussel, Larcier, 2015, 94 p.
- DUERINCKX, K., *Algemeen strafrecht voor professionele bachelors*, Antwerpen, Maklu, 2014, 102 p.
- DUPONT, L. en VERBRUGGEN, F., *Strafrecht als roeping : liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven Universitaire pers, 2005, 1267 p.
- DUPONT, L., *Handboek Belgisch strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 913 p.
- FIJNAUT, C., *Gestalten uit het verleden: 32 voorgangers in de strafrechtswetenschap, de strafrechtspleging en de criminologie*, Brussel, Kluwer 1993, 347 p.

- GEENS, K., *De sprong naar het recht voor morgen*, Federale Overheidsdienst Justitie, 2016, 83p. <https://cdn.nimbu.io/s/1jn2gqe/assets/1481026673705/De%20sprong%20naar%20het%20recht%20voor%20morgen.pdf>, 83 p.
- GILISSEN, J., *Historische inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 811 p.
- HAUS, J.-J. *Principes généraux de droit pénal belge*, tweede uitgave, I, Gent, Librairie générale de Ad. Hoste, 1874, 668 p.
- HEIRBAUT, D., *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia press, 2013, 428 p.
- J. DOMAT, *Les lois civiles dans leur ordre naturel*, II, Paris, ,Pierre Debats, 1735, 273 p.
- JOCQUÉ, G., "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in BERNAUW, K. en BOCKEN, H. (eds.), *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 865 p.
- LAINGUI, A., *Histoire du droit pénal*, Paris, Presses universitaires de France, 1993, 127 p.
- LEGROS, R., *L'élément moral dans les infractions*, Luik, Desoer, 1952, 352 p.
- LEGROS, R., *Opzet*, Brussel, Larcier, 1959, 54 p.
- MAES, L.-T., *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 830 p.
- MAUS, M., *Handboek fiscale sanctionering*, Brugge, Die Keure, 2017, 314 p.
- MICHIELS, O. en JACQUES, E., *Principes de droit penal*, s.l., 2014-15, 238 p.
- MONBALLYU, J., *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 382 p.
- POULLET, E., *Histoire de droit pénal dans le duché de Brabant, depuis l'avènement de Charles-Quint jusqu'à la réunion de la Belgique à la France, à la fin du XVIIIe siècle*, Brussel, Hayez, 1870, 548 p.
- ROZIE, J., VANDERMEERSCH, D., DE HERDT, J., DEBAUCHE, M., TAEYMANS, M., *Voorstel Commissie voor de Hervorming van het Strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I Van het Strafwetboek*, Brugge, Die Keure, 2017, 187 p.
- STIJNS, S., *Leerboek verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, Die Keure, 2013, 323 p.

- VAN DEN WYNGAERT, C., DE SMET, B. en VANDROMME, S., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2011, 1277 p.
- VANDENBERGHE, H., CASMAN, H., DEPUYDT, P. en MEERT, C., *De professionele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, 286 p.
- VANDERMEERSCH, D., *Eléments de droit pénal et de procédure pénale*, Brussel, La Chartre, 2009, 835 p.
- VANHEUSDEN, B. en VAN HOORICK G., *Milieurecht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 310 p.
- VANHOUDT, C.J. en CALEWAERT, W., *Belgisch strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 1976, 1114 p.
- VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B., *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 935 p.
- VANSWEEVELT, T., *Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht in 175 uitspraken en documenten*, Antwerpen, Maklu, 1994, 461 p.
- VERHOFSTADT, D., *Cesare Beccaria: 250 jaar over misdaden en straffen*, Antwerpen Houtekiet, 2014, 304 p.
- VERSTRAETEN, R. en VERBRUGGEN, F., *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors - deel 1*, Antwerpen, Maklu, 2013, 376 p.
- WEYEMBERGH, A., en KENNES, L., *Droit pénal spécial*, Limal, Anthemis, 2011, 394 p.

#### *Bijdragen in verzamelwerken:*

- CLAEYS, I., “Fout, overmacht en rechtvaardigingsgronden. Zoveel hoofden” in TILLEMANN, B., CLAEYS, I., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, Die Keure, 2004, 1-42.
- DEBAENE, M., DEBAENE, P., “De aansprakelijkheid voor eigen foutieve daad” in DE KEYSER, L., DIRIX, E., SLUYTS, CH. en VAN GELDER, A. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2005 losbl.
- DUPONT, L., “De constitutieve elementen van het misdrijf” in ARNOU, P. en VANDEPLAS A. (eds.), *Om deze redenen. Liber amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, 201-228.
- FAURE, M. en VANHEULE, J., “Afscheid van zorgplichtbepalingen in het milieustrafrecht?” in DUPONT, L. en VERBRUGGEN, F., *Strafrecht als roeping : liber amicorum Lieven Dupont*, Leuven Universitaire pers, 2005, 79-113.

- FAURE, M., "Bestuurlijke en strafrechtelijke afdoening van milieustrafzaken in het Vlaamse Gewest" in DERUYCK, F. en ROZIE, M., *Het strafrecht bedreven. Liber amicorum Alain De Nauw*, Brugge, Die Keure, 2011, 257-275.
- KRUITHOF, M., "Wie is aansprakelijk voor schade veroorzaakt door onveilige producten?" in CLAEYS, I. en STEENNOT, R. (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, 143-225.
- TRAEST, P., "Strafrechtelijke aspecten" in CLAEYS, I. en STEENNOT, R. (eds.), *Aansprakelijkheid, kwaliteit en veiligheid*, Mechelen, Kluwer, 2015, 767-811.
- VAN DOOREN, E., "Douane & accijnzen: moreel element van het misdrijf" in VANDEPLAS, A., ARNOU, P. en VAN OVERBEKE, S. (eds.), *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2014, 1-14.
- VAN EECKHOUTTE, W., "Afdwingen van het arbeidsrecht door de overheid" in VAN EECKHOUTTE, W., *Sociaal Compendium. Arbeidsrecht met fiscale notities. 2016-2017*, Mechelen, Kluwer, 2016, 3 dln., 2815-2924.
- VANDENBERGHE, H., "Recente ontwikkelingen bij de futaansprakelijkheid" in COUSY H. en VANDENBERGHE H. (eds.), *Aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht. Themis vormingsonderdeel 30*, Brugge, die Keure, 2005, 47-81.
- VERECKEN, S., "Verbintenis uit onrechtmatige daad" in DE CORTE, R. en DE GROOTE, B. (eds.), *Privaatrecht in Hoofdlijnen*, Gent, Story Scientia, 2012, 706 - 772.

#### Tijdschriften:

- ARNOU, P., "Het moreel bestanddeel van het misdrijf: oude en nieuwe wegen doorheen het moeras", *A.J.T.* 1999-00, 25-30.
- BUELENS, W. en VERHOEVEN, D., "De (on)zin van een samenloopverbod tussen de contractuele en de buitencontractuele aansprakelijkheidsvordering", *TBBR*, afl. 6, 314-333.
- CORNELIS, L., VERSTRAETEN, R., "Mag er nog wit worden gewassen?", *TBH* 1992, 176-221.
- DALCQ, R., "Faute civile et faute pénale", *Ann. Dr. Louvain* 1983, afl. 1-2, 73-86.
- DE NAUW, A., "Tien jaar Drugwet (1985-1995)", *RW* 1996-97, 449-460.
- DE RAEDT, Q., "Het foutbegrip bij sportbeoefenaars: amateurs vs. professionelen", *TBBR* 2012, afl. 4, 177-182.

- DE SMET, B., "De onoverkomelijke rechtsdwaling als wapen tegen overregulering en artificiële incriminaties", *RW* 1992-93, 1288-1295.
- DEBAENE, M., "Dient de Bonus Pater Familias groene vingers te hebben?", *T. Vred.* 2003, afl. 7, 330-336.
- DECOKER, J., "De wet van 5 februari 2016 tot wijziging van het strafrecht en de strafvordering en houdende diverse bepalingen inzake justitie (Potpourri II), gewikt en gewogen", *T.Strafr.* 2016, afl. 1, 2-158.
- HEBBERECHT, P., "Criminalisering als laatmoderne sociale controle strategie: de ontwikkeling van het strafrecht onder de 'paarse' regeringen Verhofstadt I en II (1999-2007)" in PAUWELS, L. en VERMEULEN, G. (eds.), *Actualia strafrecht en criminologie: update in de criminologie*, Antwerpen, Maklu, 2010.
- JEUNEHOMME, J., "Introduction à la théorie générale des obligations", *La Revue en ligne du Barreau de Liège* 2004, 1-215.
- MALEFASON, S., "De GAS-Wet: op het kruispunt van bestuurlijk sanctierecht en strafrecht", *T. Strafr.* 2015, afl. 6, 330-355.
- MONTERO, E. en GOFFAUX, B., "La référence au paradigme du 'bon père de famille' et responsabilité extracontractuelle", *For.ass.* 2014, afl. 140, 1-15.
- NELISSEN, R., "Sociaalrechtelijke aspecten omtrent de adagia 'le criminel tient le civil en état' en 'le criminel emporte le civil'", *T. Strafr.* 2004, 246-280.
- RENDERS, T. en STAS, A., "Het Milieuhandhavingsdecreet: een analyse van de Vlaamse Hoge Raad voor de Milieuhandhaving, het systeem van toezichthouders en de bestuurlijke handhaving (Deel II)", *MER* 2011, 161-172.
- RODRIGUEZ, M., "Het foutbegrip in het burgerlijk recht en het strafrecht en de implicaties voor het gezag van strafrechtelijk gewijsde" (noot onder Gent 13 maart 2013), *TBBR*, afl. 8, 397-404.
- ROZIE, J., "In abstracto of in concreto? Over de subjectivering van de bonus pater familias-standaard bij de toetsing van de schuldontheffingsgronden van overmacht en dwaling", *NC* 2016, afl. 3, 223-236.
- ROZIE, J., VANDERMEERSCH, D., DE HERDT, J., DEBAUCHE, M., TAEYMANS, M., "Het voorstel van voorontwerp van nieuw Boek I Strafwetboek. Na 150 jaar eindelijk tijd om 'de sprong' te wagen ...", *NC* 2017, afl. 1, 1-9.
- SIMOENS, D., "Hoofdlijnen in de evolutie van het aansprakelijkheidsrecht", *RW* 1980-81, deel 1: 1961-1990, deel 2: 2025-2036.



- TRAEST, P., "Verslag van de jaarvergadering van de Vereniging voor de Vergelijkende Studie van het Recht van België en Nederland", *RW* 2012-13, afl. 41, 1633.
- VAN VOLSEM, F. en MEGANCK, B., "Milieurecht en straf(proces)recht: een aantal bedenkingen met onder meer aandacht voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen", *TMR* 2008, afl. 6, 746-797.
- VAN VOLSEM, F., MEGANCK, B., "Milieurecht en straf(proces)recht: een aantal bedenkingen met onder meer aandacht voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen", *TMR* 2008, afl. 6, 746-797.
- VANDENBERGHE, H., "Onrechtmatig handelen. Inleiding - De inbreuk op een specifieke rechtsnorm is onrechtmatig - Kwalificatie van de norm", *TPR* 2010, afl. 4, 1771-1785.
- WEYTS, B., "Wordt de algemene zorgvuldigheidsnorm steeds subjectiever?", *TBBR* 2005, afl.2, 112-115.
- X., "Sociaal Strafwetboek", *NJW* 2016, afl. 342, 372.